

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ KEŞİFLERİ VE TÜRKİYE

RAPOR NO: 59
ARALIK 2013
İSTANBUL

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ KEŞİFLERİ VE TÜRKİYE

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

RAPOR NO: 50

15 Ocak 2013

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

BİLGESAM YAYINLARI

RAPOR NO: 59

Kütüphane Katalog Bilgileri:

Yayın Adı: Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye

Yazarlar: Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Türkan BUDAK, Bekir ÜNAL

ISBN: 978-605-86097-6-1

Sayfa Sayısı: 80

Grafik Tasarım: Sertaç DURMAZ

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

Wise Men Center For Strategic Studies

Mecidiyeköy Yolu Caddesi No:10

Celil Ağa İş Merkezi Kat:9 Daire:36

Mecidiyeköy / İstanbul / Türkiye

Tel: +90 212 217 65 91 Faks: +90 212 217 65 93

www.bilgesam.org

bilgesam@bilgesam.org

Atatürk Bulvarı Havuzlu Sok. No:4/6

A.Ayrancı / Çankaya / Ankara / Türkiye

Tel : +90 312 425 32 90 Faks: +90 312 425 32 90

Copyright © BİLGESAM HAZİRAN 2013

Bu yayının tüm hakları saklıdır.

Yayın Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin izni olmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz.

BİLGE ADAMLAR KURULU

Başkan

Salim DERVİŞOĞLU (E. Oramiral)

Başkan Yardımcıları

İlter TÜRKMEN (E. Bakan/Büyükelçi)

Sami SELÇUK (Prof. Dr. / Yargıtay Onursal Başkanı)

Kurul Üyeleri

Kutlu AKTAŞ (E. Bakan/Vali)

Özdem SANBERK (E. Büyükelçi)

Sönmez KÖKSAL (E. Büyükelçi)

Güner ÖZTEK (E. Büyükelçi)

«Yı t ! a Tw (E. Büyükelçi)

Necdet Yılmaz TİMUR (E. Orgeneral)

Oktar ATAMAN (E. Orgeneral)

Sabahattin ERGİN (E. Koramiral)

Nur VERGİN (Prof. Dr.)

Orhan GÜVENEN (Prof. Dr.)

Ali KARAOSMANOĞLU (Prof. Dr.)

İlter TURAN (Prof. Dr.)

Çelik KURTOĞLU (Prof. Dr.)

Ersin ONULDURAN (Prof. Dr.)

SUNUŞ

Doğu Akdeniz’de yakın dönemde gerçekleşen enerji keşifleri bölgenin petrol ve doğalgaz bakımından zengin kaynaklara sahip olduğunu göstermiştir. Bu durum Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon yataklarının paylaşımı sorununu da beraberinde getirmiştir. Bölgedeki kaynakların adil bir şekilde paylaşılması ile ilgili problemler Türkiye ve uluslararası kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bu tartışmalar bölgedeki gelişmelerin siyasi, ekonomik, askeri, hukuki ve enerji boyutları ile kapsamlı bir şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), Doğu Akdeniz’deki gelişmelere ve bu gelişmelerin bölgesel-küresel etkilerine yönelik öngörülerde bulunarak karar mercilerine milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi çözüm önerileri ve karar seçenekleri sunmak amacıyla “Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye” raporunu yayımlamaktadır. BİLGESAM Başkanı Doç. Dr. Atilla Sandıklı ve araştırma asistanları Türkan Budak ve Bekir Ünal tarafından hazırlanan rapor 15 Kasım 2013 tarihinde icra edilen 18. Bilge Adamlar Kurulu toplantısında değerlendirilmiştir. Rapor, Kurul üyelerinin görüş ve önerileri doğrultusunda geliştirilmiş ve yayıma hazırlanmıştır.

“Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye” raporu, bölgede var olduğu düşünülen enerji kaynakları ile ilgili mevcut durumu tespit edip muhtemel sorunları ortaya koymak ve bu konuda Türkiye kamuoyunda bir farkındalığın oluşmasını sağlamak amacı ile hazırlanmıştır. Çalışma, Doğu Akdeniz havzasında keşfedilen enerji kaynaklarının neden olduğu sorunları ekonomi, hukuk, politika, enerji ve güvenlik perspektifinden ele almakta, Türkiye’nin izlemesi gereken bazı alternatif politika önerileri sunmaktadır.

Raporun karar mercilerine, akademisyenlere ve ilgili kurum, kuruluş ve kişilere faydalı olmasını temenni eder, raporu birlikte hazırladığımız Türkan Budak ve Bekir Ünal’a, rapora değerli görüş ve önerileriyle önemli katkı sağlayan, raporun geliştirilmesi için kıymetli zamanlarını sarf eden başta (E) Oramiral Salim Dervişoğlu olmak üzere Bilge Adamlar Kurulu’na ve raporun nihai şeklini almasında emeği geçen tüm BİLGESAM çalışanlarına teşekkür ederim.

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
BİLGESAM Başkanı

DOĞU AKDENİZ’DE ENERJİ KEŞİFLERİ VE TÜRKİYE

YÖNETİCİ ÖZETİ

Son dönemde keşfedilen hidrokarbon kaynakları Doğu Akdeniz’i uluslararası enerji sektörü ve jeopolitiğin odak noktalarından biri haline getirmiştir. Burada yaşanmakta olan gelişmelerin Akdeniz havzasındaki enerji tablosunu olduğu gibi bölgesel dinamikleri de önemli ölçüde değiştirmesi beklenebilir. Nitekim varlığı tahmin edilen enerji kaynaklarının büyüklüğü göz önünde bulundurulursa Doğu Akdeniz sadece enerji transferinde önemli bir kavşak olmakla kalmayacak, aynı zamanda bir enerji merkezi haline dönüşecektir.

Bu durumun birbirine zıt iki yönde gelişmesi mümkün görünmektedir. Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının paylaşılması ile ilgili anlaşmazlıklar bölge ülkeleri arasında var olan bazı sorunların daha da derinleşmesi sonucunu doğurabilir. Ekonomik açıdan çıkarılacak enerjinin ancak soruna taraf ülkelerin bir araya gelip ortak projeler geliştirmesiyle daha avantajlı hale geleceği gerçeği dikkate alınırsa, söz konusu keşiflerin bölgede bir anlayış ve işbirliğinin doğmasına vesile olması da mümkün olabilir.

Mevcut koşullarda Doğu Akdeniz’deki sorun birkaç farklı kategoride değerlendirilebilir. İlk kategori hiç kuşkusuz deniz yetki alanları ile ilgili devam eden hukuki tartışmadır. Bu alandaki en büyük sorun Türkiye-KKTC-GKRY-Yunanistan arasında yaşanmaktadır. GKRY 5 Nisan 2004’te resmi gazetede yayınlanan bir yasa ile Mart 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 24 mil genişliğinde bitişik ve 200 mil genişliğinde Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilan etmiştir. Rum Yönetimi söz konusu ilanı yaparken tek taraflı ve

bütün adanın temsilcisiymiş gibi hareket ederek Kıbrıs’taki Türk Toplumu-
nu yok saymıştır. Rum Yönetiminin bu tavrını sürdürmesi üzerine Türkiye,
KKTC ile anlaşarak 21 Eylül 2011’de “Akdeniz’de Kıta Sahanlığı Sınırlan-
dırması Hakkında Anlaşma” imzalamıştır.

Bahse konu anlaşma Türkiye’nin Akdeniz’de imzaladığı tek deniz yetki ala-
nı sınırlandırma anlaşmasıdır ve daha ziyade Kıbrıs Rum Yönetimi’ni tek
yanlı tutumlardan vazgeçirmek üzere atılmış bir adım olarak kabul edilebilir.
Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki yetki alanı sınırlandırma sorunları ile ilgili
temel tutumu, Doğu Akdeniz’in uluslararası hukuka göre yarı kapalı bir de-
niz olarak kabul edilmesi ve sınırlandırmanın ilgili devletlerin bir araya ge-
lip uluslararası hukukun hakkaniyet ilkesi çerçevesinde anlaşmaları yoluyla
yapılması gerektiği yönündedir. Bu nedenle Türkiye, Doğu Akdeniz’de her-
hangi bir MEB ilan etme yoluna gitmemiş ama çeşitli vesilelerle buradaki *ab
initio* (başlangıçtan beri) ve *ipso facto* (filen) haklarını muhafaza ettiğini ve
bu hakların geçerli olduğu sahalarda hidrokarbon arama, çıkarma gibi faali-
yetlere izin vermeyeceğini açıkça belirtmiştir.

Deniz yetki alanları ile ilgili yaşanan sorunlar yarım asırdır bir türlü çözüle-
meyen Kıbrıs meselesini de olumsuz etkilemekte ve muhtemel bir çözümü
geciktirebilecek nitelik taşımaktadır. 2011 yılında yaşanan sondaj krizi bunun
en açık göstergesidir. Rum Yönetimi’nin Kıbrıs Adası’nın güneyinde ilan et-
tiği 13 adet hidrokarbon arama sahasından biri olan 12. parsel üzerinde bulu-
nan doğal gaz yatağında sondaj çalışmalarına başlayacağını duyurması üze-
rine yaşanan gelişmeler, kısa zamanda bir krize dönüşmüştür. Hukuki açıdan
netliğe kavuşturulmamış bu tür alanlarda benzer gelişmelerin yaşanması ihti-
mal dahilindedir. Daha büyük krizlerin doğmasına neden olmamak için Doğu
Akdeniz’deki yetki alanı sınırlandırması sorunları ile Kıbrıs Adasında devam
eden siyasi sorunların birbirini olumsuz yönde etkilemesine izin verilmeme-
lidir. Aksi takdirde her iki sorun da çözümsüzlüğe mahkûm olacak ve kay-
bedenler Kıbrıs Adasında yaşayan Türk ve Rum toplumları olacaktır. Ayrıca,
Arap Baharı nedeniyle bölge ülkelerinin yaşadığı sorunlar ortadadır. Doğu
Akdeniz’deki çözüme kavuşturulmamış paylaşım anlaşmazlıklarının mevcut
sorunları daha da çetrefilleştirip içinden çıkılmaz hale getireceğini izah etme-
ye gerek yoktur.

Doğu Akdeniz’deki enerji keşifleri ekonomik açıdan değerlendirildiğinde bir
belirsizliğin söz konusu olduğunu vurgulamak gerekir. Varlığı tahmin edilen
enerji miktarı ile varlığı ispat edilen enerji oranları arasında ciddi bir fark
olduğu gözlenmektedir. Örneğin, İsrail’in sadece Leviathan sahasında bul-
duğu doğal gazın yaklaşık 500 milyar metreküp olduğu söylenmektedir. An-

cak İsrail Enerji Bakanlığı verilerine göre, İsrail’in ispatlanmış toplam doğal gaz rezervi 300 milyar metreküpü geçmemektedir. Kaynaklar arasında Doğu Akdeniz’deki enerji rezervi konusunda bir konsensüsün olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Bu konuda güvenilecek en temel kaynaklardan birisi olarak kabul edilen ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi’nin 2010 yılında yayımladığı raporlar dikkate alındığında; Kıbrıs Adası ile İsrail arasında kalan ve Leviathan olarak adlandırılan bölge, Mısır ile Kıbrıs Adası arasında kalan ve Nil olarak adlandırılan bölge, Girit Adası’nın Güneydoğusunda kalan ve Heredot olarak adlandırılan bölge ile Kıbrıs Adası etrafındaki toplam enerji rezervi (petrol, doğal gaz ve sıvı doğal gaz) yaklaşık olarak 30 milyar varil petrole eşdeğer bir rakama ulaşmaktadır. Bu rakamın piyasa değeri yaklaşık 1,5 trilyon dolar olarak hesap edilmektedir.

İspatlanmamış olmasına rağmen bu büyüklükteki bir enerji kaynağının ilgili taraflar arasında paylaşım sorunlarına yol açmaması mümkün değildir. Ancak tarafların bölgede mevcut olduğuna inanılan enerjiden ekonomik olarak maksimum fayda sağlamaları ancak bir araya gelip ortak projeler geliştirmeleriyle mümkündür. Şu ana kadar yapılan keşiflerde Türkiye’nin potansiyel MEB alanında ciddi sayılabilecek bir enerji kaynağına rastlanmamıştır. Ancak keşfedilen sahalarındaki enerjinin tüketici pazarlara ulaştırılmasında tercih edilebilecek en ekonomik yol Türkiye’den geçmektedir. Örneğin, Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Afrodit sahasında bulduğu doğal gazı tüketici pazarlara ulaştırabilmesi üç yolla mümkündür. Birinci yol çıkarılacak gazın deniz altından döşenecek bir doğal gaz boru hattıyla önce Girit’e, oradan Yunanistan’a ve nihayet İtalya üzerinden Avrupa’ya ulaştırılmasıdır. İkinci yol gazın Kıbrıs’a taşınması ve burada inşa edilecek bir doğal gaz sıvılaştırma santralinde işlenip sıvılaştırılarak tankerler yolu ile tüketim pazarlarına taşınmasıdır. Üçüncü yol ise gazı doğrudan Türkiye’ye ulaştırmak ve burada mevcut boru hatlarıyla tüketici pazarlara aktarılmasını sağlamak şeklindedir. Tercih edilebilecek ilk yol için yapılması gereken toplam yatırım yaklaşık 19.5 milyar dolar, ikinci yol için yaklaşık 12.6 milyar dolar üçüncü yol için ise sadece 4.7 milyar dolar civarındadır. Diğer bir ifadeyle gazın Türkiye üzerinden taşınması ilk yola göre yaklaşık 15 milyar dolar, ikinci yola göre ise yaklaşık 8 milyar dolar daha hesaplıdır. Zikredilen ve sadece bir doğal gaz sahası için geçerli olan bu rakamlar bile Doğu Akdeniz’de tarafların neden işbirliği yapmaları gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

GİRİŞ

1986 yılında Washington Yakın Doğu Politikaları Enstitüsü tarafından Kudüs’te düzenlenen İsrail-Amerikan diyalogunu pekiştirmeye yönelik bir konferansta Doğu Akdeniz’de uygulanması muhtemel stratejiler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Konferans boyunca yapılan tartışmalar sırasında öne çıkan önemli husus, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’in ayrı ayrı bölgeler olarak değil, birbirini tamamlayan bir bütün olarak ele alınması gerektiğidir. Ayrıca, konferansta Doğu Akdeniz’de elde edilecek stratejik üstünlüğün Orta Doğu’daki karmaşık sorunların yönetiminde avantaj kazandıracağı değerlendirilmiştir.¹

Günümüzde gelinen nokta itibarı ile iki bölgeyi birbirinden bağımsız düşünmek pek çok açıdan mümkün görünmemektedir. Bir yandan Orta Doğu’da meydana gelen gelişmeler Doğu Akdeniz havzasında oluşumu devam eden yeni jeopolitik dengeleri etkilerken; söz konusu bu dengeler ve etrafında oluşan yeni ittifaklar da Orta Doğu’daki gelişmelere tesir etmektedir. Örneğin Arap Baharı çerçevesinde 2010 yılından itibaren Mısır’da yaşanan gelişmeler başta Mısır-İsrail ilişkileri olmak üzere Filistin sorununu ve Doğu Akdeniz’deki Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sorunları üzerinden Türkiye-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-Mısır-İsrail ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Diğer yandan Doğu Akdeniz’de varlığı saptanan enerji kaynaklarının, bölgeyi enerji aktarımında transit bir geçit konumundan enerji üreten bölge konumuna taşıma potansiyeli bulunmaktadır. Böyle bir potansiyelin ekonomileri büyük ölçüde sahip oldukları enerji kaynaklarına bağlı olan Orta Doğu ve Körfez ülkeleri üzerinde mutlaka yansımaları olacaktır.

Doğu Akdeniz havzasında son yıllarda keşfedilen geniş enerji yatakları, sadece Akdeniz havzasındaki jeopolitik dengeleri değil parçası bulunduğu geniş Orta Doğu coğrafyasındaki dinamikleri de etkileyebilecek özelliktedir. Varlığı ispatlanan enerji kaynaklarının adil bir şekilde paylaşılmasıyla oluşacak refah ortamında, geliştirilmesi mümkün olan işbirlikleri ile Kıbrıs ve Filistin meselesi gibi bölgenin kronikleşmiş sorunlarının çözümüne yönelik yeni adımlar atılabilir. Nitekim Uluslararası Kriz Grubu (ICG)² ve Alman Marshall Fonu (GMF)³ gibi düşünce kuruluşlarının hazırladığı raporlarda eğer krizler

Doğu Akdeniz’de varlığı saptanan enerji kaynaklarının, bölgeyi enerji aktarımında transit bir geçit konumundan enerji üreten bölge konumuna taşıma potansiyeli bulunmaktadır. Böyle bir potansiyelin ekonomileri büyük ölçüde sahip oldukları enerji kaynaklarına bağlı olan Orta Doğu ve Körfez ülkeleri üzerinde mutlaka yansımaları olacaktır.

¹ Bu konferans sırasında dile getirilen görüşler için bakınız. *Strategy and Defense in the Eastern Mediterranean: An American-Israeli Dialogue*, Konferans Bildirileri (Washington DC: The Washington Institute for Near East Policy, 1987).

² International Crisis Group (ICG), *Aphrodite’s Gift: Can Cypriot Gas Power A Dialogue?*, Rapor No: 216, (Brüksel: ICG, 2012).

³ Michael Leigh, *Energy Resource in the Eastern Mediterranean: Source for Cooperation or Fuel for Tension (Preliminary Reports and Recommendations)*, Policy Brief, (Washington DC: GMF, 2012).

Kıbrıs adasının güneyi ile İsrail arasında kalan Leviathan bölgesinde çıkarılan doğal gazın uluslararası tüketim pazarlarına ulaştırılmasının en ekonomik, güvenli ve kolay yolu, gazın önce Türkiye’ye ve buradan mevcut boru hatlarıyla diğer pazarlara aktar

iyi yönetilirse keşfedilen enerji yataklarının böyle bir amaca hizmet edebileceği vurgulanmaktadır. Ancak şu ana kadar yaşanan gelişmeler ve tarafların tutumları göz önünde bulundurulduğunda keşfedilen enerji kaynaklarının aksi yönde bir sonuç doğuracağı tahmin edilebilir. Rız olunan adil bir paylaşım yolu bulunamazsa, Akdeniz’in derin sularındaki enerji kaynağı daha gün yüzüne çıkmadan ilgili devletlerin enerjisini bir hayli tüketecek ve Arap Baharı ile altüst olmuş bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin normalleşmesini bir müddet daha geciktirecektir.

Türkiye, Doğu Akdeniz’de en uzun kıyısı bulunan ve 1960’ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurucu anlaşmaları gereğince Kıbrıs Adası üzerinde garantörlük hakkı olan bir devlettir. Bu itibarla bölgedeki enerji potansiyelinin uluslararası hukuk normları gereğince adil olarak paylaşılmasını talep etmek Türkiye’nin sadece hakkı değil, konu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) dikkate alınarak değerlendirildiğinde aynı zamanda görevidir de. O nedenle Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmeleri yakından takip etmesi; uluslararası hukuktan ve bu hukukun bir parçası haline gelmiş ikili anlaşmalardan kaynaklanan hak ve görevlerini, sorunun çözümüne ve bölgede istikrar ortamının oluşmasına katkı sağlayacak alternatif politikalar üretmek suretiyle yerine getirmesi gerekmektedir. Söz konusu alternatif politikaların üretilebilmesi Doğu Akdeniz gibi stratejik bir bölgenin en azından hukuk, ekonomi, politika ve güvenlik boyutlarıyla çok iyi etüt edilmesini de zorunlu kılmaktadır.

Özellikle son yıllarda Türkiye’nin Orta Doğu ülkeleri nezdinde takip ettiği politikalarda bazı isabetsizlikler gözlemlenmektedir. Aynı durumun Doğu Akdeniz’de oluşan yeni jeopolitik dengelere de yansımaması için Türkiye’nin aşırı idealist yaklaşımlarının realist bir bakış açısıyla yeniden gözden geçirilmesi bir zorunluluk olarak ön plana çıkmaktadır. Aksi takdirde, bölge ülkeleri Türkiye ile işbirliğine yanaşmayacak ve İsrail-GKRY-Yunanistan arasında gelişen ilişkilerde açıkça görüldüğü gibi Türkiye bölge çapında yeni gelişen işbirliği süreçlerinden dışlanmak durumunda kalacaktır. Nitekim Kıbrıs adasının güneyi ile İsrail arasında kalan Leviathan bölgesinde çıkarılan doğal gazın uluslararası tüketim pazarlarına ulaştırılmasının en ekonomik, güvenli ve kolay yolu, gazın önce Türkiye’ye ve buradan mevcut boru hatlarıyla diğer pazarlara aktarılmasıdır. Ancak, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki sorunlar nedeniyle yakın vadede bu yolun kullanılması söz konusu olamayacaktır.

Bulunduğu havzada etkin bir güç olmak isteyen Türkiye’nin amacını yerine getirebilmesi için bölge ülkeleri ile geliştirdiği ilişkileri gözden geçirmesi gerektiği açıktır. Türkiye, bölgesel işbirliği ve entegrasyon süreçlerine

sağlayacağı pozitif katkılarla oluşacak istikrar ortamında, hem ekonomik hem de demokratik gelişimini daha hızlı bir şekilde gerçekleştirip tamamlayabilecektir. Enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerle enerji tüketim alanları arasında güvenli bir enerji aktarım merkezi olmayı hedefleyen Türkiye, Doğu Akdeniz’deki potansiyel sorunları Orta Doğu ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) üzerinden Avrupa Birliği’ni (AB) de kapsayacak bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirip politika geliştirmelidir. Bu çalışma, Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynakları ile ilgili mevcut durumu tespit edip ortaya çıkacak muhtemel sorunları işaretlemek ve bu konuda Türkiye kamuoyunda bir farkındalığın oluşmasını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının ortaya koyduğu sorunlar ekonomi, hukuk, politika ve güvenlik perspektifinden ele alınmakta ve Türkiye’nin takip etmesi mümkün olan bazı alternatif politika önerileri dile getirilmektedir.

Türkiye, bölgesel işbirliği ve entegrasyon süreçlerine sağlayacağı pozitif katkılarla oluşacak istikrar ortamında, hem ekonomik hem de demokratik gelişimini daha hızlı bir şekilde gerçekleştirip tamamlayabilecektir.

Doğu Akdeniz’in Jeopolitik Konumu

Doğu Akdeniz’in stratejik değerini kavrayabilmek için bölgenin konum ve özelliklerini iyi anlamak gerekir. Bilimsel literatürde genel kabul gören görüşlere göre, Doğu Akdeniz’in en geniş coğrafi sınırı Tunus’ta Bon Burnu ile başlayıp Sicilya Adası’nın Batı ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusunda kalan bölge olarak ifade edilmektedir. Bu tanıma göre Doğu Akdeniz; Türkiye’den başlamak üzere saat yönünde Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, Tunus, İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Yunanistan kıyıları ile çevrilidir.⁴ Üç kıta ve birçok farklı kültürün kesiştiği bir noktada yer alan bölgenin en önemli özelliklerinden biri, Orta Doğu gibi dünya enerji rezervlerinin yarısından fazlasını bünyesinde bulunduran coğrafyayı ve Uzak Doğu ile Avrupa’yı birbirine bağlayan Süveyş Kanalı’nı doğrudan kontrol edebilecek bir konumda bulunmasıdır.

Doğu ile Batı’yı birbirine bağlayan stratejik konumuyla Doğu Akdeniz, tarih boyunca dünyada ilgi odağı olan bölgelerden birisi olmuştur. Mısır, Anadolu ve Mezopotamya gibi verimli toprakların da bölgede bulunması, Akdeniz’in doğusuna olan ilgiyi artırmış ve birçok medeniyet bölgenin hâkimi olmak için mücadele etmiştir. Bu hareketlilik Akdeniz havzasında canlı bir ticaretin doğmasına vesile olmuş ve zamanla Doğu Akdeniz Doğu-Batı, Kuzey-Güney yönünde uzanan kara ve deniz ticaret yollarının kesiştiği bir ticaret odağı haline gelmiştir. Ümit Burnu’nun keşfedilip aşılmasıyla gelişen deniz yolu ticareti,

⁴ Cihat Yaycı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, *Bilge Strateji*, Cilt:4 Sayı:6 (2012): 1-70, 2.

Uzak Doğu ile Avrupa arasında gelişen ticarete paralel olarak Doğu Akdeniz’in ticari önemi günümüzde de artarak devam etmektedir. Akdeniz’de yılda ortalama 220.000 gemi seyir halinde bulunmaktadır. Bu rakam dünya toplam deniz trafiğinin 1/3’üne eşittir.

Akdeniz’in bir ticaret merkezi olarak önemini azaltsa da 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı ile bölge ekonomik olarak yeniden canlanmıştır. Süveyş Kanalı, Uzak Doğu ile Avrupa arasındaki Ümit Burnu dolaşarak kurulan ticaret yolunu yaklaşık 7 bin deniz mili ve 15-20 gün kısaltmıştır. Açılan Kanal Doğu Akdeniz’i; Arap Yarımadası, Mezopotamya, Basra Körfezi’ne bağlamış ve Avrupa, Uzak Doğu, Güneydoğu Asya ile Afrika arasında gerçekleşen ticaretin merkez üslerinden biri haline getirmiştir.

Uzak Doğu ile Avrupa arasında gelişen ticarete paralel olarak Doğu Akdeniz’in ticari önemi günümüzde de artarak devam etmektedir. Akdeniz’de yılda ortalama 220.000 gemi seyir halinde bulunmaktadır. Bu rakam dünya toplam deniz trafiğinin 1/3’üne eşittir.⁵ Akdeniz’in dünya toplam denizlerinin sadece yüzde 1’lik kısmını kapsadığı düşünülürse burada gerçekleşen deniz trafiğinin büyüklüğü daha iyi değerlendirilebilecektir. Akdeniz üzerinde gerçekleşen ticari dolaşım; Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Karadeniz’e, Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusuna ve Süveyş Kanalı vasıtası ile Kızıl Deniz ve Hint Okyanusu’na kadar uzanmaktadır.

Sadece Cebelitarık Boğazı’ndan yılda ortalama 106 bin gemi geçiş yapmaktadır ki bu rakam toplam deniz trafiğinin yüzde 10’una eşittir.⁶ İstanbul ve Çanakkale Boğazları’ndan günde ortalama 130, Süveyş Kanalı’ndan ise günde ortalama 49⁷ gemi geçiş yapmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının devreye girmesi ve 2008 yılından bu yana dünya piyasalarında yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle azalmasına rağmen, son on yılda Boğazlardan geçiş yapan gemi sayısında muazzam bir artış olmuştur. 2001 yılında Türk Boğazları’ndan günde ortalama 65 gemi geçerken 2012 yılı verileri dikkate alındığında bu sayı ortalama 130’a ulaşmış, yani aradan geçen 11 yılda Boğazlardan geçen gemi sayısı iki katına çıkmıştır. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü verilerine göre Türk Boğazları’ndan 2012 yılında toplam 92,942 gemi geçiş yapmıştır.⁸

Akdeniz’deki ticari hareketliliğin en önemli kalemlerinden birini enerji oluşturmaktadır. Avrupa’nın ihtiyaç duyduğu enerjinin yaklaşık yüzde 70’i Akdeniz üzerinden taşınmaktadır. Cebelitarık ve Türk Boğazları ile Süveyş Kanalı enerjinin son tüketim pazarlarına ulaştırılmasında kilit rol oynamaktadır.

⁵ Yayıcı, “Doğu Akdeniz”, 7.

⁶ Jose Luis Baberia, “The Oil Slick Floating off the Rock”, El Pais, 11 Mayıs 2011, Erişim 24 Eylül 2013, <http://www.presseurop.eu/en/content/article/648661-oil-slick-floating-rock>

⁷ Süveyş Kanalı Trafik İstatistikleri, Erişim 26 Eylül 2013, <http://www.suezcanal.gov.eg/TRstat.aspx?reportId=4>

⁸ “Boğazlardan Geçen Yıl Yaklaşık 93 Bin Gemi geçti”, Hürriyet, 23 Ocak 2013, Erişim 24 Eylül 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/22422384.asp>

Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Hazar havzaları gibi enerji merkezlerine olan yakınlığı ile hem bu bölgeleri, hem de bu bölgelerden tüketici pazarlara uzanan boru hatlarını kontrol edebilen stratejik bir pozisyonundadır. 13 Temmuz 2006’da BTC boru hattının devreye girmesi, bölgedeki enerji trafiğini daha da hareketlendirmiş ve İskenderun Körfezi’ni bu hareketliliğin önemli merkezlerinden biri haline getirmiştir. Son dönemde keşfedilen enerji yataklarının büyüklüğü ve bu yatakların bölgeye kazandıracağı ticari hareketlilik de göz önünde bulundurulursa, Doğu Akdeniz’in enerji, ekonomi ve güvenlik bakımından ihtiva ettiği önem daha açık bir şekilde kavranacaktır.

Bu çalışmanın da konusu olan Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji yatakları ve bu yatakların neden olduğu sorunları detaylı bir şekilde incelemeye geçmeden önce bölgenin güvenlik açısından teşkil ettiği önemi vurgulamakta fayda vardır. Arap Baharı münasebetiyle Doğu Akdeniz’e kıyısı olan devletlerde yaşanan gelişmelerin bölgedeki barış, istikrar ve huzuru ne denli olumsuz etkilediği açıktır. Keşfedilen enerji yataklarının daha büyük sorunlar doğurmaması için gerekli adımların ivedilikle atılması gerekmektedir. Doğu Akdeniz’de hem bölge güvenliğinin sağlanmasındaki en stratejik nokta hem de en önemli sorun Kıbrıs Adası’dır. Ada bütün Doğu Akdeniz havzasıyla Orta Doğu’yu kontrol edebilecek konumdadır. Birçok uzmanın üzerinde ittifak ettiği üzere Kıbrıs’ın stratejik değerini artıran en önemli unsur Adanın başlıca deniz ve hava ticaret yolları üzerinde bulunmasıdır. Kıbrıs coğrafi konumu itibarıyla; Türkiye, İsrail, Mısır, Lübnan, Suriye, Filistin, Ürdün ve Irak gibi havzanın önemli ülkelerini ve Süveyş Kanalı’nı doğrudan kontrol altında bulundurabilecek bir mesafededir.⁹ Bu nedenle bölgede ticari faaliyeti bulunan veya Orta Doğu’daki enerji merkezleri üzerinde etkin olmak isteyen devletler için Kıbrıs adeta bir anahtar hükmündedir.

Nitekim İngiltere, 1960’ta Kıbrıs Adası’ndaki egemenlik haklarını Kıbrıs Türk ve Yunan halklarına bırakırken buradaki mevcudiyetini bütünüyle terk etmemiş ve Adada bulunan iki üssünü muhafaza etmiştir. Bilindiği gibi İngiltere 1991 yılındaki Körfez Savaşı Krizi sırasında bu üsleri kullanacaktır. Rusya, Suriye krizi nedeniyle yararlanamadığı Suriye’deki Tartus limanı yerine GKRY’nden Andreas Papandreu Hava Üssünü kullanmak için izin istemiştir.¹⁰ Fransa Mart 2007’de GKRY ile bir askeri işbirliği anlaşması imzalamıştır. Söz konusu, anlaşma Güney Kıbrıs Baf’ta bulunan Andreas Papandreu

Avrupa’nın ihtiyaç duyduğu enerjinin yaklaşık yüzde 70’i Akdeniz üzerinden taşınmaktadır. Cebelitarık ve Türk Boğazları ile Süveyş Kanalı enerjinin son tüketim pazarlarına ulaştırılmasında kilit rol oynamaktadır.

⁹ Şenay Kaya, Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları, *Yüksek Lisans Tezi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2007), 5.

¹⁰ Sefa Karahasan, “Rusya Rumlardan Resmen Üs İstedi”, *Milliyet*, 19 Ağustos 2013, Erişim 25 Ekim 2013, www.milliyet.com.tr/rusya-rumlardan-resmen-us-istedi/dunya/detay/1751630/default.htm

hava üssünün kullanımını da kapsamaktadır. İsrail Almanya’dan tedarik ettiği Dolphin tarzı denizaltılarla Akdeniz’deki operasyon kabiliyetini artırarak askeri gücünü tahkim etmektedir. ABD’nin Girit, Türkiye ve İtalya’da üsleri olduğu halde 1982’den beri Doğu Akdeniz’de uçak ve savaş gemilerini sürekli olarak bulundurmaktadır. NATO bilhassa kitle imha silahları ve büyük yıkımlara neden olabilecek benzeri silah ve mühimmatın yayılmasını önlemek amacıyla bölgede ‘Etkin Çaba Harekâtı’nı (Operation Active Endeavor- OAE) sürdürmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri de Nisan 2006 yılından bu yana Doğu Akdeniz’de enerji nakil hatlarının güvenliğinin temin edilmesine katkıda bulunmak üzere ‘Akdeniz Kalkanı Harekâtı’nı icra etmektedir.¹¹ Türkiye, bu harekât kapsamında elde ettiği bilgileri NATO makamları, NATO’nun bölgede organize ettiği ‘Etkin Çaba Harekâtı’ ve Birleşmiş Milletler Lübnan Barış Gücü (UNIFIL) yetkilileri ile paylaşarak bölge güvenliğini sağlamaya yönelik uluslararası çabalara da gerekli yardımı sunmaktadır.¹²

Ekonomi ve güvenlik açısından son derece stratejik noktada bulunan Doğu Akdeniz’in en önemli ülkelerinden biri Türkiye’dir. İtalya dışarıda bırakılacak olursa Türkiye, uzak arayla bölgenin en büyük ekonomisidir ve Türk Boğazları ile Akdeniz’deki ticari ve askeri trafiği doğrudan etkileyebilecek jeostratejik bir özelliğe sahiptir. Doğu Akdeniz’deki en uzun kıyı şeridi Türkiye’ye aittir ve hepsinden önemlisi Türkiye garantör devlet sıfatıyla Kıbrıs Adası üzerinde söz sahibidir. Hızla artan ihracat sektörüne paralel olarak Türkiye’nin liman kapasitesi ve deniz trafiği de her geçen gün artmaktadır. Bu trafiğin yüzde 30’dan fazlası Doğu Akdeniz’deki limanlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Günümüzde dünya toplam ticaretinin yüzde 90’ından fazlasının deniz yolu ile yapıldığı göz önünde bulundurulursa Doğu Akdeniz havzasından geçen deniz ticaret yolları ve bu yolların güvenliğinin Türkiye ile bölge ülkeleri için ifade ettiği önem daha iyi anlaşılacaktır.¹³

Doğu Akdeniz’deki Enerji Keşifleri

Son yıllarda keşfedilen enerji yatakları Doğu Akdeniz’i enerji naklinde stratejik bir kavşak olmaktan öteye taşımıştır. Varlığı tahmin edilen enerji kaynakla-

¹¹ Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Erişim 27 Ağustos 2013, <http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/DZKKULUSLARARASIGOREVLER.php?strAnaFrame=DzKKUluslarArasiGorevler&strIFrame=AKH>

¹² NATO Faaliyetleri, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Erişim 8 Ekim 2013, http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/dzkkuluslararasigorevler/NATO_Faaliyetleri.php

¹³ Cengiz Ekin, “Küresel Hegemonya Mücadelesi Açısından Deniz Yetki Alanları,” içinde *Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset*, yay. haz. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2013), 98.

rının büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda yakın zamanda bölgenin bir enerji merkezi haline gelmesi beklenmektedir. Nitekim ilgili devletlerin yetkili kuruluşları ve sondaj çalışmalarına katılan petrol ve doğal gaz şirketlerinin tahminleri birlikte değerlendirildiğinde, Doğu Akdeniz’de toplam değeri trilyon dolarlara ulaşan bir enerji varlığından söz etmek mümkün görünmektedir.

Bu konuda güvenilecek en temel kaynaklardan birisi olarak kabul edilen ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi’nin 2010 yılında yayımladığı raporlar dikkate alındığında; Kıbrıs Adası ile İsrail arasında kalan ve Leviathan olarak adlandırılan bölge,¹⁴ Mısır ile Kıbrıs Adası arasında kalan ve Nil olarak adlandırılan bölge,¹⁵ Girit Adası’nın Güneydoğusunda kalan ve Heredot olarak adlandırılan bölge ile Kıbrıs Adası etrafındaki toplam enerji rezervi (petrol, doğal gaz ve sıvı doğal gaz) yaklaşık olarak 30 milyar varil petrole eşdeğer bir rakama ulaşmaktadır. Bu rakamın piyasa değeri yaklaşık 1,5 trilyon dolar olarak hesap edilmektedir. Ancak varlığı tahmin edilen ile ispatlanan değerler arasında ciddi bir farkın bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Doğu Akdeniz’de birçok farklı noktada sondaj çalışmaları devam etmektedir. Gelişen teknolojik imkânlarla bağlı olarak Doğu Akdeniz’deki toplam enerji rezerv oranlarında değişikliklerin yaşanması muhtemeldir.

Aslında bölgede enerji arama çalışmaları çok erken bir dönemde başlamıştır. İsrail 1960 yılından bu yana Akdeniz’de petrol ve doğal gaz arama çalışmalarına devam etmektedir.¹⁶ İtalyan enerji şirketi ENI 1961 yılında Mısır açıklarındaki Belayim sahasında petrol bulunduğunu açıklamıştır. Aynı şirket 1967’de yine Mısır’a ait olan Abu Madi sahasında doğal gaz yatakları olduğunu duyurmuştur. Mısır 1960’lı yıllardan beri Doğu Akdeniz açıklarında yoğun enerji çalışmaları yapan ülkelerden biridir. Başta doğal gaz olmak üzere enerji ihraç eden ülkelere biri olan Mısır, 2013 yılı itibarıyla günlük enerji üretiminin yüzde 80’e yakın bir kısmını Akdeniz’deki enerji yataklarından elde etmektedir.¹⁷

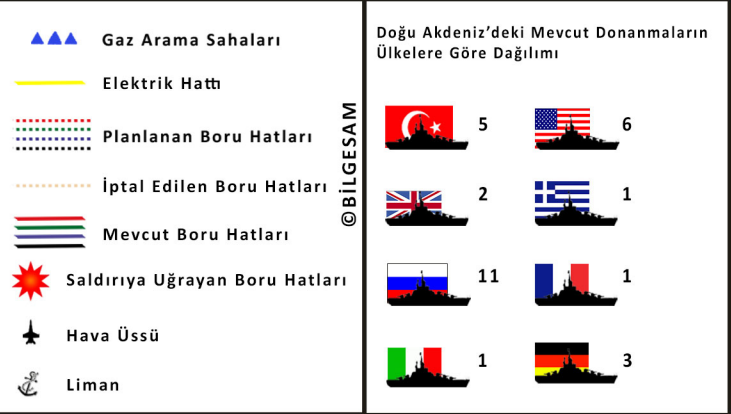
Leviathan, Nil, Heredot ve Kıbrıs Adası etrafındaki toplam enerji rezervi yaklaşık olarak 30 milyar varil petrole eşdeğer bir rakama ulaşmaktadır. Bu rakamın piyasa değeri yaklaşık 1,5 trilyon dolar olarak hesap edilmektedir.

¹⁴ USGS, “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean,” Fact Sheet 2010-3014, Mart 2010.

¹⁵ USGS, “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean,” Fact Sheet 2010-3027, Mart 2010.

¹⁶ Ayla Gürel, Fiona Mullen, Harry Tzimitras, The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios, PCC Report 1/2013, Peace Research Institute Oslo, (PRIO), 2013, 2.

¹⁷ Mehmet Akif Sünnetçioğlu, “Doğu Akdeniz’in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler,” *Stratejik Araştırmalar*, 9, 16 (2011): 159-160.

Leviathan, Nil, Heredotve Kıbrıs Adası etrafındaki toplam enerji rezervi yaklaşık olarak 30 milyar varil petrole eşdeğer bir rakama ulaşmaktadır. Bu rakamın piyasa değeri yaklaşık 1,5 trilyon dolar olarak hesap edilmektedir.

Zamanla devlet teşebbüsleri yanında özel müteşebbislerin de açık denizlerde enerji arama çalışmalarına başlaması ve bu alana yatırım yapması, teknolojik imkânların gelişimini hızlandırmıştır. Günümüzde gelişen teknolojik imkânlar sayesinde derin ve ultra-derin sahalarda sondaj çalışması yapmak mümkün hale gelmiştir. İsrail gelişen bu teknolojik imkânları kullanarak 1999 yılında kıyılarına yakın Noa sahasında ve 2000 yılında Mari-B olarak adlandırılan alanda küçük miktarlarda hidrokarbon yatağı keşfetmiştir.¹⁸ Ancak Doğu Akdeniz’de geniş miktarda enerji yatakları olabileceğine dair asıl işaret yine Mısır’dan gelmiştir. Mısır açıklarındaki Nil deltasında sondaj çalışmaları yürüten Shell şirketi, 2004 yılı Şubat ayında Nil deltasının Kuzeydoğusundaki NEMED (North East Mediterranean) sahasında geniş miktarda hidrokarbon yatakları tespit ettiğini açıklamıştır.¹⁹ Bugün NEMED sahasında toplam 42 milyar metreküp doğal gaz olduğu tahmin edilmektedir.

Mısır’daki bu keşiften sonra Doğu Akdeniz bölgesinde enerji araştırma çalışmaları hız kazanmıştır. İsrail açıklarında sondaj çalışmalarını sürdüren Amerikan Noble Enerji ve İsrail’in Anver, Isramco, Delek Drilling ve Dor şirketleri 2009 yılının hemen başında Tamar-1 olarak adlandırılan sahada önemli miktarda doğal gaz yatakları bulduklarını açıklamıştır. Bundan kısa bir süre sonra Mart 2009’da İsrail, Dalit-1 sahasında doğal gaz bulunduğunu açıklamıştır. Delek Drilling şirketinin tahminlerine göre Tamar-1 ve Dalit-1 sahalarında bulunan toplam doğal gaz miktarı 255 milyar metreküptür. Delek yetkililerine göre bu iki sahadaki doğal gaz miktarı İsrail’in 20 yıllık enerji ihtiyacını karşılayabilecek büyüklüktedir.²⁰

Mısır ve İsrail açıklarındaki arama sahalarında arka arkaya tespit edilen enerji yatakları büyük petrol şirketleri ve küresel güçlerin dikkatini çekmiştir. Doğu Akdeniz’de sismik araştırmalar yoğunlaşmış ve bölgenin potansiyel enerji rezervi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede 2010 yılında Amerikan Jeolojik Araştırmalar Merkezi, Doğu Akdeniz’de enerji açısından en mümbit alanlar olarak kabul edilen Kıbrıs ve İsrail arasında kalan Leviathan Havzası ve Kıbrıs ile Mısır arasında uzanan Nil Deltası’ndaki potansiyel enerji miktarı konusunda iki rapor yayımlamıştır. Bu raporlara göre; Nil Deltası’nda 1.763 milyar varil elde edilebilir petrol, 223.242 trilyon ayak küp doğal gaz ve 5.974 milyar varil sıvı gaz olduğu ifade edilmiştir.²¹ Leviathan bölgesinde ise potan-

¹⁸ PRIO, “The Cyprus Hydrocarbons Issue”, 2.

¹⁹ “Shell Egypt Announces Two Ultra-Deepwater Discoveries,” Gulf Oil and Gas, 19 Şubat 2004, Erişim 29 Ağustos 2013, <http://www.gulfoilandgas.com/webpro1/MAIN/Mainnews.asp?id=395>

²⁰ PRIO, “The Cyprus Hydrocarbons Issue”, 2-3.

²¹ USGS, “Nile Delta Basin Province”.

siyel olarak 1.689 milyar varil petrol ve 122.378 trilyon ayak küp doğal gaz bulunduğu belirtilmiştir.²²

Nitekim Tamar-1 ve Dalit-1 sahalarındaki keşiflerden sonra sondaj çalışmalarını daha geniş alanlarda sürdüren İsrail, Ekim 2010’da Leviathan bölgesinde toplam kapasitesi 17 trilyon ayak küp olan yeni bir doğal gaz sahasının varlığını tespit etmiştir. Tanin, Shimshon ve Dolphin gibi sahalarda bulunan daha küçük miktarlardaki hidrokarbon yatakları da ilave edilince yakın gelecekte İsrail’in en azından kendi enerjisini üretebilen bir ülke haline geleceğı söylenebilir. Ancak Doğu Akdeniz’de potansiyel olarak varlığı tespit edilen enerji rezervi ile varlığı ispatlanan enerji rezervi arasında ciddi bir uçurum mevcuttur. Örneğin yukarıda aktarılan keşiflere rağmen İsrail Enerji Bakanlığı’nın verilerine göre İsrail’in kanıtlanmış doğal gaz rezervi sadece 300 milyar metreküptür.²³ Bu rakamın ne kadar mütevazı bir rakam olduğu Rusya (44.9 trilyon metreküp), İran (29.6 trilyon metreküp) ve Katar (25.4 trilyon metreküp) gibi ülkelerin kanıtlanmış doğal gaz rezervi ile karşılaştırıldığında açıkça görülmektedir.

Harita-1 : Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğal gaz yatakları.

Lübnan da 1970-75 döneminde karada petrol arama girişiminde bulunmuştur. Ancak yapılan çalışmalar sonucunda petrol çıkarma maliyetinin petrolden

²² USGS, “Levant Basin Province”.

²³ PRIO, “The Cyprus Hydrocarbons Issue”, 2.

elde edilecek gelirden fazla olması nedeniyle aramalara son vermiştir. Daha sonra ülkede yıllarca süren iç savaş ve karmaşık iç dengeler yüzünden Lübnan enerji arama çalışmalarına yatırım yapacak fırsat bulamamıştır.²⁴ Doğu Akdeniz havzasında, özellikle Mısır ve İsrail tarafından tespit edilen enerji kaynakları bölgenin diğer ülkelerini olduğu gibi Lübnan’ı da teşvik etmiştir. Bunun üzerine Lübnan, kendi Münhasır Ekonomik Bölge’sinde (MEB) iki ve üç boyutlu sismik araştırmalar yapmıştır. Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü’nce (PRIO) hazırlanan bir raporda ifade edildiği üzere Lübnan’a ait MEB’de yaklaşık 708 milyar metreküp doğal gaz bulunduğu tahmin edilmektedir.²⁵ Lübnan potansiyel olarak varlığı saptanan gazın çıkarılıp işlenebilmesi için Ocak 2012’de bir petrol yasası hazırlamıştır. Ayrıca, Lübnan konuyu yakından takip etmek üzere bir petrol idaresi kurmayı da hedeflemektedir.

Doğu Akdeniz’in son yıllardaki en çalkantılı ülkesi Suriye’de açık denizlerde enerji arama çalışmaları yapmayı planlamıştır. Bu hedef doğrultusunda Suriye, 2007 yılında ilk lisans çalışmalarına başlamıştır. Ancak 2007 yılındaki ilk tur lisanslandırma girişimine İngiliz Dove Enerji şirketi dışında teklif veren firma olmayınca Şam yönetimi lisans anlaşması yapmaktan vazgeçmiştir.²⁶ 2010-11 döneminde kıyılarındaki dört temel blokta hidrokarbon yatakları arama faaliyetlerinde bulunmak üzere yeni bir girişim başlatan Suriye ülkede patlak veren kriz nedeniyle bugüne dek herhangi bir sonuca ulaşamamıştır.

Doğu Akdeniz’de yürütülen enerji arama çalışmalarının Türkiye açısından en önemli bölümü, GKRY’nin Kıbrıs Adası’nın güneyinde yürüttüğü ruhsatlandırma ve sondaj çalışmalarıdır. GKRY’nin bölgede tek taraflı yürüttüğü sondaj ve ruhsatlandırma çalışmaları hukuk, ekonomi, siyasi ve güvenlik bakımlarından Türkiye’yi hem doğrudan, hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) üzerinden ilgilendirmektedir. Arap Baharı nedeniyle zaten sıkıntılı bir süreçten geçen bölgede, barış ve istikrarın sürdürülmesi için tek taraflı tutumlardan ziyade işbirliğinin tercih edilmesi önem arz etmektedir. Ancak GKRY’nin bugüne kadar potansiyel enerji yataklarının paylaşımı noktasında sergilediği tutumun uzlaşmadan yana olduğunu söylemek biraz zor olacaktır. Rum Yönetimi’nin tutumu ve konunun hukuki boyutu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır. Şimdilik sadece Rum Yönetimi’nin Adanın güneyinde sürdürdüğü sondaj çalışmalarında bulduğunu açıkladığı enerji yataklarına değinilecektir.

²⁴ Sertaç H. Başeren, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,” *Stratejik Araştırmalar*, 8 14 (2010): 151.

²⁵ PRIO, “The Cyprus Hydrocarbons Issue”, 5.

²⁶ PRIO, “The Cyprus Hydrocarbons Issue”, 6.

GKRY, 2006 yılında Kıbrıs Adası’nın güneyinde yer alan ve 2 Nisan 2004’te tek yanlı ilan ettiği MEB sınırları içerisinde kalan 51,000 km²’lik bir sahada enerji keşif çalışmaları yapmaya başlamıştır. Rum Yönetimi, çalışmalar neticesinde elde ettiği sismik verilere dayanarak doğal gaz ve petrol arama ruhsatı vermek üzere 2007’de uluslararası ihaleye çıkmıştır. İhale şartlarında keşif sahasındaki 11 parsel üzerinde üç yıl boyunca hidrokarbon araştırması yapılması öngörülmüştür. Rum Yönetimi’nin düzenlediği bu ilk tur ihaleye sadece üç şirket cevap vermiştir. Rum Yönetimi cevap veren şirketler arasından Amerikan Noble Enerji şirketini seçerek ihale kapsamında bulunan on ikinci parsel üzerinde araştırma yapmak üzere ruhsatlandırmıştır.²⁷ Bu gelişmeler üzerine Noble Enerji, 19 Eylül 2011 tarihinde on ikinci parsel üzerindeki sondaj çalışmalarına başlamıştır. Şirket yaklaşık üç ay sonra Aralık 2011’de on ikinci parselin güneydoğusunda yer alan ve Afrodite olarak adlandırılan sahada, ortalama rezervi 198 milyar metreküp olan doğal gaz yatağı bulunduğunu açıklamıştır.²⁸

Aslında bu doğal gaz yatağı Kıbrıs Adası etrafında şu ana kadar keşfedilen tek enerji yatağıdır. Ultra-derin olarak adlandırılan bir alanda bulunduğu için çıkarma maliyetlerine kıyasla ekonomik değeri tartışılmaktadır. Ancak burada bulunan doğal gaz, Rum Yönetimi’nin MEB dâhilinde olduğunu iddia ettiği ve henüz ruhsatlandırılmamış diğer parsellere olan ilgiyi büyük ölçüde artırmıştır. Nitekim Rum Yönetimi, 11 Şubat 2012’de ruhsatlandırılmamış parseller için ihaleye çıktığında aralarında TOTAL, ENI, PETRONAS ve GAZPROMBANK gibi dev enerji şirketlerinin de bulunduğu beş özel şirket ve on konsorsiyumdan toplam on beş teklif almayı başarmıştır.²⁹

Rum Yönetimi’nin ikinci ihalesinde Doğu Akdeniz’deki enerji sorunları açısından önem arz edecek iki konu dikkat çekmektedir. İlk olarak Türkiye’nin doğrudan kendi MEB’i ile çakıştığını ilan ettiği parseller (1 ve 4. Parseller) için ya teklif veren olmamıştır ya da teklif verildiği halde ruhsat verilmemiştir (5, 6 ve 7. parseller). İkinci konu ise ruhsat verilen şirketlerin büyük ve güçlü ordulara sahip ülkeler arasından seçilmiş olmasıdır. Rum Yönetimi bir yandan Türkiye’nin uyarılarına karşı ihtiyatlı davranırken, diğer yandan da herhangi bir sorun karşısında caydırıcı askeri güce sahip olan ülke şirketlerini devreye

GKRY, 2006 yılında Kıbrıs Adası’nın güneyinde yer alan ve 2 Nisan 2004’te tek yanlı ilan ettiği MEB sınırları içerisinde kalan 51,000 km²’lik bir sahada enerji keşif çalışmaları yapmaya başlamış ve 2007 yılında uluslararası ihaleye çıkmıştır.

²⁷ “First Licensing Round (2007),” Kıbrıs Enerji, Ticaret, Sanayi ve Turizm Bakanlığı, Erişim 7 Eylül 2013, <http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/FE3EB5707ADA0E6EC225771B0035B0D2?OpenDocument&highlight=1st Licensing Round>

²⁸ “Recent Discoveries,” Noble Enerji, Erişim 25 Eylül 2013, <http://www.nobleenergyinc.com/Exploration/Recent-Discoveries-130.html>

²⁹ “Second Licensing Round-Hydrocarbon Exploration,” Kıbrıs Enerji, Ticaret, Sanayi ve Turizm Bakanlığı, Erişim 23 Eylül 2013, http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/dmlhcarbon_en/dmlhcarbon_en?OpenDocument

sokarak kendini koruyabilecek paratoner yapının oluşması için özen göstermektedir.³⁰

Ne Kıbrıs Adası’nın etrafındaki, ne de Doğu Akdeniz havzasının genelindeki enerji rezervi ve bu rezervin ekonomik değeri henüz tam olarak hesaplanabilmiştir. Bölgedeki enerji potansiyeli ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. En iyimser tahminlere göre Doğu Akdeniz havzasında parasal değeri 3 trilyon dolara ulaşan 15 trilyon metreküpe eşdeğer hidrokarbon yatağı bulunmaktadır. Bu rakamlar bile İran’ın ispatlanmış rezervlerinin sadece yarısı kadardır. Ancak büyüklüğü ne olursa olsun Akdeniz’in derinliklerinde var olduğuna inanılan enerjinin paylaşımı ile ilgili konular daha şimdiden bölge ülkeleri arasında sorun teşkil etmeye başlamıştır. En büyük sorunlardan birisi deniz yetki alanları paylaşımı konusunda yaşanmaktadır. O nedenle konuya kısaca uluslararası deniz hukuku çerçevesinden bakmakta fayda vardır.

En iyimser tahminlere göre Doğu Akdeniz havzasında parasal değeri 3 trilyon dolara ulaşan 15 trilyon metreküpe eşdeğer hidrokarbon yatağı bulunmaktadır.

Doğu Akdeniz’deki Deniz Yetki Alanı Sınırlandırma Sorunları

Zamanla gelişen teknolojik imkânlar, devletlerin açık denizlerdeki doğal kaynaklardan yararlanmasını mümkün hale getirmiştir. Bu durum ise açık denizlerin kullanımı ile ilgili bazı düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. 1958 yılında Cenevre’de toplanan ilk deniz hukuku konferansının deniz yetki alanlarının paylaşımı ile ilgili böylesi bir zorunluluktan doğduğu söylenebilir. Nitekim bu konferansta daha ziyade örf ve adet hukuku üzerinden yürüten denize ilişkin kurallar tedvin edilmiş; yeni kavram ve kurallar kazandırılmak suretiyle deniz hukukunun gelişimine katkıda bulunulmuştur. 1960 ve 1973-1982 yılları arasında toplanan ikinci ve üçüncü deniz hukuku konferanslarıyla devletler hem deniz hukukunun gelişimine katkıda bulunmaya devam etmiş, hem de denizler üzerinde sahip oldukları kullanım haklarını büyük ölçüde genişletmiştir.³¹

1958 konferansı sırasında imzalanan Kıta Sahaneliği Sözleşmesi ile Kıta Sahaneliği ilk kez bir hukuki kavram olarak tanımlanarak devletlere bu alan içerisinde kalan deniz ve deniz altındaki topraklarda münhasır kullanım hakları verilmiştir. Üçüncü deniz hukuku konferansları sonunda imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nde (BMDHS) devletlere kıta sahanlığı

³⁰ PRIO, “The Cyprus Hydrocarbons Issue”, 4-5.

³¹ Konu ile ilgili bir değerlendirme için bakınız Şule Anlar Güneş, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:56, Sayı:2,(2007), 1-7.

ile verilen haklar daha da geliştirilerek teamülen uygulanan Münhasır Ekonomik Bölge kavramı pozitif bir hak olarak düzenlenmiştir. Çalışmamız açısından önemli olduğu için bu iki kavramın kısaca bilinmesinde fayda vardır.

Kıta Sahanlığı

En kısa tanımıyla kıta sahanlığı kıyı devletinin deniz altındaki jeolojik doğal uzantısıdır. Kıta sahanlığı hukuki bir terim olarak ilk defa ABD başkanı Truman’ın 28 Eylül 1945’te yayınladığı bir bildiride gündeme gelmiştir. Kıta sahanlığının yer altı ve deniz yatağı tabii kaynaklarının kullanımına ilişkin bu bildiri ile ABD kendi pozisyonu açısından kavramın kapsadığı dış hatları ve bu hatlar içinde kalan alanda talep ettiği kullanım haklarını belirtmiştir. Zamanla Truman bildirisinde dile getirilen hususlar başka devletler tarafından da olumlu karşılanmış ve kıta sahanlığı kavramı devletlerarası hukukun bir parçası haline gelmiştir.³² Kavram ilk defa 1958 yılında toplanan birinci deniz hukuku konferansı sırasında tanımlanarak uluslararası deniz hukukunda bir norm olarak kabul edilmiştir. 1958 Kıta Sahlanlığı Sözleşmesi’nde kıta sahanlığı; “a) Sahillere bitişik fakat karasuları dışındaki ve 200 metre derinliğe kadar veya bu sınırın ötesinde bulunup da üzerindeki sular derinliğinin oradaki doğal kaynakların işletilmesine olanak verdiği noktaya kadar uzanan, su altı alanlarının deniz yatağını ve toprak altını; b) Adalar sahiline bitişik bu çeşit denizaltı bölgelerinin deniz yatağı ve toprak altını ifade etmek için kullanılır” şeklinde tanımlanmıştır.³³

Gelişen teknolojik imkânlar göz önünde bulundurularak kıta sahanlığı kavramı üçüncü deniz hukuku konferansları sırasında yeniden ele alınmış ve 1982’de imzalanan BMDHS’nde kıta sahanlığının dış sınırı, Münhasır Ekonomik Bölge kavramı ile de uyumluluk arz etmesi için derinlik değil mesafe ölçütüne bağlanmıştır.³⁴ Buna göre 1982 BMDHS’nde kıta sahanlığı; “kıyı devletinin karasularının ötesinde, bu devletin karasuları genişliğinin ölçülmesinde kullanılan esas hatlardan itibaren 200 mile kadar uzanan ve kara ülkesinin doğal

Kıta sahanlığı kıyı devletinin deniz altındaki jeolojik doğal uzantısıdır. 1982’de imzalanan BMDHS’nde kıta sahanlığının dış sınırı, Münhasır Ekonomik Bölge kavramı ile de uyumluluk arz etmesi için 200 mile kadar uzanan ve kara ülkesinin doğal uzantısı olan deniz yatakları ile bunların toprak altıdır şeklinde tanımlanmıştır.

³² Fatma Taşdemir, Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları, Rapor No: 2012-3 (Ankara: Ankara Strateji Enstitüsü, 2012), 18-19

³³ 1958 Cenevre Konferansı’nın ayrıntıları için bakınız. “1958 Convention on the Continental Shelf”, içinde *Article 1*, <http://cil.nus.edu.sg/rp/il/pdf/1958%20Convention%20on%20the%20Continental%20Shelf-pdf.pdf> ;

Fatma Taşdemir, Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları, Rapor No: 2012-3 (Ankara: Ankara Strateji Enstitüsü, 2012), 19.

³⁴ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin ayrıntıları için bakınız. “United Nations Convention on the Law of the Sea”, içinde *Article 82 Payments and contributions with respect to the exploitation of the continental shelf beyond 200 nautical miles*, (Geneva: 1982), 52.

uzantısı olan deniz yatakları ile bunların toprak altıdır” şeklinde tanımlanmıştır.³⁵

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)

Münhasır Ekonomik Bölge, sahildar devletin esas hatlardan başlamak suretiyle 200 deniz mili mesafeye kadar ilan ederek tesis edebileceği bir deniz yetki sahasıdır. Önceleri devletlerarasında bir teamül olarak uygulanan MEB, 1982 BMDHS ile yazılı olarak düzenlenmiş ve uluslararası deniz hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Buna göre belirtilen bölge 200 mil içinde kıta sahanlığının sahildar devlete tanıdığı tüm hakları aynıyla sahildar devlete verir. İlave olarak MEB 200 mil içinde kalan su kitlesindeki hakları da sahildar devlete bırakır.³⁶ Yani sahildar devlet MEB hükümlerince 200 millik mesafede deniz yatağında ve bu yatağın altındaki topraklarda canlı ve cansız bütün doğal kaynakları araştırabileceği, işletebileceği ve muhafazasını temin edebileceği gibi söz konusu alandaki suyun bizzat kendisini, akıntılardan ve rüzgârdan enerji üretilmesi de dâhil olmak üzere ekonomik amaçlarla kullanabilir.³⁷ Bu yönüyle MEB’in sahildar devlete tanıdığı haklar aynen kıta sahanlığında olduğu gibi egemen haklardır. MEB ile ilgili düzenlemeler 1982 BMDHS’nin beşinci kısım ve 55-85’ci maddeleri arasında yer almış ve kıta sahanlığının yetersiz kaldığı bazı deniz yetki alanı hususlarını açıklığa kavuşturmuştur.

Düzenlenen deniz hukuku konferanslarında kıta sahanlığı ve MEB’in sınırlandırılmasına ilişkin konular da ele alınmıştır. 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nin 6. maddesi, 1982 BMDHS’nin 74 ve 83. maddeleri doğrudan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusu ile ilgilidir. Bahsi geçen sözleşme ve maddelerde ve teamüllerde öne çıkan en önemli hususlardan birisi, sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletlerarasındaki MEB hakkaniyet prensibine uygun olarak, Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü’nün öngördüğü şekilde karşılıklı anlaşma yoluyla çözüme kavuşturulması gerektiğidir. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı (UAD) 1977 İngiltere-Fransa, 1992 Kanada-Fransa St. Pierre ve Miquelon Adaları, 2009 Romanya-Ukrayna Yılan Adası gibi davalarda hakça paylaşım ilkesinin uygulanması gerektiğini defalarca hükme bağlayarak teyit etmiştir.

BMDHS’nin 59. maddesi de sahildar devlet ile diğer devlet veya devletlerin

³⁵ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 8.Bası (Ankara: Turhan Kitapevi,2003), 278-282

³⁶ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin ayrıntıları için bakınız. “United Nations Convention on the Law of the Sea”, içinde *Article 82 Payments and contributions with respect to the exploitation of the continental shelf beyond 200 nautical miles*, (Geneva: 1982), 52.

³⁷ Taşdemir, “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri,” 20-21.

menfaatleri arasında bir uyumsuzluk olduğunda konunun hakkaniyet prensibi-ne dayanarak ve “diğer bütün ilgili şartlar ışığında söz konusu menfaatlerin taraflar için ve uluslararası toplum için olan önemi göz önünde bulundurularak” çözülmesi gerektiğini dile getirmektedir.³⁸ Ancak MEB’in tek taraflı olarak ilan edilemeyeceğini karara bağlayan herhangi bir düzenleme de bulunmamaktadır.³⁹ Bugün Doğu Akdeniz’de Türkiye ile Rum Yönetimi arasında yaşanan hukuki sorunların temel nedeni budur. BMDHS’ne göre MEB’in belirlenmesi iki türlü mümkündür: devletler ilan ve anlaşma şeklinde iki ayrı ya da bütünler yöntem yoluyla Münhasır Ekonomik Bölge alanı ilan edebilirler.⁴⁰ GKRY, 2 Nisan 2004’te ilan yoluna başvurmak suretiyle 21 Mart 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak kaydıyla tek taraflı MEB ilanında bulunmuştur.⁴¹ Bu itibarla Rum Yönetimi, bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasındaki MEB ilanında öncelikli olarak aranması gereken hakkaniyet prensibi çerçevesinde anlaşarak ilan edilmesi kuralını ihlal etmiştir.

Konunun hukuki boyutları ile ilgili tartışmaları derinleştirmek elbette mümkündür. Ancak çalışmanın kapsamı buna müsaade etmemektedir. O nedenle burada sadece son dönemde Doğu Akdeniz’de gelişen olayların seyrini etkileyecek hususlar dikkate alınmaktadır. Yarı kapalı bir deniz olan Akdeniz’de MEB sınırlandırmalarının hakkaniyet prensibi çerçevesinde karşılıklı anlaşarak yapılması gerekmektedir.⁴² Ancak mevcut durum, tarafların Doğu Akdeniz’de böyle bir anlaşmaya gitmekten uzak olduklarına işaret etmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi GKRY bu konudaki niyetini Nisan 2004’te attığı adımla bilfiil göstermiştir.

Doğu Akdeniz’e Kıyısı Bulunan Devletlerin Deniz Yetki Alanı Sınırlandırmaları ile İlgili Tutumları

İncelenen coğrafyada Türkiye’yi doğrudan ilgilendiren üç alanda kıta sahanlığı ve/veya MEB sınırlandırma anlaşması söz konusu olabilir. Batı’dan Doğu’ya doğru sıralandığında Türkiye’yi ilgilendiren ilk alan Yunanistan, KKTC, GKRY ve Mısır’ın sahilgar olduğu alandır. İkincisi Türkiye ve KKTC’nin yer aldığı sahadır. Üçüncüsü ise Türkiye, Suriye ve KKTC kıyılarının bulun-

³⁸ A.g.e, 21.

³⁹ Yayı, “Doğu Akdeniz,” 16.

⁴⁰ Taşdemir, “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri,” 21.

⁴¹ Çağrı Erhan, “Kıbrıs’ın Kuzeyinde de Biz Petrol Arayalım”, Türkiye, 30 Eylül 2011, Erişim 28 Ekim 2013, www.turkiyegazetesi.com.tr/makaledetay.aspx?id=504455

⁴² Türkiye’nin bu konudaki görüşleri için Dışişleri Bakanlığı’nın 4 Ekim 2005 tarihinde BM Genel Sekreterliği’ne verdiği 2005/Turkuno DT/16390 sayılı notaya bakılabilir.

İncelenen coğrafyada Türkiye’yi doğrudan ilgilendiren üç alanda kıta sahanlığı ve/veya MEB sınırlandırma anlaşması söz konusu olabilir. Batı’dan Doğu’ya doğru sıralandığında Türkiye’yi ilgilendiren ilk alan Yunanistan, KKTC, GKRY ve Mısır’ın sahilдар olduğu alan- dır. İkincisi Türkiye ve KKTC’nin yer aldığı sahadır. Üçüncüsü ise Türkiye, Suriye ve KKTC kıyılarının bu- lunduğu bölgedir.

duğu bölgedir. Bu konuda daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için tarafların tutumlarının bilinmesi önemlidir. Yukarıda da görüldüğü gibi İsrail ve Lübnan’ın Türkiye ile doğrudan bir kıta sahanlığı ve/veya MEB sınırlandırma anlaşmasına gitmesi söz konusu değildir. Ancak GKRY her iki devlet ile de KKTC’yi dışarıda bırakarak MEB sınırlandırma anlaşması yapma yoluna gitmiştir. Bu nedenle İsrail ve Lübnan’ın tutumlarının da not edilmesi faydalı olacaktır.

İsrail

İsrail, 2010 yılında Tamar ve Leviathan sahalarında tespit ettiği doğal gaz yataklarından sonra 12 Temmuz 2011’de MEB koordinatlarını gösterir bir listeyi Birleşmiş Milletler’e (BM) sunarak MEB ilanında bulunmuştur. İsrail devleti bunu yaparken GKRY hariç Doğu Akdeniz’e sahilдар hiç bir devletle MEB sınırlandırma anlaşması imzalamamıştır. Rum Yönetimi ve İsrail 17 Aralık 2010 tarihinde imzaladıkları MEB sınırlandırma anlaşmasında ortay hat kuralını dikkate almışlardır.⁴³ İsrail Tamar ve Leviathan bölgelerinde tespit ettiği hidrokarbon sahalarında üretim yapacak aşamaya gelmiş durumdadır. GKRY ile buradan elde edilecek doğal gazın tüketici pazarlara ulaştırılması için ortak projeler geliştirmeye çalışmaktadır.

Lübnan

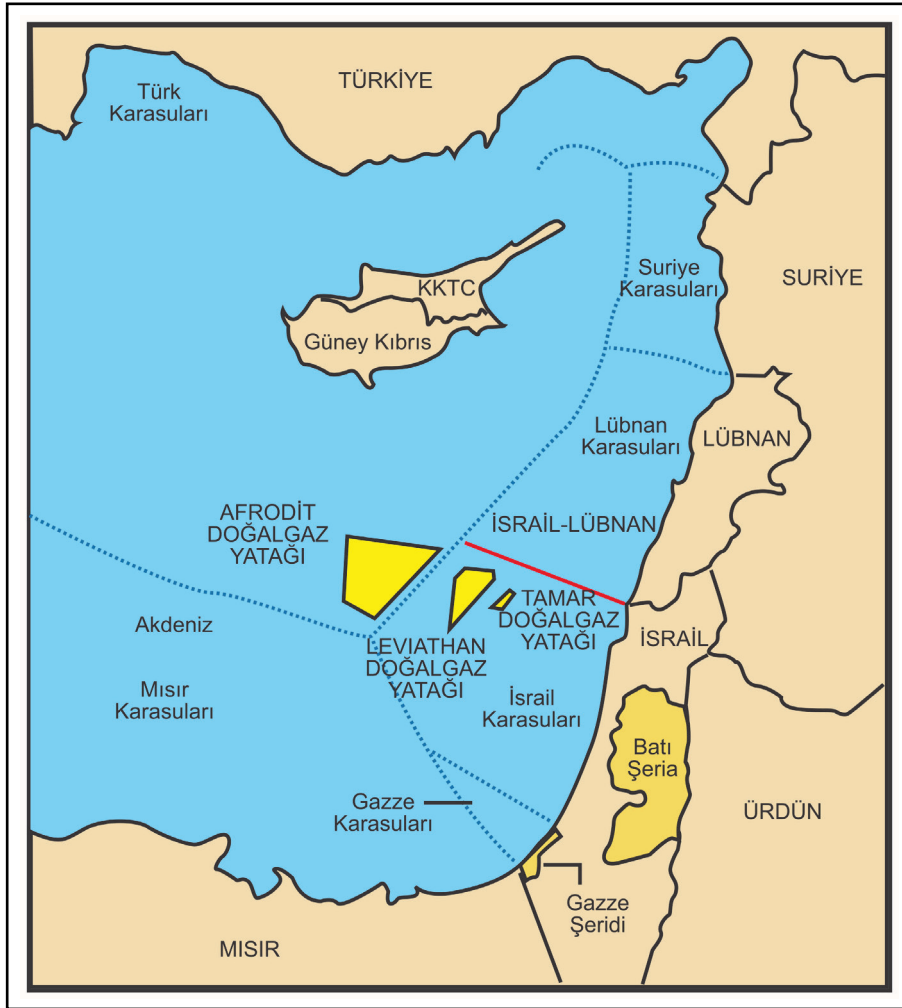
Lübnan’ın da Doğu Akdeniz’de hidrokarbon yatakları arama ve MEB ilan etme girişimleri vardır. Bu amaçla 17 Ağustos 2010 tarihinde Lübnan Meclisi denizlerde petrol ve doğal gaz aranmasını düzenleyen bir kanun kabul etmiştir.⁴⁴ Kanunun kabulüyle Lübnan Akdeniz’de iki ve üç boyutlu sismik araştırmalarda bulunmuştur. Lübnan Türkiye’nin itirazlarına rağmen 17 Ocak 2007’de GKRY ile MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır.⁴⁵ Ancak Lübnan Meclisi, muhtemelen Türkiye’nin itirazları nedeniyle söz konusu anlaşmayı henüz onaylamamıştır. 2010 yılında GKRY-Lübnan MEB sınırlandırma anlaşmasının durumunu etkileyecek önemli bir gelişme yaşanmıştır. Lübnan,

⁴³ İsrail’in GKRY ile imzaladığı sınırlandırma anlaşmasına Türkiye’nin tepkisi için bakınız. Dışişleri Bakanlığı İsrail ile GKRY Arasında İmzalanan MEB Anlaşması Hk., Basın Açıklaması, No: 288, 21 Aralık 2010, Erişim: 9 Eylül 2013, http://www.mfa.gov.tr/no_-288_-21aralik-2010_-israil-ile-gkry-arasinda-imzalanan-meb-anlasmasi-hk_.tr.mfa

⁴⁴ Yaycı, “Doğu Akdeniz,” 28.

⁴⁵ Türkiye’nin GKRY’nin Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarını ilgilendiren ikili anlaşmalar yapma gayretleri hakkındaki notası için bakınız, TC Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması No:18, 30 Ocak 2007, Erişim 23 Eylül 2013, http://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki- alanlarini-igilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_.tr.mfa

19 Ekim 2010 tarihinde deniz yetki alanlarını belirleyen bir haritayı BM’e sunmuştur. Bildiri ile ilan edilen MEB sınırları Lübnan’ın Rum Yönetimi ile imzaladığı sınırlandırma anlaşmasının koordinatlarını da kapsamaktadır. Bu nedenle Lübnan’ın GKRY ile imzaladığı anlaşmayı onaylayıp onaylamamasının somut bir hükmü kalmamıştır denilebilir. Ayrıca Lübnan’ın ilan ettiği MEB ile İsrail’in ilan ettiği MEB alanlarının 9 km²’lik bir bölümde çakıştığı ve bu çakışmanın son dönemde iki ülke arasında gerginlik oluşturduğunu da not etmek gerekir.

Harita-2: Doğu Akdeniz’e kıyısı olan ülkelerin karasuları

Suriye

Suriye, deniz kullanım alanlarını 19 Kasım 2003 tarihinde kabul ettiği ‘Suriye Karasularında Ulusal Egemenliğin Belirlenmesi’ yasasıyla düzenlemiştir.

tir.⁴⁶ Kabul edilen yasayla Suriye, BM’e karasularının esas hatlardan başlamak suretiyle 12 mil, bitişik bölgesinin 24 mil ve 200 mili aşmayacak şekilde MEB’sinin bulunduğunu bildirmiştir. Suriye bildiri ile birlikte Akdeniz’de sismik araştırmaların yapılmasına izin vermiştir. Bu çerçevede son olarak Suriye Doğal Kaynaklar ve Petrol Bakanlığı belirlenen üç ayrı bölgede altı ay süreyle (Mart-Ekim 2011) petrol arama ve çıkarma maksadıyla ihaleye gidileceğini duyurmuştur. Ancak ülkede baş gösteren kriz dolayısıyla konu ile ilgili henüz herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. Suriye’nin ilan ettiği petrol arama alanlarının kuzey bölümlerinin Türkiye’nin yetki alanları ile çakıştığını da belirtmek gerekir.⁴⁷ Ayrıca 2001 yılında GKRY Turizm Bakanı ile Suriye Doğal Kaynaklar ve Petrol Bakanı arasında MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması imzalanması hususlarının da değerlendirildiği görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sonrasında bakanlar iki ülke arasında MEB ve kıta sahanlığı anlaşmasının imzalanabileceğinden umutlu olduklarını beyan etmişlerdir. Ancak henüz bu doğrultuda atılmış somut bir adım yoktur.

Mısır

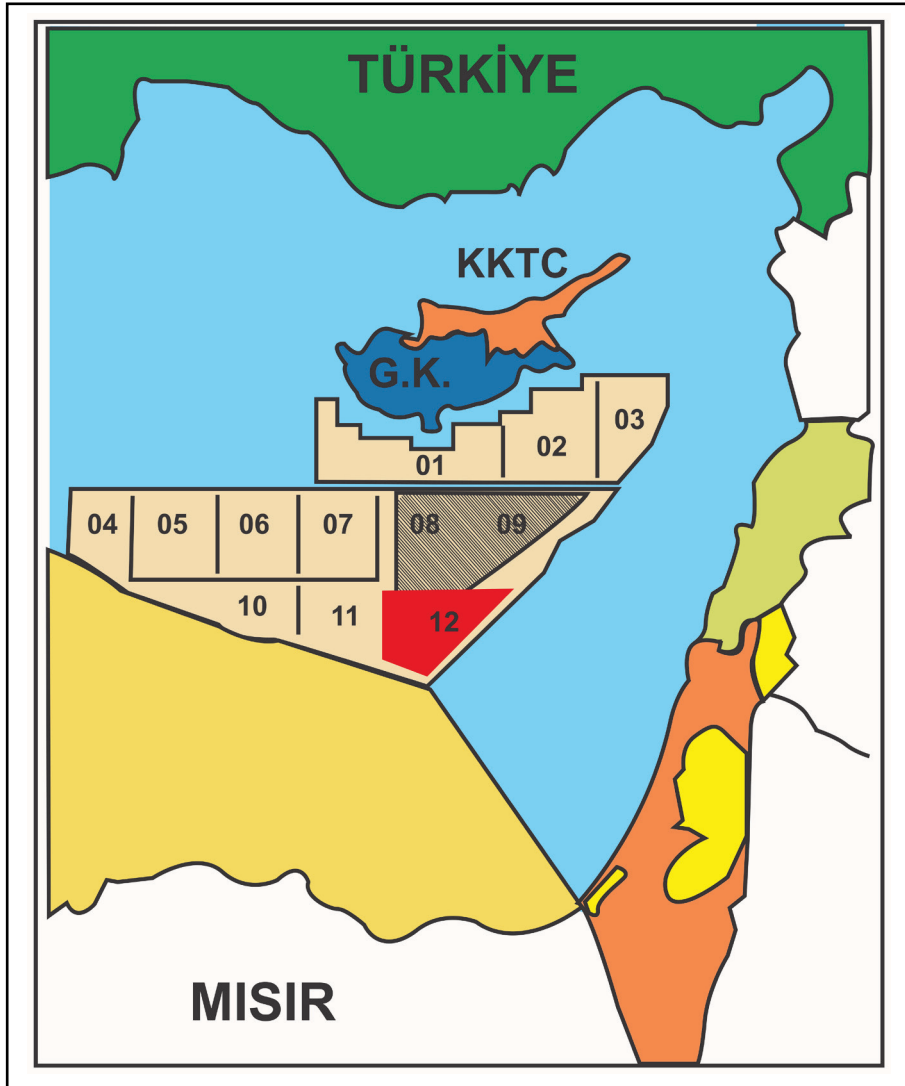
Mısır 1958’deki ilk deniz hukuku Konferansı’ndan bu yana 12 mil genişliğinde karasuları uygulamaktadır. BMDHS’ni 1983’te onaylamış ve sözleşmeden doğan MEB haklarını kullanacağını ve sorumluluklarını yerine getireceğini bildirmiştir. Mısır söz konusu hak ve sorumluluklarını yerine getirirken diğer devletlerin hak ve sorumluluklarına saygı göstereceğini ve sözleşme hükümlerine uyacağını da taahhüt etmiştir.⁴⁸ Ancak Mısır, GKRY’nin talebini kabul ederek bu ülke ile 17 Şubat 2003 tarihinde MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır.⁴⁹ Türkiye Kahire nezdinde, GKRY’nin bütün adayı temsil etmediği gerekçesiyle anlaşmayı imzalamaması için girişimde bulunmuş ama bir sonuç alamamıştır. Arap Baharı ile ülkede meydana gelen yönetim değişikliğinden sonra iktidara gelen Mursi döneminde, Mısır-GKRY MEB sınırlandırma anlaşmasının askıya alınabileceği gündeme gelmiştir. Fakat Temmuz 2013 tarihinde yönetimin tekrar el değiştirmesiyle bu hususta henüz herhangi bir gelişme kaydedilememiştir.

⁴⁶ Suriye’nin ilan ettiği söz konusu yasanın detayları için bakınız; <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/SYR.htm>

⁴⁷ Yaycı, “Doğu Akdeniz,” 26.

⁴⁸ Arda Özkan, “Doğu Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölge’nin Sınırlandırılması Uyuşmazlığı”, (II.Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 2012), 376.

⁴⁹ Bu anlaşmaya Türkiye’nin gösterdiği tepki için Dışişleri Bakanlığı’nın 2 Mart 2004 tarihinde BM Genel Sekreterliği’ne verdiği 2004/Turkuno DT/4739 sayılı notaya bakılabilir.

Harita-3: 1982 BMDHS’ne göre Mısır’ın MEB alanı

Yunanistan

Son dönemdeki enerji keşifleri ile birlikte Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi konusunda öteden beri yaşanan deniz yetki alanı paylaşımı sorunları Doğu Akdeniz’e de taşınmıştır. Yunanistan Doğu Akdeniz coğrafyasında Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adaları hattını ilgili kıyı kabul ederek ortay hat prensibine uygun bir MEB sınırlandırma anlaşması yapmak istemektedir. Bu amaç doğrultusunda Mısır ve Libya ile temasa geçmiştir. Mısır nezdinde yaptığı girişimde Yunanistan Meis Adası ile Mısır arasında kıta sahanlığı sınırlandırması yapmak suretiyle Meis Adasına kıta sahanlığı hakkı tanımak isteyince, Mısır Türkiye’yi incitmek istemediğini ifade etmiş ve böylece iki

Yunanistan ve GKRY’nin uluslararası topluma Doğu Akdeniz’de kabul ettirmeye çalıştığı deniz yetki alanları sınırlandırma çerçevesi, Türkiye’nin yaklaşık 104.000 km²’lik bir deniz alanını kaybetmesine neden olacağı için dikkatle incelenmelidir.

ülke arasındaki görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.⁵⁰ Yunanistan’ın GKRY ile de bir deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması yapmak istediği basına yansımış ancak iki ülke bu konuda henüz somut bir adım atmamıştır.

Yunanistan ve GKRY’nin uluslararası topluma Doğu Akdeniz’de kabul ettirmeye çalıştığı deniz yetki alanları sınırlandırma çerçevesi, Türkiye’nin yaklaşık 104.000 km²’lik bir deniz alanını kaybetmesine neden olacağı için dikkatle incelenmelidir. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye Mısır ile GKRY arasında imzalanan MEB sınırlandırma anlaşmasını bir nota ile protesto etmiştir. Yunanistan, Türkiye’nin 2 Mart 2004 tarihli bu notasına atfen verdiği bir nota ile bölge devletlerinden biri olarak, kıyıları birbirine karşı olan devletlerin MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırmalarını uluslararası deniz hukukunun öngördüğü şekilde ortaya hat prensibine uygun olarak yapılması gerektiğine inandığını vurgulamıştır. Aynı şekilde Yunanistan, adalara da hiç bir şarta bağlı olmaksızın kıta sahanlığı verilmesi gerektiğini ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığının Meis Adası da dâhil olmak üzere “en yakın Yunan adaları ile Anadolu arasından geçen ortaya hatta dayandırılması” gerektiğini savunmaktadır.⁵¹

İleride de görüleceği gibi GKRY MEB ve bitişik bölge sınırlarını Yunanistan’ın bu görüşlerini dikkate alarak ilan etmiştir. Eğer Yunanistan ve GKRY’nin dikte ettirmeye çalıştığı sınırlar kabul edilirse, Doğu Akdeniz’de en uzun kıyısı bulunan devlet olarak Türkiye’ye Antalya Körfezi açıklarında toplam alanı 41.000 km² olan bir deniz yetki sahası bırakılmış olacaktır. Bu sahanın güneyinde yer alan ve Mısır ve Libya yetki alanlarına kadar uzanan bütün bölge ise Yunanistan ve GKRY’nin kullanımına kalacaktır.

Yunanistan ve GKRY’nin ileri sürüp, gerçekleşmesinde ısrarcı davrandığı bahse konu görüşlerin kabul edilmesi Türkiye açısından birkaç noktada mümkün değildir. İlk olarak, adı geçen adalar Anadolu kıyıları ile Yunanistan anakarası arasında çizilecek bir ortaya hatta ters tarafta kalan adalar statüsüne haiz olacaklarından hem sınırlandırma konusunda kıyı oluşturamaz, hem dearasuları dışında kıta sahanlığına sahip olamazlar. UAD başta 1977 İngiltere-Fransa Kanal kıta sahanlığı uyuşmazlığı olmak üzere emsal teşkil edebilecek birçok davada bu hususu açıkça teyit etmiştir.⁵² Bu durumda Yunanistan ile Türkiye arasındaki sınırlandırma sorunu uluslararası hukukun öngördüğü

⁵⁰ Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları,” 274.

⁵¹ “Türkiye’ye Akdenizde Büyük Oyun”, Bugün, 29 Kasım 2011, Erişim 25 Ekim 2013, www.bugun.com.tr/turkiyeye-akdenizde-buyu-oyun-haberi/176728

⁵² Adnan Önder, Uluslararası Türk Yunan İlişkileri (Kıta Sahanlığı Meselesi), *Yüksek Lisans Tezi* (Edirne: Trakya Üniversitesi, 2008), 87.

Harita-4: Yunanistan ve GKRY’nin hak iddia ettiği kıta sahanlığı

hakkaniyet prensibine uygun bir başka yöntemle çözülmelidir. Böylesi uyumsuzluklar için UAD’nın verdiği kararlarda öne çıkan prensip coğrafyanın üstünlüğü prensibidir. Coğrafyanın üstünlüğü prensibinden uyumsuzluğa taraf olan ülkeler arasında sınırlandırma hattının anakara coğrafyası esas alınarak belirlenmesi gerektiği anlaşılmalıdır. Nitekim UAD Kuzey Denizi davaları kararında ‘coğrafyanın yeniden şekillendirilmesi söz konusu olamaz’; yukarıda anılan İngiltere-Fransa davasında ‘eşit uzaklık veya herhangi başka bir sınırlandırma metodunun uygunluğunu coğrafi şartlar belirler’ ve Libya-Malta sınırlandırma anlaşmasında ‘ tarafların kıyıları başlama çizgisini oluşturur’ hükümlerine vararak coğrafi prensibi vurgulamıştır.⁵³

İkinci olarak, coğrafi prensibin yetersiz kaldığı yerlerde hakça bir sınırlandırma anlaşmasının yapılması için bahse konu olan alandaki diğer coğrafi unsurlara bakılır. Adalar, kıyı uzunluğu ve şekilleri başvurulacak ilk diğer ilgili coğrafi unsurlardır. Türkiye’nin GKRY ile yapacağı sınırlandırma anlaşmasında kıyı uzunluğu, Yunanistan ile yapacağı sınırlandırma anlaşmasında ise adalar ön plana çıkmaktadır. GKRY ve Türkiye’nin ilgili kıyıları karşılaştırıldığında Türkiye’nin kıyı uzunluğunun yaklaşık on kat daha fazla olduğu görülecektir. Dolayısıyla Türkiye ve Rum Yönetimi arasında yapılacak sınırlandırma anlaşmasında sınır çizgisi kıyı uzunluklarıyla orantılı bir hat üzerinde belirlenmelidir.

2004’te 24 mil genişliğinde bitişik bölge ve 200 mil genişliğinde MEB ilan eden GKRY, hem uluslararası hukukun öngördüğü karşılıklı sahili bulunan devletlerle anlaşarak hakça bir sınırlandırma yapılması ilkesini, hem de KKTC ile Türkiye’nin hak ve görüşlerini dikkate almamıştır.

⁵³ Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları,” 288.

Türkiye’nin Yunanistan ile yapacağı sınırlandırma anlaşmasında ise öne çıkan diğer ilgili coğrafi unsur adalardır. Adalara ne etki verileceğini adanın konumu, nüfusu, büyüklüğü ve coğrafi dengesi gibi özellikler belirler. Her ne kadar adaların kıta sahanlığı olsa da, bu durum adaların anakaralarla aynı statüde bulundukları anlamına gelmez.⁵⁴ Sorunun çözümünde uluslararası hukukun aradığı asıl ilke hakça paylaşım ilkesidir. Bu ise; coğrafyanın yeniden biçimlendirilmemesi ya da doğadan gelen eşitsizlikleri telafi etmeme ilkesi, ilgili devletlerden birinin diğer devletin doğal uzantısını kapatmama ilkesi, ilgili bütün koşullara saygı ilkesi ve bütün devletler hukuk önünde eşit olsa ve eşit muameleye tabi tutulsalar da, hakkaniyetin mutlak eşitlik anlamına gelmediği ilkesi gibi bir dizi ilkeyi birlikte kapsar.⁵⁵

Doğu Akdeniz ve Ege’de hakça bir sınırlandırmanın olması için bu ilkelerin bir arada değerlendirilip sınırlandırma çizgisinin öyle belirlenmesi gerekir. Rodos gibi meskûnu bulunan adaların sınırlandırma çizgisinin belirlenmesine kısmi etkisi olsa da, bu etkinin ilgili devletlerden birinin doğal uzantısının kapatılmaması ilkesi gereğince Türkiye’nin güneye doğru uzanacak deniz yetki alanını kapatmamalıdır. Buna karşılık çok küçük olan Meis Adası’nın sınırlandırma çizgisinin belirlenmesinde ihmal edilmesi gerekir.⁵⁶ UAD uyuşmazlık davalarında karar verirken benzer durumda bulunan adaları dikkate almamıştır. UAD’ın en son 2009 yılında Ukrayna ile Romanya arasında sorun oluşturan Serpent/Yılan Adası ile ilgili verdiği karar bu yöndeki uygulamalara bir örnek olabilir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)

Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ile ilgili en önemli sorun GKRY ile yaşanmaktadır. Rum Yönetimi, 5 Nisan 2004’te resmi gazette yayınlanan bir yasa ile 24 mil genişliğinde bitişik bölge ve 200 mil genişliğinde MEB ilan etmiştir. Rum Yönetimi, bunu yaparken KKTC ve Türkiye ile anlaşma yoluna başvurmamış ve tek taraflı hareket etmiştir. Bu nedenle Yönetim, hem uluslararası hukukun öngördüğü karşılıklı sahili bulunan devletlerle anlaşarak hakça bir sınırlandırma yapılması ilkesini, hem de KKTC ile Türkiye’nin hak ve görüşlerini dikkate almamıştır.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki GKRY, Kıbrıs Rum Yönetimi ifadesini reddetmekte ve Kıbrıs’ta tek bir devlet olduğunu bu devletin de ‘Kıbrıs Cum-

⁵⁴ Pazarcı, Uluslararası Hukuk, 252-255.

⁵⁵ Fevzi Topsoy, “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında ‘Hakkaniyet İlkesi’ ve Dağılan Adaletin Sağlanmasındaki Rolü”, Erişim 28 Ekim 2013, www.anadolu.edu.tr/sites/default/files/17pdf, 196-197.

⁵⁶ Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları,” 272-73.

huriyeti’ olduğunu iddia etmektedir. Türkiye hariç uluslararası toplumun ve hukukun da Kıbrıs Adası’ndaki statüyü bu şekilde kabul ettiğini vurgulamaktadır. Buradan hareketle, Rum Yönetimi Kıbrıs’ın 1964’te kabul edilen bir yasa ile 12 millik karasuları ilan ettiğini, 1993’te BM’e karasuları genişliğinin ölçülerini gösterir koordinatları resmen ilettiğini ve bu koordinatların BM tarafından 1996 yılında onaylandığını söylemektedir. Ayrıca Kıbrıs’ın 1988’de BMDHS’ni imzaladığını ve 2004’te Sözleşme’nin hükümlerine ve Uluslararası Hidrografi Örgütü’nün kabul ettiği metotlara uygun bir şekilde MEB alanı ilan ettiğini dile getirmektedir.⁵⁷ Rumlar ancak bu gelişmelerden sonra, 26 Ocak 2007’de Adanın güneyinde on üç adet hidrokarbon arama ruhsat sahası ilan ettiklerini belirtmektedir.

Rum Yönetimi Türkiye’nin Kıbrıs Adası’nın batısında kalan bölge için önerdiği, ilgili devletler arasında hakkaniyet prensibine uygun bir anlaşmayla MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırması yapılması yöntemini uluslararası hukuka göre temelsiz bulmaktadır. GKRY söz konusu prensip gereğince akdedilecek bir anlaşmanın Kıbrıs’ı deniz alanlarından yoksun bırakacağını, bu durumun ise BMDHS’ne ve UAD’ın kararlarına aykırılık teşkil edeceğini ileri sürmektedir. GKRY, BMDHS’nin 74 ve 83. maddelerinin, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. maddesine aykırı olmayacak şekilde kıyıları karşılıklı veya bitişik devletler arasında hakkaniyete uygun bir kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırması yapılabileceğini öngördüğünü belirtmektedir. Rumlar söz konusu maddelere uygun şekilde Mısır ile 2003’te, Lübnan ile 2007’de (Lübnan Meclisi anlaşmayı hala onaylamamıştır) ve İsrail ile 2010’da ortay hat prensibini temel alarak anlaşmalar yaptıklarını vurgulamaktadır. Rum idareciler, Türkiye’nin Sözleşme’nin bahse konu maddelerine önyargı ile yaklaştığını ve bu tutumuyla ‘sınırlandırmanın Uluslararası Hukuka uygun olarak anlaşmalarla gerçekleştirilmesi yükümlülüğünü kasten ortadan’ kaldırdığını ileri sürmektedir.⁵⁸

GKRY, Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyetini resmen tanımadığını ancak uluslararası deniz hukukunun genel prensiplerinden biri olan Akdeniz gibi kapalı veya yarı kapalı denizlerde sahili bulunan devletler, haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirirken bir birleriyle işbirliği yapmak mecburiyetindedirler ilkesini kabul ettiğini; bu kabulün Rum Yönetimi’nce Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’ni uluslararası kamu hukukunun yerleşik kurallarına göre zımnen bir devlet olarak tanıdığı şeklinde yorumlandığını

Kıbrıs Rum Yönetimi, söz konusu maddelere uygun şekilde Mısır ile 2003’te, Lübnan ile 2007’de ve İsrail ile 2010’da ortay hat prensibini temel alarak anlaşmalar yapmıştır.

⁵⁷ PRIO, “The Cyprus Hydrocarbons Issue”, 13.

⁵⁸ Özkan, “Doğu Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölge’nin Sınırlandırılması Uyuşmazlığı”, 375.

ifade etmektedir. Bu nedenle Rum yönetimine göre Türkiye, Kıbrıs’taki meşru hükümetle kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırma anlaşması imzalamak için yapıcı bir tutumla görüşmelere başlamalıdır.⁵⁹

Son olarak GKRY’nin Türkiye’yi Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda uluslararası hukuku ihlal ederek tek taraflı davranmakla suçladığı kaydedilmelidir. Rumlar bu çerçevede Türkiye’nin 1958 Cenevre sözleşmelerini ve 1982 BMDHS’ni imzalamadığını; Akdeniz’de MEB ilan etmediğini, Doğu Akdeniz bölgesindeki hiçbir devletle kıta sahanlığı anlaşması yapmadığını ve Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY) ile deniz yetki alanlarını sınırlandırmak üzere bir anlaşma yapmaya katıyen yanaşmadığını uluslararası toplantılarda sürekli gündeme getirmektedir. Rum Yönetimi temsilcileri Türkiye’nin Bakanlar Kurulu Kararlarıyla Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na (TPAO) verdiği hidrokarbon yatağı arama ruhsatları ile Kıbrıs’ın MEB ve kıta sahanlığını açıkça ihlal ettiğini, kendi potansiyel MEB ve kıta sahanlığı alanlarının dışına çıkarak bölgede keyfi ve yanlı hareket ettiğini her fırsatta dile getirmektedir.

Türkiye

Türkiye, Doğu Akdeniz’de 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile New York’ta imzaladığı kıta sahanlığı anlaşması hariç herhangi bir kıta sahanlığı veya MEB anlaşması imzalamamıştır. Çünkü Türkiye Doğu Akdeniz’deki kıta sahanlığı ve MEB alanının dış sınırını uluslararası hukuka uygun, ilgili tüm devletler ve ilgili tüm özel koşullar dikkate alınarak yapılacak hakça bir anlaşma ile belirlemek istemektedir. 2004 Turkuno DT/4739 (Mart 2004), 2005 Turkuno DT/16390 (Ekim 2005) ve UN. Doc. A/61/1011/-S/2007/456 (Temmuz 2007) sayılı notalarda açıkça ifade edildiği gibi Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının paylaşımı ile ilgili tutumu buradaki sınırlandırmanın ilgili tüm devletler arasında yapılacak anlaşmalar yoluyla belirlenmesi gerektiği şeklindedir. Türkiye Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuka uygun olduğuna inandığı bu temel çerçevede hem kendi kıta sahanlığı ve MEB haklarını, hem de KKTC’nin haklarını koruyacak şekilde hareket etmektedir.

Türkiye Kıbrıs Adası’nın batısında kalan bölgede yapılacak bir sınırlandırmanın uluslararası hukukun başlangıçtan beri (*ab initio*) ve fiilen (*ipso facto*) ilkeleri ile kendisine bölgede tanıdığı mevcut hukuki egemen haklarını doğrudan ilgilendirdiği görüşündedir. Türkiye’nin tezine göre bu bölgedeki sınırlandırmalar ilgili tüm tarafların katılımıyla, uluslararası hukukun hakkaniyet prensibine uygun anlaşmalarla belirlenmelidir. Bu nedenle Türkiye

Türkiye Doğu Akdeniz’deki kıta sahanlığı ve MEB alanının dış sınırını uluslararası hukuka uygun, ilgili tüm devletler ve ilgili tüm özel koşullar dikkate alınarak yapılacak hakça bir anlaşma ile belirlemek istemektedir.

⁵⁹ Başeren, 280-81.

GKRY ve Mısır arasında imzalanan sınırlandırma anlaşmasını tanımamaktadır. Ayrıca Türkiye bu anlaşmanın imzalanması üzerine 2 Mart 2004’te verdiği bir notayla 32° 16’ 18’’D boylamının batısında kalan sınırlandırma sahası ile ilgili uluslararası hukuktan doğan bütün haklarını saklı tuttuğunu bildirmiştir. 4 Ekim 2005 tarihinde yine BM’ye ilettiği bir nota ile GKRY’nin yukarıda ifade edilen görüşlerini reddederken söz konusu bölgedeki haklarını saklı tuttuğunu vurgulamıştır. Buna göre Türkiye; Kıbrıs Adası’nın batısında kalan sınırlandırma alanındaki deniz yatağında, deniz yatağı altındaki toprak kitlesinde ve üzerindeki sularda tüm hukuki haklarını saklı tutmakta ve saklı tuttuğu bu hakları koruyacağını da ilan etmektedir.

Diğer yandan, Türkiye Rum Yönetimi’nin bölgedeki diğer devletler ile yaptığı deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmalarının Kıbrıs sorunu çerçevesinde ele alınması gerektiği görüşündedir. GKRY’nin diğer bölge devletleri ile imzaladığı sınırlandırma anlaşmalarındaki alanlar ile ilgili Türkiye’nin herhangi bir hak talebi bulunmamaktadır. Ancak bu anlaşmalar Kıbrıs Adası’nda devam eden sorunun tarafı olarak Kıbrıs Türk Toplumunun haklarını yok saymakta ve adadaki müzakere sürecini olumsuz etkilemektedir. 2 Mart 2004’te BM’ye sunulan notada da açıkça ifade edildiği gibi Türkiye, Kıbrıs Adası’nda Kıbrıs Türk ve Yunan Topluluklarını birlikte bir bütün olarak temsil eden hukuki veya fiili tek bir otoritenin olmadığı düşüncesindedir. Türk Dışişleri Bakanlığı’nın 30 Ocak 2007 tarihinde konu ile ilgili yaptığı bir basın açıklamasında açıkça dile getirildiği gibi GKRY Kıbrıs’ın tümünü temsil etmemektedir. O nedenle Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’de imzaladığı anlaşmaların ve konu ile ilgili yaptığı yasal düzenlemelerin geçerliliği yoktur. Kıbrıs Türk Toplumunun Adanın deniz yetki alanlarında hem hakkı hem de yetkileri vardır.

Türkiye’nin üzerinde durduğu konulardan birisi de Rum Yönetimi’nin tek tarafı attığı bu adımların Kıbrıs Türk ve Yunan Toplulukları arasında devam eden müzakere sürecini olumsuz etkilediği hususudur. Türkiye’ye göre Rum Yönetimi’nin yaptığı bu anlaşmalar müzakere sürecinin en önemli konularından birini teşkil eden egemenlik sorunu ile doğrudan bağlantılıdır. İki toplum arasında devam eden müzakerelerde varılan ilke mutabakatlarına göre ise egemenlik sorunu yeni kurulacak ortaklık hükümetine hasredilmiştir. Bu somut duruma rağmen, Rum Toplumunun Türk Toplumunu yok farz ederek imzalamaya yöneldiği anlaşmalar, Rumların çözüm süreci ile ilgili samimiyetlerinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Kıbrıs’ta deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmaları ve hidrokarbon aranması gibi faaliyetler ancak Kıbrıs sorununun karşılıklı mutabakat zemininde çözümü ile mümkün olmalıdır. Adadaki sorun çözülmeden Rum tarafının yanlı hareket ederek ilan ettiği deniz yetki sahalarında çalışma yapmak isteyen ülke ve şirketler, Kıbrıs Türk Toplumunun

Türkiye, Kıbrıs Adası’nda Kıbrıs Türk ve Yunan Topluluklarını birlikte bir bütün olarak temsil eden hukuki veya fiili tek bir otoritenin olmadığı düşüncesindedir.

haklarına riayet etmeli ve adadaki sorunu daha da çetrefilleştirecek adımlar atmamalıdır.

2011 Petrol ve Doğal Gaz Arama Krizi

Maalesef Türkiye’nin uyarılarına rağmen Kıbrıs’taki sorunu daha da derinleştirecek adımlar atılmış ve 2011 sonbaharında Rum Yönetimi’nin sondaj çalışmalarına başlamasıyla Doğu Akdeniz’de kısmi bir kriz yaşanmıştır. Kriz ve sonrasında yaşanan gelişmeleri irdilemeden önce Rum Yönetimi’nin sondaj aşamasına nasıl geldiğine kısaca bakmakta fayda olabilir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 29 Nisan 1958’de Cenevre’de kabul edilen ve 10 Haziran 1964’te yürürlüğe giren Kıta Sahaneliği Sözleşmesi’ni 1974 yılında imzalamıştır. Rum Yönetimi aynı yıl Sözleşmenin öngördüğü prensipler çerçevesinde bir kanun kabul ederek kıta sahanlığı ilanında bulunmuştur.⁶⁰ GKRY 1988’de BMDHS’ni onayladığını duyurmuştur. 1993 yılında karasularını gösterir koordinatları BM’e sunmuş ve BM’de bu koordinatları 1996 yılında onaylamıştır.⁶¹ Rum Toplumu, 5 Nisan 2004 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan bir kanunla 21 Mart 2003 tarihinden geçerli olmak üzere MEB ilanında bulunmuştur.⁶² Rumlar bu çerçevede 17 Şubat 2003’te Mısır, 17 Ocak 2007’de Lübnan ve 17 Aralık 2010’da İsrail ile MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. İfade edilen gelişmeler üzerine Türkiye, BM nezdinde girişimlerde bulunmuştur. 2 Mart 2004 ve 23 Temmuz 2007’de BM’e verilen notalarda ve 30 Ocak 2007’de yayınlanan 18 No’lu basın açıklamasında Türkiye Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuktan doğan hakları olduğunu ve bu hakları saklı tuttuğunu açıkça belirtmiştir.

Ancak Rum Toplumu, Türkiye’nin uyarılarını dikkate almadan çalışmalarını sürdürmüştür. 2006 yılında Adanın güneyinde kalan 51 bin km²’lik bir alanda iki ve üç boyutlu sismik araştırmalar yapmıştır. GKRY bu sismik araştırmalardan elde ettiği bilgiler ışığında 26 Ocak 2007 tarihinde bir yasa kabul ederek adanın güneyinde on üç adet hidrokarbon arama ruhsat sahası ilan etmiştir. 15 Şubat 2007’de bahse konu olan on üç parselden 3 ve 13’cü parseller hariç on bir parsel için açtığı ihalenin üç yıl süreyle geçerli olacak ilk turuna

⁶⁰ GKRY kabul ettiği kıta sahanlığı kanunu için bakınız; http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_1974_Law.pdf

⁶¹ BM onayı için bakınız; http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/mzn_s/mzn6.pdf

⁶² GKRY’nin ilan ettiği MEB sahası için bakınız; http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf

çıkıştır.⁶³ Sadece üç teklifin verildiği ilk tur ihale sonunda Amerikan Noble Enerji şirketine 12. parsel üzerinde hidrokarbon arama ruhsatı verilmiştir. Şirket yetkilileri ile 2008 yılında varılan mutabakattan sonra GKRY 19 Eylül 2011’de 12. parselde petrol ve doğalgaz arama çalışmaları yapmaya başlamıştır. Doğu Akdeniz’de enerji arama faaliyetleri, MEB sınırlandırma anlaşmaları ve Mavi Marmara olayı nedeniyle bir süredir gergin olan ortam 12. parselde sondaj çalışmalarının başlamasıyla bir krize dönüşmüştür.

Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimi’nin sondaja resmen başlayacağını anlayınca 15 Eylül 2011’de Rum Yönetimi’nin sondaj faaliyetlerine başlaması durumunda Türkiye’nin KKTC ile kıta sahanlığı anlaşması yapmak üzere mutabakata vardığını duyurmuştur.⁶⁴ Rumların sondaj çalışmalarını atılan bu adımda durdurmayınca, 21 Eylül 2011’de New York’ta Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında “Akdeniz’de Kıta Sahanlığı Sınırlandırması Hakkında Anlaşma” imzalanmıştır.⁶⁵ Anlaşmanın imzalanmasından sonra KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ve TC Başbakanı Tayyip Erdoğan’ın yaptığı konuşmalardan, iki ülke arasında yapılan anlaşmanın Rum Yönetimi’nin attığı tek taraflı adımlardan vazgeçirmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶ Nitekim Eroğlu anlaşmanın imzalandığı gün yaptığı değerlendirmede atılan adımın Rum muhataplarını bu tür davranışlardan vazgeçirmeye yönelik önleyici bir tedbir olduğunu açıkça ifade etmiştir. Aynı şekilde Başbakan Tayyip Erdoğan’da anlaşmanın imzalanmasından sonra BM Genel Sekreteri ile yaptığı görüşmede Rumların yanlı tutumlarından vazgeçmesi durumunda Türkiye’nin de geri adım atmaya hazır olduğunu açıklamıştır.⁶⁷

Türkiye ile KKTC arasında imzalanan anlaşma metni ve Dışişlerinin anlaşmanın imzalanması üzerine yaptığı açıklama birlikte değerlendirildiğinde sınırlandırma anlaşmasının, Kıbrıs Türk Toplumunun aynen GKRY’nin yaptığı gibi, Adanın tümü üzerindeki eşit haklarına dayandırıldığı görülmektedir.⁶⁸

Doğu Akdeniz’de enerji arama faaliyetleri, MEB sınırlandırma anlaşmaları ve Mavi Marmara olayı nedeniyle bir süredir gergin olan ortam 12. parselde sondaj çalışmalarının başlamasıyla bir krize dönüşmüştür.

⁶³ GKRY’nin ilk tur ihalesi hakkında geniş bilgi için bakınız; <http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/FE3EB5707ADA0E6EC225771B0035B0D2?OpenDocument>

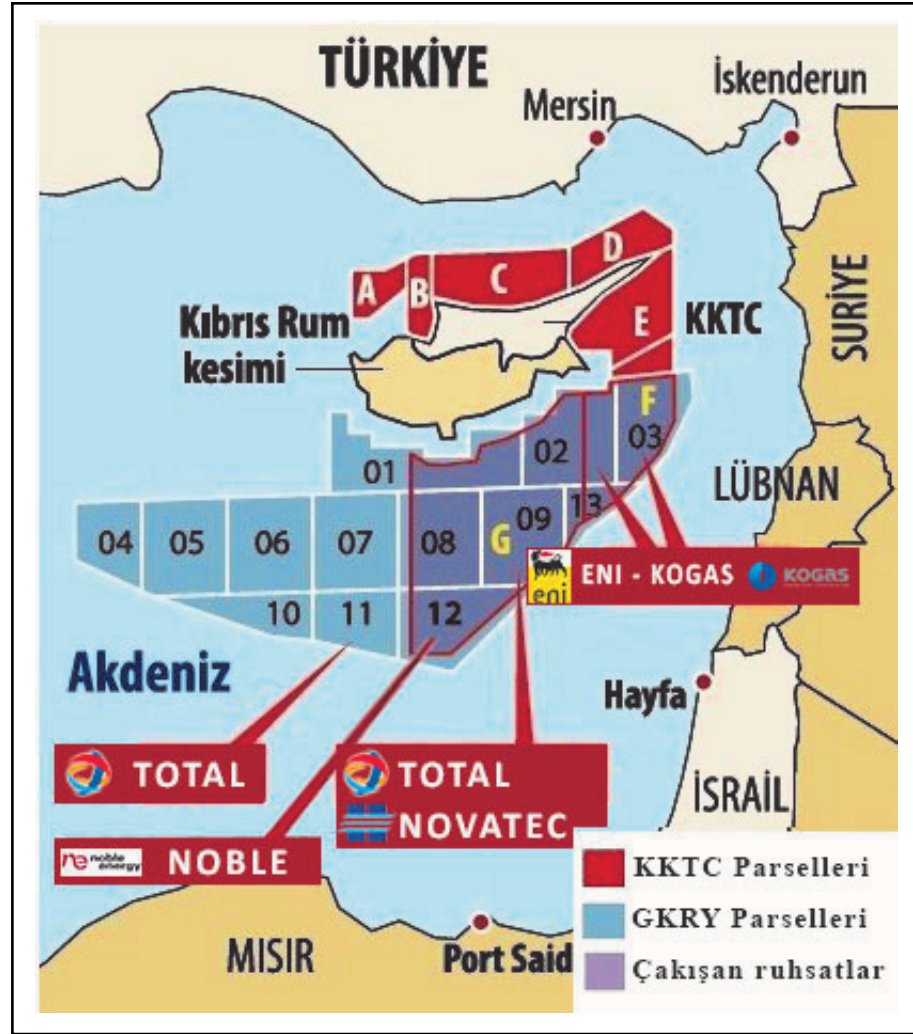
⁶⁴ Dışişleri Bakanlığı’nın yaptığı ilgili açıklama için bakınız; http://www.mfa.gov.tr/no_206_-15-eylul-2011_-kktc-temsilcileriyle-gerceklestirilen-teknik-gorusmeler-hk_.tr.mfa

⁶⁵ Anlaşmanın tam metni için bakınız; <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss114.pdf>

⁶⁶ Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları,” 293.

⁶⁷ “Doğu Akdeniz Isınıyor,” Amerikanın Sesi, 22 Eylül 2011, Erişim 3 Ekim 2013, <http://www.amerikaninsesi.com/content/dou-akdeniz-isnyor-130381553/899884.html>

⁶⁸ Dışişleri Bakanlığı’nın yaptığı açıklama için bakınız; http://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye_-kktc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa

Harita-5: Doğu Akdeniz’deki Parseller ve Bazı parsellere teklif veren şirketler

Bu nedenle anlaşmadan iki devlet arasındaki muhtemel sınırlandırma alanlarının sadece bir bölümünün belirlendiği ve gerek görülürse başka sınırlandırma anlaşmalarının da yapılabileceği izlenimi edinilmektedir.⁶⁹ GKRY ise Türkiye ve KKTC arasında imzalanan kıta sahanlığı anlaşmasını yasa dışı ilan ederek kınamıştır.

Atılan bu adımlar da Rum Yönetimi’nin sondaj çalışmalarını durdurmayınca, KKTC Bakanlar Kurulu 22 Eylül 2011’de Kıbrıs Adası’nın güneyinde kalan alanlarda petrol ve doğal gaz aramak üzere Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na (TPAO) ruhsat tahsis etmiştir.⁷⁰ Bu gelişmeden bir gün sonra

⁶⁹ Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları,” 293.

⁷⁰ KKTC Bakanlar Kurulunun Kararı için bakınız; KKTC Resmi Gazetesi, Sayı: 161, 22

KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu BM Genel Sekreteri’ne sorunun çözümüne yönelik dört maddelik bir öneri paketi sunmuştur.⁷¹ Türkiye, Eroğlu’nun önerilerini yapıcı bulduğunu ve desteklediğini belirtmiş ancak Rum Yönetimi aynı kanaatte olmadığını söz konusu önerileri redderek göstermiştir.⁷² Bu gelişmeler üzerine 23 Eylül 2011 günü Piri Reis sismik araştırma gemisi ruhsat verilen alanlarda doğal gaz ve petrol aramak üzere Doğu Akdeniz’e açılmıştır.

Diğer yandan Rum yönetimi de sondaj çalışmalarını sürdürmüştür. 28 Aralık 2011’de Noble Enerji, arama yaptığı 12. parselde önemli miktarda gaz yatakları tespit ettiğini dünya kamuoyu ile paylaşmıştır. Henüz ispatlanmamış olmasına rağmen 12. parselin “Afrodit” olarak adlandırılan sahasında 5-8 trilyon ayak küp doğal gaz olduğu tahmin edilmektedir.⁷³ Bu keşiften de destek alan GKRY, 11 Şubat 2012 tarihinde AB Resmi Gazetesi’nde yayınlanan bir duyuru ile Kıbrıs’ın güneyindeki on üç parselden on ikisi için ikinci tur ihaleye çıkmıştır. İhaleye çıkılan on iki parselden 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı parsellerin bir bölümü Türkiye’nin Akdeniz’de saklı tuttuğu kıta sahanlığı alanıyla doğrudan; 1, 2, 3, 8, 9 ve 13 numaralı parseller ise KKTC’nin TPAO’ya verdiği ruhsat alanları ile çakışmaktadır.⁷⁴ Türkiye ile KKTC arasında imzalanan kıta sahanlığı anlaşmasında benimsenen yönteme göre, geriye kalan parseller ise Kıbrıs Adası’nın deniz yetki alanlarında kaldığı için Kıbrıs Türk Toplumunun da hak sahibi olduğu alanlardır.⁷⁵

Türkiye, GKRY’nin Kıbrıs sorunu çözülmeden bölgedeki hidrokarbon arama çıkarma çalışmalarını ikinci bir ihaleyle genişletmesini protesto etmiştir. Dışişleri Bakanlığının 18 Mayıs 2012 tarihindeki açıklamasında da açıkça belirtildiği üzere, Türkiye kıta sahanlığı içerisinde yer alan bölgelerde önceden izin alınmadan yapılacak herhangi bir petrol ve doğal gaz arama çalışmasına

Eylül 2011.

⁷¹ “BM’ye 4 Maddelik Kriz Önleme Önerisi”, *Hürriyet*, 25 Eylül 2011, Erişim 25 Ekim 2013, www.hurriyet.com.tr/planet/18821245.asp

⁷² “KKTC’den Rumlara Kritik Uyarı”, *Bugün*, 17 Mayıs 2012, Erişim 25 Ekim 2013, www.bugun.com.tr/kktcden-rumlara-kritik-uyari-haberi/292715

⁷³ Noble Enerji, “Recent Discoveries.” Ayrıca, bu konu ile ilgili olarak Uluslararası Kriz Grubu (ICG), *Aphrodite’s Gift: Can Cypriot Gas Power A Dialogue?* Ve Oslo Barış Enstitüsü’nün (PRIO) *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios* başlıklı raporlarına bakılabilir.

⁷⁴ Emin Erol, “Doğu Akdeniz Bölgesinde Hidrokarbon Kaynaklar ve Bölgesel Barış,” içinde *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*, yay. haz. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2013), 199-201.

⁷⁵ “Doğu Akdeniz’de Yeni Düzen Arayışında Enerjinin Önemi”, *Haber Kıbrıs*, 27 Ekim 2012, Erişim 29 Ekim 2013, http://haberkibris.com/mob_n.php?n=dogu-akdenizde-yeni-duzen-arayisinda-enerjinin-onemi-2012-10-27

GKRY’nin ikinci tur ihalede sergilediği tutumdan yola çıkarak en azından şimdilik Türkiye ile doğrudan karşı karşıya gelmek istemediği söylenebilir. Zira Rum Yönetimi, teklif aldığı halde Türkiye’nin doğrudan hak iddia ettiği 5, 6 ve 7. parseller için ruhsat vermemiştir. Ayrıca Türkiye’nin yine doğrudan hak ettiği 1 ve 4. parseller için teklif veren şirket olmamıştır.

izin vermeyeceğini açıklamıştır.⁷⁶ Rum Yönetimi’nin ikinci tur ihalesine Kıbrıs’taki Türk Toplumu da sessiz kalmamış ve KKTC’nin Ada’nın deniz yetki alanları içerisinde bulunan sahalarda “doğal kaynakların araştırılması, çıkarılması ve işletilmesinde de eşit ve ayrılmaz haklara” sahip olduğunu kayda geçirmiştir.⁷⁷

GKRY’nin açtığı ikinci hidrokarbon ihalesi için teklif verme süresi 10 Mayıs 2012 tarihinde dolmuştur. İhale kapsamındaki parsellerden 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10 ve 11 numaralı toplam dokuz parsel için on beş teklif verilmiştir. Tekliflerin beşi münferit şirketlerden, onu konsorsiyum şeklinde bir araya gelmiş şirketler tarafından yapılmıştır. Münferit teklif veren şirketler GKRY, Fransa, Kanada ve İsrail merkezlidir. Konsorsiyum halinde teklif veren şirketler ise Kanada, ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, İsrail, Malezya, Güney Kore, Endonezya, Avustralya, Hollanda, Lübnan ve İtalya merkezli şirketlerdir.

GKRY ikinci tur ihale sonuçlarını 31 Ekim 2012 tarihinde açıklamış ve 2, 3, 9 ve 11 numaralı parseller için teklif veren şirketlerle görüşmeye başlamıştır. Ruhsatlandırma için devam eden görüşmelere 2012 yılı sonunda 10. parsel de dâhil edilmiştir. İtalyan ENI ve Güney Kore’den KOGAS’ın oluşturduğu konsorsiyumla devam eden görüşmeler olumlu sonuçlanmış ve 24 Ocak 2013’ta 2, 3 ve 9 numaralı parsellerde hidrokarbon yatağı aramak üzere bu konsorsiyuma ruhsat verilmiştir. Fransız TOTAL şirketi ile devam eden görüşmeler de olumlu geçmiş ve TOTAL 6 Şubat 2013’ta 10 ve 11. parsellerde hidrokarbon araması yapmak üzere ruhsatlandırılmıştır.⁷⁸

GKRY’nin ikinci tur ihalede sergilediği tutumdan yola çıkarak en azından şimdilik Türkiye ile doğrudan karşı karşıya gelmek istemediği söylenebilir.

Zira Rum Yönetimi, teklif aldığı halde Türkiye’nin doğrudan hak iddia ettiği 5, 6 ve 7. parseller için ruhsat vermemiştir. Ayrıca Türkiye’nin yine doğrudan hak ettiği 1 ve 4. parseller için teklif veren şirket olmamıştır.

⁷⁶ Dışişleri Bakanlığının İlgili açıklaması için bakınız; http://www.mfa.gov.tr/no_-140_-18-mayis-2012_-gkry_nin-actigi-ikinci-uluslararası-hidrokarbon-arama-ihalesi-hk_.tr.mfa

⁷⁷ Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları,” 297.

⁷⁸ Erol, “Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynaklar,” 200-203.

Parsel Numarası	Ruhsat Verilen Şirket / Konsorsiyum	Açıklamalar
1	Teklif veren olmadı, ruhsat verilmedi	Türkiye’nin MEB’i ve TPAO ruhsatı ile çalışıyor
2	İtalyan ENI-G. Kore KOGAS Konsorsiyumu	TPAO ruhsatı ile çalışıyor
3	İtalyan ENI-G. Kore KOGAS Konsorsiyumu	TPAO ruhsatı ile çalışıyor
4	Teklif veren olmadı, ruhsat verilmedi	Türkiye’nin MEB’i ile çalışıyor
5	Teklif alındı, ruhsat verilmedi	Türkiye’nin MEB’i ile çalışıyor
6	Teklif alındı, ruhsat verilmedi	Türkiye’nin MEB’i ile çalışıyor
7	Teklif alındı, ruhsat verilmedi	Türkiye’nin MEB’i ile çalışıyor
8	Teklif alındı, ruhsat verilmedi	Türkiye’nin MEB’i ile çalışıyor
9	İtalyan ENI-G. Kore KOGAS Konsorsiyumu	TPAO ruhsatı ile çalışıyor
10	Fransız TOTAL	
11	Fransız TOTAL	
12	Amerika Noble Energy (% 70) İsraili Delek (% 15) ve Avner (% 15)	TPAO ruhsatı ile çalışıyor
13	Teklif veren olmadı, ruhsat verilmedi	TPAO ruhsatı ile çalışıyor

Tablo-1: GKRY’nin açtığı ikinci tur ihale sonuçları

Kaynak: Emin Erol, “Doğu Akdeniz Bölgesinde Hidrokarbon Kaynaklar ve Bölgesel Barış,” içinde *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*, yay. haz. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2013) ,203.

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki Kıta Sahanlığı ve MEB Sınırları

Daha önce de ifade edildiği gibi Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de üç ayrı bölgede kıta sahanlığı ve/veya MEB sınırlandırması yapması söz konusudur. Bu bölgeler batıdan doğuya doğru sıralandığında; en batıda Mısır, Yunanistan, Türkiye ve GKRY, ortada Türkiye ve KKTC ve doğuda Suriye, KKTC ve Türkiye kıyılarının bulunduğu bölgedir. Sınırlandırma anlaşmaları açısından en sorunlu bölge Adanın batısında kalan bölgedir. Burada yapılacak sınırlandırma ile ilgili hukuki sorunlar, Doğu Akdeniz havzasını siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından doğrudan etkileyecektir. Diğer iki bölgede yapılacak sınırlandırmaların nispeten daha az sorun doğuracağı ise bir gerçektir.

Kıbrıs Adası’nın batısında kalan bölgede yapılacak bir sınırlandırmada asıl sorun siyasidir. Kıbrıs sorunu siyasi olarak çözülürse hukuki düzenlemeler ivedilikle yerine getirilebilir ve bundan Ada’daki her iki toplumda, özellikle ekonomik olarak istifade eder.

21 Eylül 2011’de imzalanan kıta sahanlığı anlaşması Türkiye ve KKTC arasındaki kıta sahanlığı sınırını belirlemiştir. Bu bölgede yapılacak bir sınırlandırma KKTC/Türkiye ile GKRY arasında sorun oluşturmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye ile KKTC arasında imzalanan kıta sahanlığı anlaşması tamamıyla Rum Yönetimi’nin tek yanlı uygulamalarına karşı önleyici bir tedbir niteliğindedir. KKTC’nin bu anlaşmaya dayanarak TPAO’ya verdiği doğal gaz ve petrol arama ruhsatları da aynı şekilde Rum tarafının haksız davranışlarının önüne geçmek için atılmış adımlardır. KKTC ve Türkiye bahse konu anlaşmayı imzalarken aynen Rum Yönetimi gibi hareket etmiş ve Türk Toplumunun meşru eşit ve ayrılmaz haklarını tüm Ada sathında ele almıştır. KKTC TPAO’ya ruhsat verirken aynı tavrı sürdürerek, Kıbrıs’ın kuzeyinde ve güneyinde toplam 7 adet petrol ve doğal gaz arama sahası ilan etmiştir. Nitekim KKTC Bakanlar Kurulu’nun TPAO’ya adanın güneyindeki G bölgesinde petrol ve doğal gaz arama izni vermesi bu durumun en açık göstergesidir.

Kıbrıs Adası’nın batısında kalan bölgede yapılacak bir sınırlandırmada asıl sorun siyasidir. Kıbrıs sorunu siyasi olarak çözülürse hukuki düzenlemeler ivedilikle yerine getirilebilir ve bundan Ada’daki her iki toplumda, özellikle ekonomik olarak istifade eder. Zira Kıbrıs etrafında var olduğu tahmin edilen hidrokarbon yataklarından elde edilecek doğal gaz ve petrolün tüketici pazarlara ulaştırılmasında takip edilebilecek en kısa ve maliyet olarak en ucuz yol, enerji kaynağının Türkiye üzerinden aktarılmasıdır.

Suriye, Türkiye ve KKTC’nin bulunduğu bölgede bugüne kadar taraflar arasında herhangi bir deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmasına gidilmemiştir. Suriye, 1964-2003 döneminde otuz beş deniz mili genişliğinde karasuları politikası uygulamıştır.⁷⁹ Şam Yönetimi, 19 Kasım 2003 tarihinde kabul et-

⁷⁹ Taşdemir, “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri,” 29.

tiği yasayla Doğu Akdeniz’de karasularının 12 mil, bitişik bölgesinin 24 mil ve 200 deniz milini aşmayacak şekilde MEB alanının olduğunu BM Genel Sekreterliği’ne bildirmiştir. 2001 yılından bu yana bazı basın yayın organlarında Suriye ile GKRY arasında bir kıta sahanlığı ve MEB anlaşmasının imzalanabileceğine dair haberler yer almaktadır. Ancak bu konuda henüz somut bir adım atılmamıştır. Kıyı şekilleri ve uzunlukları birbirine yakın olduğu için Türkiye ile Suriye arasında uluslararası hukukun öngördüğü coğrafi koşullar temelinde hakkaniyet ilkesine uygun bir karasuları sınırlandırması yapılabilir. Aynı ilke çerçevesinde bölgedeki doğal kaynak durumu araştırılıp elde edilecek bilgiler ışığında hakça bir anlaşma yoluyla iki ülke arasında MEB sınırlandırma anlaşması da imzalanabilir.⁸⁰ Fakat Suriye’de Mart 2011’den bu yana devam eden kriz dolayısıyla herhangi bir anlaşmanın yapılması mümkün görünmemektedir. Üstelik kriz sırasında iki ülkenin birbirlerine karşı tutumu da bütünüyle değişmiştir. Bu bölgede yapılacak sınırlandırma anlaşmalarını Suriye’nin gelecekteki durumu belirleyecektir.

Belirtildiği üzere Doğu Akdeniz’de sınırlandırma hatlarının belirlenmesi açısından en sorunlu bölge Kıbrıs’ın batısında kalan bölgedir. Hami Başeren’inde ifade ettiği gibi bahse konu alanda en az üç sınırlandırma olacaktır. İlk sınırlandırma Türkiye ile Kıbrıs Adası’nın ilgili kıyıları arasında, ikincisi Türkiye ile Mısır arasında ve üçüncü sınırlandırma Yunanistan’ın ilgili kıyıları ile Türkiye arasında yapılacaktır.⁸¹ Bu bölgede Türkiye’nin sınırlandırma anlaşması yapması gereken tarafların üçü de (Yunanistan, Mısır ve GKRY) BMDHS’ni imzalamıştır. Türkiye ise BMDHS’ni olduğu gibi 1958 Cenevre sözleşmelerini de imzalamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu 1982 yılında kabul edilen 2674 sayılı Karasuları Kanununa uygun olarak Karadeniz ve Akdeniz’de 12 mil, Ege Denizi’nde 6 mil karasuları ilan etmiştir.⁸² Türkiye, Ege ve Akdeniz’de 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile yapılan kıta sahanlığı anlaşması hariç, MEB ya da kıta sahanlığı anlaşması imzalamış değildir.

GKRY’nin bu bölgede MEB sınırlandırması yapmak üzere attığı tek taraflı adımlar, 1982 BMDHS’nin sınırların belirlenmesi hakkındaki 74. maddeye; kıta sahanlığı sınırları hakkındaki 83. maddeye, yarı kapalı ve kapalı denizler hakkındaki 122 ve 123. maddelere ve BMDHS’nin uygulamasında hakların kötüye kullanılmasını düzenleyen 300 ve 311. maddelere aykırıdır.⁸³ Bahse konu alandaki sınırlandırmalar hem 1982 BMDHS’ne hem 1958 Cenevre söz-

⁸⁰ A.g.e., 28.

⁸¹ Topsoy, “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında”, 196-198.

⁸² Taşdemir, 35.

⁸³ Taşdemir, “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri,” 36.

1992 yılında Kanada ile Fransa arasındaki St. Pierre ve Miquelon adaları uyuşmazlığı hakkında verdiği karar ile UAD’nın Malta-Libya Kıta Sahanelığı Uyuşmazlığı Kararı, Türkiye ve GKRY arasındaki sınırlandırma için bir örnek teşkil edebilir.

leşmelerine hem de bu konuda yerleşik örf ve adet hukukunun öngördüğü gibi bölgedeki ilgili bütün unsurlar dikkate alınarak hakkaniyet ilkesine uygun bir şekilde yapılmalıdır. Doğu Akdeniz’de hakkaniyete uygun bir paylaşımın olmasını sağlayacak en uygun ilke olarak coğrafyanın üstünlüğü prensibi ön plana çıkmaktadır.⁸⁴ Coğrafi prensipte belirleyici unsur ise taraf devletlerin kıyı uzunluklarıdır. Coğrafya prensibi gereğince kıyı şeridi kısa olan devletlere daha az kıta sahanlığı veya MEB verilmektedir. Bu durum bazı özel şartlarda geçerli olmasa bile uluslararası hukuk açısından önemli olan esas sınırlandırmada hakkaniyetin tahakkuk etmesidir.⁸⁵

Belirtilen nedenlerden dolayı Kıbrıs’ın batısında kalan alanda yapılacak deniz yetki alanı sınırlandırmaları da uluslararası hukukun hakkaniyet ilkesine uygun olmalıdır. Bu durumda sınırlandırmaya taraf olacak devletlerin kıyı uzunlukları ön plana çıkmaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz’de en uzun kıyıya sahip devlettir. Sadece bahse konu alanda bile Türkiye’nin kıyı uzunluğu 656 mildir. Buna karşılık GKRY’nin ilgili alandaki kıyı uzunluğu yalnızca 32 mildir. O nedenle Anadolu Yarımadası ile Kıbrıs Adası arasında belirlenecek bir ortay hat, Ada’nın batısında hakkaniyete uygun bir kıta sahanlığı oluşturmayacaktır.⁸⁶ 32 millik bir kıyıya yarı kapalı bir denizde stratejik açıdan önemli, geniş bir deniz yetki alanı tahsis ederken, en az on kat daha uzun bir kıyıya çok daha dar bir yetki alanı vermenin coğrafyanın üstünlüğü prensibi ile bağdaşması söz konusu değildir.⁸⁷ Burada sınırlandırmanın, uzun kıyının (Türkiye) açık denizlere azami erişimini engellemeden Kıbrıs Adası’nın batısındaki karasularının dış sınırını takip edecek şekilde doğuya doğru kaydırılarak belirlenmesi gerekir.⁸⁸ Bu konuda bir hakem mahkemesinin 1992 yılında Kanada ile Fransa arasındaki St. Pierre ve Miquelon adaları uyuşmazlığı hakkında verdiği karar ile UAD’nın Malta-Libya Kıta Sahanelığı Uyuşmazlığı Kararı, Türkiye ve GKRY arasındaki sınırlandırma için bir örnek teşkil edebilir.⁸⁹

Kıbrıs Adası’nın batısında kalan alan ile ilgili tüm coğrafi koşullar değerlendirildiğinde, buradaki asıl sınırlandırmanın bölgeye hâkim iki uzun kıyı olan Türkiye ile Mısır kıyıları arasında yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

⁸⁴ Yayı, “Doğu Akdeniz,” 21.

⁸⁵ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin ayrıntıları için bakınız. “United Nations Convention on the Law of the Sea”, içinde, Article 246. Marine scientific research in the exclusive economic zone and on the continental shelf. (Geneva: 1982), 117.

⁸⁶ Taşdemir, “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri,” 38.

⁸⁷ A.g.e., 287.

⁸⁸ A.g.e., 38.

⁸⁹ Türkiye-GKRY deniz yetki alanı sınırlandırmasında Libya’nın oynayabileceği roller için bakınız; Cihat Yaycı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’nın Rolü ve Etkisi,” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7 14 (2011).

Böyle bir sınırlandırma uluslararası hukukun en temel esas olarak kabul ettiği hakkaniyet ilkesine de uygun olacaktır. Türkiye bu nedenle Mısır ile GKRY arasında 17 Şubat 2003’te imzalanan MEB sınırlandırma anlaşmasını tanımamaktadır. Bu anlaşma Mısır ile GKRY arasındaki yetki sınırını tarafların kıyı uzunluklarını dikkate almadan ortay hat prensibine göre benimsediği için hem Mısır’ın, hem de Türkiye’nin haklarını saklı tuttuğu deniz yetki alanlarını ihlal etmektedir.

Anlaşmaya konu bölgede Mısır’ın kıyı uzunluğu 400,128 mil iken, GKRY’nin kıyı uzunluğu ise 197,659 mildir. Görüldüğü gibi Mısır’ın kıyı uzunluğu GKRY’nin kıyı uzunluğunun iki katından bile fazladır. Bu nedenle hakça bir paylaşımda GKRY ancak Mısır’ın yarısı kadar deniz yetki alanına sahip olması gerekirken, yapılan anlaşmada ortay hat prensibine göre hareket edildiği için Mısır ile eşit yetki alanına sahip olmuştur.⁹⁰ Bir başka deyişle 2003 MEB sınırlandırma anlaşmasıyla GKRY, Mısır’ın Doğu Akdeniz’deki 21.500 kilometrekarelik yetki sahasını açıkça sahiplenmiştir. Mısır, Türkiye ile yapacağı bir sınırlandırma anlaşmasıyla Doğu Akdeniz’de sahip olduğu mevcut yetki sahasından 12.000 kilometrekare daha fazla bir MEB yetki alanı elde edebilecektir.⁹¹

Söz konusu alanda üçüncü sınırlandırma anlaşmasının Yunanistan ile yapılması gerekmektedir. Bu hususa yukarıda Türkiye ve Yunanistan’ın görüşleri incelenirken temas edildiği için burada tekrar ele alınmayacaktır. Ters tarafta kalan adaların karasuları dışında kıta sahanlığı ve MEB sınırlarının belirlenmesine bir etkisinin olmayacağı UAD’nın ve hakem mahkemelerinin kararıyla sabittir. Ancak bir hususa dikkat çekmekte fayda vardır. Yunanistan, Doğu Akdeniz’de Libya, Mısır ve GKRY ile kıta sahanlığı/MEB sınırlandırma anlaşması imzalamak istemektedir. Her ne kadar Mısır, Yunanistan’ın taleplerini geri çevirdiyse de bir sınırlandırma anlaşması imzalama olasılığının ortadan kalktığını söylemek doğru olmayacaktır. Türkiye’nin başta Yunanistan olmak üzere adı geçen tüm sahil devletleri ile bir sınırlandırma anlaşması imzalayıp, Doğu Akdeniz’deki durum daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmeden önleyici tedbirler üretmesi ve uygulamaya geçmesi yerinde bir adım olacaktır.

⁹⁰ Yayı, “Doğu Akdeniz,” 37.

⁹¹ Taşdemir, “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri,” 33.

Doğu Akdeniz ile ilgili yapılan en iyimser tahminler baz alındığında, bu bölgede potansiyel olarak var olduğu söylenen enerji miktarının mevcut tüketim oranıyla Türkiye’nin 572, bütün Avrupa’nın ise 30 yıllık enerji ihtiyacını tek başına karşılayacağı hesap edilmektedir.

Doğu Akdeniz’deki Hidrokarbon Yataklarının Ekonomik Değeri

Dünyada doğal gaz tüketimi her geçen gün artmaktadır. 2011’de Japonya’da meydana gelen deprem ve tsunami felaketinde zarar gören nükleer enerji santralleri, nükleer enerji ile ilgili tartışmaları olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim Japonya’da yaşananlardan sonra Almanya gibi enerjisinin bir bölümünü nükleer santrallerden elde eden ülkeler bu santrallerin varlığını tartışmaya başlamıştır. Uzak Doğu’da Çin’in başını çektiği ekonomik gelişmeler de doğal gaza duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Çin enerji tüketiminde ABD’yi geride bırakmaktadır. Öyle ki Çin ve Hindistan’ın toplam enerji ihtiyacı dünya enerjisi tüketiminin yüzde 10’unu geçmiştir ve bu ihtiyacın 2030’lu yılların ortalarına kadar yıllık ortalama yüzde 2.9 oranında artarak devam etmesi beklenmektedir.⁹²

Kaya gazı gibi alternatif enerji kaynaklarının devreye girmesi gaz fiyatlarını etkilese bile doğal gaza olan ihtiyacı azaltmamıştır. Dünya genelinde doğal gaz tüketiminin yılda ortalama yüzde 1.6 artarak 2035 yılında 169 trilyon ayak küpe ulaşması beklenmektedir. Ancak alternatif enerji olanaklarının piyasaya arzı ile doğal gaz fiyatlarında meydana gelecek değişiklikler Doğu Akdeniz’deki potansiyel enerjinin geleceğini doğrudan etkileyecektir. Bölgede keşfedilen enerji yatakları çok derinde bulunduğundan ancak gelişmiş teknolojik imkânların kullanılmasıyla üretimleri mümkündür. Bu durum ise maliyetleri artırıp kar marjını düşürmekte, dolayısıyla gelişmiş ve pahalı teknolojik imkânlarla sahip büyük enerji şirketlerinin yatırım yapmamasına neden olmaktadır. Nitekim Hindistan’ın önde gelen enerji şirketlerinden ONGC Videsh Ltd. yüzde 33 pay sahibi olduğu Mısır’a ait NEMED sahasından ekonomik olarak uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle çekilmiştir. ONGC, kaya gazının devreye girmesiyle düşen doğal gaz fiyatlarını bu kararına gerekçe olarak göstermiştir.⁹³

Aynı bağlamda Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları ile ilgili bir diğer sorun da potansiyel olarak var olduğu söylenen enerji miktarı ile varlığı ispatlanan miktar arasındaki farktır. Havzadaki potansiyel enerji miktarının parasal değeri ile ilgili bir trilyon dolardan üç trilyon dolara kadar farklı tahminler yürütülmektedir. En iyimser tahmin tüm Doğu Akdeniz havzasında toplam değeri üç trilyon dolar olan 60 milyar varil petrole eşdeğer hidrokarbon rezervi bulunduğu yönündedir. Ancak varlığı ispatlansa bile bu rezerv, aralarında

⁹² U.S. International Energy Information Administration (EIA), *International Energy Outlook 2013*, 159.

⁹³ PRIO, “The Cyprus Hydrocarbons Issue”, 77.

siyasi sorunlar bulunan en az yedi farklı ülkeye dağılmış durumdadır. Bahse konu coğrafyada üretilmesi yüksek maliyet gerektiren yatırımlara bağlı olan enerji yataklarının söz konusu yatırımın en az yirmi yıl süreyle aktif olarak çalışmasını sağlayacak kadar geniş ve güvenli olması gerekmektedir.

Örneğin İsrail’in Leviathan sahasında bulunduğu enerji yatağı ile birlikte Doğu Akdeniz’de bulunan en büyük yataklardan biri olarak kabul edilen ve GKRY’nin ilan ettiği hidrokarbon arama sahasının 12. parselindeki Afrodit bölgesinde yer alan enerji yatağının ekonomik değeri hala tartışma konusudur.⁹⁴ Doğal gaz fiyatlarına bağlı olmak üzere Afrodit sahasında toplam değeri 70 milyar doları aşan doğal gaz rezervi bulunduğu sanılmaktadır. Seçilecek yöntemle göre değişmekle birlikte söz konusu gazın tüketici pazarlara ulaşması için en az 5 ile 16 milyar dolar arasında yatırım yapılması gerekmektedir. Afrodit bölgesinden elde edilecek gazın tüketici pazara ulaştırılması için seçilecek en ucuz yöntem, gazın boru hattıyla Türkiye’ye ve buradan nihai pazara ulaştırılmasıdır (Yaklaşık 4.8 milyar dolar). Türkiye’de petrol ve enerji alanında faaliyet gösteren şirketlerin boru hattı kurulması konusunda girişimleri olmuştur. Turcas grubunun hem doğal gaz satın alma hem de boru hattı kurulması konusunda İsrail hükümetine yaklaşık 2.5 milyar dolarlık bir yatırımla deniz altından Mersin’e ulaşacak 470 kilometrelik boru hattı inşa etmeyi teklif ettiği basına yansımıştır. Bunun yanında Zorlu grubunun da bu yönde benzer bir teklifte bulunduğu iddia edilmiştir.⁹⁵ Ancak bir türlü çözülmemeyen Kıbrıs sorunun neden olduğu siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle şu anda bu metodun kullanılması söz konusu değildir.

Sadece Kıbrıs Adası ve etrafı değil, hemen hemen tüm Doğu Akdeniz havzasında üretilecek doğal gaz ve petrolün tüketici pazarlara ulaştırılması için tercih edilebilecek en ucuz metot gazın veya petrolün önce Türkiye’ye ve buradan mevcut hatlarla son pazarlara gönderilmesidir. Bu durum İsrail MEB alanında çıkarılacak enerji kaynakları için de geçerlidir. Nitekim Türkiye-İsrail ilişkileri tarihinin en kötü dönemini yaşadığı bugünlerde bile İsrail, bazı Türk şirketleri aracılığıyla Doğu Akdeniz havzasında çıkaracağı enerjiyi Türkiye üzerinden Avrupa’ya taşımayı planlamaktadır. Doğu Akdeniz’de çıkarılacak enerjinin Türkiye üzerinden taşınması, Türkiye için de önemli bir ekonomik avantaj oluşturacaktır. Ayrıca bu metodun tercih edilmesinin Türkiye’nin son yıllarda izlediği güvenli bir enerji merkezi olma politikasına da ciddi katkısı olacağı muhakkaktır.

⁹⁴ Anastasios Giamouridis, *Natural Gas in Cyprus: Choosing the Right Option*, Mediterranean Paper Series, (Washington DC: GMF, 2013)

⁹⁵ Ömer Bilge, “Zorlu ve Turcas’tan ‘Boru Hattı’ Teklifi”, *Hürriyet*, 15 Eylül 2013, Erişim 25 Ekim 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/24712964.asp>

Teknoloji ilerledikçe Doğu Akdeniz’deki ispatlanmış enerji rezerv miktarı da artmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile doğru orantılı olarak gelecekte hem derin sulardan petrol veya doğal gaz çıkarma maliyetlerinin daha makul seviyelere gerilemesi, hem de yeni hidrokarbon yataklarının bulunması mümkün olacaktır. Doğu Akdeniz ile ilgili yapılan en iyimser tahminler baz alındığında, bu bölgede potansiyel olarak var olduğu söylenen enerji miktarının mevcut tüketim oranıyla Türkiye’nin 572, bütün Avrupa’nın ise 30 yıllık enerji ihtiyacını tek başına karşılayacağı hesap edilmektedir. Bu büyüklükte bir enerji potansiyelinin bölge ve bölge ile ilgili aktörlerin iştahlarını kabartması vazgeçilmezdir. Ancak burada yaşanacak bir gerginlik hem bu ekonomik potansiyelin heder olmasına yol açacak hem de mevcut siyasi sorunlara yenilerini ekleyecektir. Türkiye haklarını muhafaza etmek suretiyle, Doğu Akdeniz’de gelişen durumu iyi etüt etmeli ve buradaki potansiyelden ekonomik ve siyasi açılardan istifade etmeye çalışmalıdır.

İsrail, Yunanistan ve GKRY’nin Doğu Akdeniz’de birlikte oluşturmaya çalıştıkları güvenlik çemberibölgede oluşan yeni politik dengelere örnek gösterilebilir.

Doğu Akdeniz’de Oluşan Yeni Siyasi Dengeler

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki son gelişmeler etrafında dikkatle değerlendirmesi gereken hususlardan biriside bölgede oluşan yeni politik dengelerdir. Söz konusu bu yeni dengeler havza ile ilgili güvenlik anlayışının değişmesine de neden olmaktadır. İsrail, Yunanistan ve GKRY’nin Doğu Akdeniz’de birlikte oluşturmaya çalıştıkları güvenlik çemberi bu durumun en somut örneklerinden birisidir. Doğu Akdeniz havzasının stratejik önemine çalışmanın başında değinilmiştir. Tekrara düşmemek için burada yeniden ele alınmayacaktır. Ancak üzerinde mutlaka durulması gereken bir iki husus belirtilecektir.

Bu çerçevede dile getirilmesi gereken ilk husus, GKRY’nin bütün adayı temsilen AB’ye alınmış olmasıdır. Avrupa’nın ihtiyaç duyduğu enerjinin büyük kısmı Akdeniz üzerinden taşınmaktadır. Doğu Akdeniz sadece Avrupa için değil, dünya ticaretinin önemli su yollarından biridir. Doğu Akdeniz’in Orta Doğu ve Hazar havzası gibi enerji merkezlerini ve bu merkezlerden yayılan petrol ve boru hatlarını kontrol edebilecek stratejik bir konumda bulunması birçok aktör için olduğu gibi, kuşkusuz AB için de çok önemlidir. O nedenle küresel bir aktör olarak AB’nin Doğu Akdeniz ve Doğu Akdeniz’i kontrol edebilecek en kilit noktada bulunan Kıbrıs Adası’na olan ilgisi anlaşılabilir. Ancak bu ilginin AB’yi yıllardır devam eden bir sorunun çözümüne olumsuz katkı yapacak tasarruflarda bulunmaya sevk etmesini anlamak biraz zor görünmektedir.

AB Kıbrıs’ta devam eden, çözülmemiş bir sorun olduğu halde Rum

Yönetimi’ni tüm adayı temsilen üyeliğe kabul etmekle hem aday devletlerin sorunlarını çözmeden tam üye olamayacağı kuralını ihlal etmiş, hem de Kıbrıs’taki sorunun taraflarından biri haline gelmiştir. Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak bugüne kadar hazırlanan en kapsamlı ve en yapıcı çözüm planı olan Annan Planı da, AB’nin Rum Yönetimi’ne tam üyeliğe kabul edileceğine dair verdiği garanti ile akim kalmış ve sorunun çözümü maalesef ertelenmiştir. Bir başka deyişle AB Doğu Akdeniz ve Kıbrıs’a enerji ve ticaret yollarının güvenliğini tesis edecek stratejik bir konumda bulundukları için önem atfedip buradaki varlığını tahkim etmeye çalışırken, bölge güvenliğini tehdit edecek bir sorunun çözümüne engel olmuştur. AB’nin vermiş olduğu karar bugün sadece Kıbrıs sorununu değil Türkiye-AB ilişkilerini de doğrudan etkilemektedir. Rum Yönetimi devam eden müzakere sürecinde 8 ayrı başlığın açılmasını engellemektedir.

Nitekim sondaj çalışmaları sırasında AB, GKRY’ni desteklemiş ve bağımsız bir devlet olarak Güney Kıbrıs’ın ikili anlaşmalar imzalayabileceğini; uluslararası hukukun ve BMDHS’nin öngördüğü yetki alanlarında doğal kaynaklarını dilediği gibi kullanmaya hakkı olduğunu ifade etmiştir.⁹⁶ Türkiye’nin Kıbrıs ile iyi komşuluk ilişkilerini sürdürmesi gerektiğini vurgulamış ve Türkiye’yi üye bir devlete karşı güç kullanmaması konusunda uyarmıştır. Yapılan uluslararası toplantılarda AB’nin Doğu Akdeniz’deki ekonomik alanı için Rum Yönetimi ve Yunanistan’ın öngördüğü alanları gösterir haritalar kullandığı görülmektedir. Bu tür uygulamaların taraflar arasındaki güveni son derece olumsuz etkilediği ve sorunları daha da içinden çıkılmaz hale getirdiği muhakkaktır. Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmelerin Ege’de Türkiye ile Yunanistan arasında sorun teşkil eden kıta sahanlığı ve karasuları gibi konuları yakından ilgilendirdiği ve Doğu Akdeniz’deki tasarrufların Ege’de de suların tekrar ısınmasına neden olabileceği tüm taraflarca dikkate alınmalıdır. Sorunsuz ve güvenli enerji nakil yollarına sahip olmak isteyen AB mevcut ve muhtemel güzergâhlarda sorunların çözümünde daha yapıcı rol oynamalıdır. AB’nin Güney Kıbrıs’ın sondaj çalışmaları ile ilgili sergilediği en olumlu tutum, çıkarılacak doğal gaz veya petrolün Adadaki taraflarca paylaşılması gerektiği vurgusu olmuştur. Uluslar üstü bir kurum olarak AB Doğu Akdeniz’deki sorunların hakça çözümünde kuşkusuz daha aktif roller üstlenebilecek bir pozisyonadadır.

Bölgedeki siyasi gelişmelerin seyrini etkileyen ikinci husus Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan kırılmadır. Türkiye İsrail ilişkileri, İsrail’in 2008-2009

Bölgedeki siyasi gelişmelerin seyrini etkileyen en önemli hususlardan biri Türkiye-İsrail ilişkilerinde 2008 yılından bu yana yaşanan kırılmadır. Bu durumun aksine İsrail-GKRY ve Yunanistan arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkiler hızla gelişmektedir.

⁹⁶ Sami Kohen, “Dünya Neden Rumdan Yana?”, Milliyet, 4 Ekim 2011, Erişim 24 Ekim 2013, <http://dunya.milliyet.com.tr/dunya-neden-rumdan-yana/dunya/dunyayazarde-tay/04.10.2011/1446326/default.htm>

Gazze harekâtından bu yana giderek kötüleşmiştir. 2009 Davos Ekonomik Formu’nda yaşanan ‘One Minute Krizi’ ve aynı yıl İsrail ile yaşanan ‘Alçak Koltuk Krizi’nden sonra 2010 ilkbaharında yaşanan ‘Mavi Marmara Olayı’ ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler tarihinin en kötü dönemine girmiştir. Bu gelişmelerin bir neticesi olarak İsrail, GKRY ve Yunanistan’a yaklaşmış ve Doğu Akdeniz konusunda adı anılan üç ülke birlikte hareket etmeye başlamıştır.

2008 ilkbaharında İsrail ve Yunan hava kuvvetlerinin Girit Adası açıklarında ortaklaşa düzenledikleri tatbikatla başlayan İsrail-Yunanistan yakınlaşması 2010-11 dönemindeki enerji keşifleri ve Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulmasıyla ivme kazanmış, GKRY’ni de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Son derece kısıtlı bir hava sahası olan İsrail Türkiye’nin hava sahasını kapatmasıyla hava kuvvetlerinin eğitimi için ihtiyaç duyduğu sahayı bu iki ülke ile ilişkilerini geliştirmek suretiyle bulmuştur. Yunan ve İsrail hava kuvvetleri 2010 yılından bu yana Doğu Akdeniz açıklarında ortak tatbikatlar düzenlemektedir. Yine 2010 yılında Yunan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral G. Karamalakis’in İsrail’i ziyareti ile başlayan üst düzey askeri yetkililerin karşılıklı ziyaretleri de devam etmektedir. Yunan basınında Yunanistan’ın İsrail’den silah sistemleri alacağına dair haberler yer almaktadır. 2012 yılının Şubat ayında Benjamin Netanyahu’nun GKRY’ne yaptığı resmi ziyaret sırasında iki ülke arasında içeriği açıklanmayan bir savunma işbirliği anlaşması imzalanmıştır. 2011 yılında yaşanan sondaj krizi sırasında İsrail, GKRY’ni açıktan desteklemiş ve savaş uçaklarını KKTC hava sahası ve TPAO’nun araştırma gemisi üzerinde uçurmaktan çekinmemiştir.

Diğer yandan İsrail-GKRY ve Yunanistan arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkiler de hızla gelişmektedir. En son 8 Ekim 2013 tarihinde Yunanistan Başbakanı Antonis Samaras İsrail’i ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında Yunanistan ile İsrail arasında yirmi bakanın katıldığı ilk Yüksek Düzeyli İşbirliği Toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Doğu Akdeniz’deki enerji konuları da ayrıntılı bir şekilde ele alınmış İsrail, Güney Kıbrıs ve Yunanistan hattından geçip Doğu Akdeniz’deki enerjiyi Avrupa’ya taşıyacak bir boru hattının açılması detaylı bir şekilde görüşülmüştür. Doğu Akdeniz’deki sıvılaştırılmış doğal gazın da Yunan tankerleri ile taşınması hususunda anlaşılmıştır. Buna karşılık Yunanistan, Kıbrıs Rum Yönetimi ile birlikte İsrail’e AB ile olan ilişkilerinde yardım edeceğine ve İsrail-AB ilişkilerini kolaylaştıracağına dair söz vermiştir.⁹⁷

⁹⁷ “Greece, Israel look to new era of cooperation”, Kathimerini, 8 Ekim 2013, Erişim 21 Ekim 2013 http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_ws1_1_08/10/2013_522201

16 Şubat 2012 tarihinde GKRY’ne resmi bir gezi düzenleyen Netanyahu bu ülkeyi ziyaret eden ilk İsrail Başbakanı olmuştur. Ziyaret sırasında Güney Kıbrıs’ın Limasol kenti yakınlarına değeri 10 milyar doları aşan bir doğal gaz terminalinin kurulması da dâhil olmak üzere Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının çıkarılması ve kullanımı ile ilgili birçok proje üzerinde görüş alışverişinde bulunulmuştur. Netanyahu’nun Kıbrıs’taki temasları sırasında içeriği kamuoyuna açıklanmayan bir savunma anlaşması da imzalanmıştır. İsrail Başbakanının Güney Kıbrıs ziyaretinin perde arkasına ulaştığını söyleyen Anadolu Ajansı’na göre görüşmeler sırasında Rum Yönetimi lideri Hristofyas, Netanyahu’dan İsrailli işadamlarının KKTC’ye yatırım yapmamlarını istemiştir. Netanyahu da Rum Yönetimi’nin İsrail’e Adada hava ve deniz üssü vermesi durumunda KKTC’ye yatırımı yasaklayan bir kararı meclisten geçirebileceklerini ifade etmiştir. Bu tür adımların bölgedeki sorunların çözümüne katkı sağlamayacağı açıktır.

Sonuç ve Öneriler

Raporda Doğu Akdeniz’in bir ticaret merkezi ve enerji nakil hatlarındaki stratejik bir kavşak olarak önemi vurgulanmıştır. Orta Doğu gibi dünya siyasetini meşgul eden önemli sorunların yaşandığı bir coğrafyada etkin olmak isteyen güçlerin erken tarihlerden itibaren Doğu Akdeniz’de varlık göstermeye çalıştıkları bir gerçektir. Zira uluslararası kamuoyunu uzun yıllardır meşgul eden Filistin ve Kıbrıs meseleleri de henüz hangi yöne evrileceğini kimsenin kestiremediği Arap Baharı da bu coğrafyanın bağrında neşet etmiş ve hala çözüme kavuşturulamamış sorunlardır. Orta Doğu’da muhtemel bir barışın mimarları olabilecek Türkiye, Mısır ve İsrail gibi ülkeler Doğu Akdeniz kıyıları etrafında kümelenmiş durumdadır. Bu ülkeler hem Batı hem de Doğu ile doğrudan iletişime geçip bazı sorunların diyalog yolu ile çözülmesine katkı sağlayabilecek durumdadır. Ancak henüz kendi aralarında sorunlarını aşabilecek sağlıklı bir iletişim kanalı kurabildiklerini söylemek mümkün değildir.

Bölgede devam eden bu kısır döngüye son yıllardaki enerji keşifleriyle yeni bir unsur daha eklenmiştir: Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması ve paylaşımı sorunu. Bahse konu sorunun bir birine zıt iki yönde gelişmesi mümkündür. İlk olarak, buradaki enerji kaynakları ekonomik bir değer olarak kabul edilir ve ilgili devletler arasında tesis edilecek işbirlikleri ile geliştirilecek; mevcut enerjinin çıkarılması, işlenmesi ve son tüketici pazarlara ulaştırılmasını bir bütün olarak ele alan entegre projelerle sorun, bölge huzur ve refahına katkıda bulunacak şekilde çözülebilir. İkinci durumda ise

deniz yetki alanı paylaşımı ile ilgili anlaşmazlıklar bölge ülkeleri arasındaki sorunları daha da derinleştirip iyice içinden çıkılmaz hale getirir ve böylece mevcut enerjinin sunduğu potansiyel ekonomik katma değer de heba edilmiş olur. Kuşkusuz ilgili hiçbir taraf paylaşım sorununun bu şekilde sonuçlanmasını arzu etmemektedir. Ancak keşiflerin yoğunlaştığı 2010 yılından bu yana takınılan siyasi tutumlar göz önünde bulundurulursa neticenin maalesef arzu edilmeyecek bir yönde tahakkuk edeceği söylenebilir.

Konunun Türkiye’ye bakan yanı göz önünde bulundurulduğunda atılması gereken en önemli adımın sadece Doğu Akdeniz’de değil, Doğu Akdeniz’in de içinde bulunduğu geniş Orta Doğu ve Kuzey Afrika havzasında tansiyonun düşürülmesi gerektiği olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Söz konusu havzada etkin bir ülke olarak var olmak isteyen Türkiye’nin bu amacını barış ve istikrarın hâkim olduğu bir atmosferde gerçekleştirmesi şüphesiz çok daha kolay olacaktır. O nedenle Türkiye’nin Mısır, Suriye ve İsrail gibi Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının paylaşımı ile ilgili sorunlarda doğrudan veya dolaylı etkisi olabilecek ülkelerle geliştirdiği ilişkileri gözden geçirmesi mutlaka faydalı olacaktır. Nitekim GKRY’nin bütün ısrarlarına rağmen, 2010 yılındaki Mavi Marmara Olayı ile Türk-İsrail ilişkileri neredeyse bütünüyle kopana kadar İsrail’in GKRY ile deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması imzalamadığı unutulmamalıdır. Yine İsrail, GKRY ve Yunanistan arasında Türkiye’yi tamamıyla dışarıda bırakacak şekilde yapılanan ilişkilerin bu konjunktürde geliştiği mutlaka hatırd tutulmalıdır.

Bu çerçevede, Doğu Akdeniz ile ilgili gelişmelerde Türkiye’nin en büyük sorununun bölgedeki yalnızlığı olduğu söylenebilir. Türkiye bir tedbir olarak söz konusu bölgede tek taraflı MEB ilan edebilir. Ancak atılacak bu adımın sorunları çözeceğini ileri sürmek pek doğru olmayacaktır. Zira Türkiye uluslararası hukukun kendisine tanıdığı *ab initio* (başlangıçtan beri) ve *ipso facto* (fiilen) haklarını bölgede saklı tuttuğunu gerekli merciler nezdinde müteaddit defa dile getirmiştir. Türkiye bakımından asıl önemli olan Doğu Akdeniz’de, özellikle sorunların yoğunlaştığı Kıbrıs Adası’nın batısında kalan alanda bir ülke ile anlaşarak karşılıklı MEB ilanında bulunmaktır. Bahse konu alanda Türkiye’nin ortak MEB ilanında bulunabileceği en önemli ülke Mısır’dır. Mısır ile anlaşarak imzalanacak bir sınırlandırma anlaşması, Türkiye’ye bu alanda karşı karşıya kaldığı birçok sorunda avantaj sağlayacaktır. O nedenle Türkiye’nin Mısır ile kopan resmi ilişkilerini bir an önce geliştirmesi ve bu ülkedeki karar mekanizmasını ortak bir MEB ilanında bulunmaya ikna etmesi gerekmektedir.

Aynı alanda Türkiye’nin anlaşarak ortak MEB ilanında bulunabileceği bir di-

ğer ülke Libya’dır. Türkiye’nin Libya ile ilişkileri görece iyi olsa da Arap Baharı’nın neden olduğu ve tüm bölgeyi etkisi altına alan belirsizliğin Türkiye-Libya ilişkilerini nasıl etkileyeceğini kestirmek pek mümkün görünmemektedir. Türkiye bir yandan Libya ile ilişkilerini derinleştirmeye çalışırken, diğer yandan Doğu Akdeniz havzasında bir istikrar ortamının oluşmasına katkıda bulunacak politikalar geliştirmelidir.

Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanı sınırlandırmalarında sadece Türkiye’nin değil, kıyıdaş diğer bazı ülkelerin de sorunları bulunmaktadır. Buna en güzel örnek Lübnan ile İsrail’in ilan ettikleri MEB alanlarında çakışan ve hala çözülme kavuşturulmamış noktalar. Türkiye bunun gibi diğer devletler arasında da var olan anlaşmazlıkları, hukuki çerçeveye riayet ederek, diplomatik üslup ve kanallarla uluslararası toplum nezdinde dile getirmelidir. Bir başka deyişle Türkiye, buradaki sınırlandırma sorunlarını uygun ve ikna edici bir dille anlatarak dünya kamuoyuna mal etmelidir.

Doğu Akdeniz’deki paylaşım sorunu sadece hukuki bir mesele değildir. Konunun siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutları vardır. Siyasi alandaki en büyük sorun Kıbrıs meselesidir. 2013 AB ilerleme raporunda ifade edildiği gibi Türkiye’nin Kıbrıs meselesindeki yapıcı rolü uluslararası toplumca da takdir edilmektedir. Türkiye Kıbrıs meselesindeki yapıcı tutumunu kararlılıkla sürdürmeli ve Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan yeni sorunları Orta Doğu, Kuzey Afrika ve GKRY üzerinden AB’ni de kapsayacak bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirecek politika üretmelidir.

Ekonomik açıdan bakıldığında Türkiye ancak bu şekilde geliştireceği yapıcı ve bütüncül politikalarla etkili olabilecektir. Zira Doğu Akdeniz’den çıkarılacak enerjinin tüketim pazarlarına taşınmasında en ekonomik ve karlı yolun, enerji kaynağının Türkiye üzerinden aktarılmasıyla mümkün olduğu ilgili tüm taraflarca bilinmektedir. Bu avantaj; doğal gazda hızla artan iç tüketim, Rusya ve İran’a olan bağımlılık ve bir süredir uygulanmaya çalışılan enerji üretim merkezleri ile tüketim pazarları arasında güvenli bir nakil odağı olma politikası çerçevesinde üretilecek akılcı yaklaşımlarla dikkatle değerlendirilmelidir.

Son olarak üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olarak Türkiye’de denizciliğe yeterince önem verildiğini söylemek mümkün değildir. Oysa ülkelerin egemenlik haklarının başladığı nokta kıta sahanlığı veya MEB alanlarının başladığı noktadır. Raporumuzda da ifade edildiği gibi dünya ticaretinin yüzde doksandan fazlası hala deniz yolu ile gerçekleşmektedir. Gerçek böyleyken Doğu Akdeniz’de olduğu gibi Türkiye’nin karşı karşıya kalacağı bazı sorunlarda ilgili bakanlık ve kurumlara gerekli teknik bilgi ve desteği sağ-

layabilecek münhasır bir Denizcilik Bakanlığı’nın bulunmaması bir eksiklik olarak not edilmelidir. İhdas edilecek böyle bir bakanlıkla yaşanan uyum ve koordinasyon sorunlarının önüne geçilebilir, denizlerdeki hak ve çıkarların korunması daha etkin bir şekilde sağlanabilir. Ayrıca denizle iç içe olan birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de denizcilik kültürünün gelişip olgunlaşmasına önemli katkılarda bulunulabilir.

KAYNAKÇA

“1958 Convention on the Continental Shelf”, içinde *Article 1*, <http://cil.nus.edu.sg/rp/il/pdf/1958%20Convention%20on%20the%20Continental%20Shelf.pdf.pdf>

“Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Erişim 27 Ağustos 2013”, <http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/DZKKULUSLARARASIGOREVLER.php?strAnaFrame=DzKKUluslarArasiGorevler&strIFrame=AKH>

“BM’ye 4 Maddelik Kriz Önleme Önerisi”, *Hürriyet*, 25 Eylül 2011, Erişim 25 Ekim 2013, www.hurriyet.com.tr/planet/18821245.asp

“Boğazlardan Geçen Yıl Yaklaşık 93 Bin Gemi geçti”, *Hürriyet*, 23 Ocak 2013, Erişim 24 Eylül 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/22422384.asp>

“Doğu Akdeniz Isınıyor,” *Amerikanın Sesi*, 22 Eylül 2011, Erişim 3 Ekim 2013, <http://www.amerikaninsesi.com/content/dou-akdeniz-isn-yor-130381553/899884.html>

“Doğu Akdeniz’de Yeni Düzen Arayışında Enerjinin Önemi”, *Haber Kıbrıs*, 27 Ekim 2012, Erişim 29 Ekim 2013, http://haberkibris.com/mob_n.php?n=dogu-akdenizde-yeni-duzen-arayisinda-enerjinin-onemi-2012-10-27

“First Licensing Round (2007),” *Kıbrıs Enerji, Ticaret, Sanayi ve Turizm Bakanlığı*, Erişim 7 Eylül 2013, <http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/FE3EB5707ADA0E6EC225771B0035B0D2?OpenDocument&highlight=1st Licensing Round>

“GKRY’nin ilan ettiği MEB sahası için bakınız,” http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf

“GKRY’nin ilk tur ihalesi hakkında geniş bilgi için bakınız,” <http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/FE3EB5707ADA0E6EC225771B0035B0D2?OpenDocument>

“GKRY kabul ettiği kıta sahanlığı kanunu için bakınız,” http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_1974_Law.pdf

“GKRY kabul ettiği kıta sahanlığı ilanına BM onayı için bakınız,” http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/mzn_s/mzn6.pdf

“Greece, Israel look to new era of cooperation”, Kathimerini, 8 Ekim 2013, Erişim 21 Ekim 2013 http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_08/10/2013_522201

“International Crisis Group (ICG), *Aphrodite’s Gift: Can Cypriot Gas Power A Dialogue?*”, Rapor No: 216, (Brüksel: ICG, 2012).

“KKTC’den Rumlara Kritik Uyarı”, Bugün, 17 Mayıs 2012, Erişim 25 Ekim 2013, www.bugun.com.tr/kktcden-ruumlara-kritik-uyari-haberi/292715

“NATO Faaliyetleri, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Erişim 8 Ekim 2013”, http://www.dzkk.tsk.tr/turkce/dzkkuluslararasigorevler/NATO_Faaliyetleri.php

“Recent Discoveries,” Noble Enerji, Erişim 25 Eylül 2013, <http://www.noble-energyinc.com/Exploration/Recent-Discoveries-130.html>

“Rusya Rumlardan Resmen Üs İstedi”, Milliyet, 19 Ağustos 2013, Erişim 25 Ekim 2013, www.milliyet.com.tr/rusya-ruumlardan-resmen-us-istedi/dunya/detay/1751630/default.htm

“Second Licensing Round-Hydrocarbon Exploration,” Kıbrıs Enerji, Ticaret, Sanayi ve Turizm Bakanlığı, Erişim 23 Eylül 2013, http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/dmlhcarbon_en/dmlhcarbon_en?OpenDocument

“Shell Egypt Announces Two Ultra-Deepwater Discoveries,” Gulf Oil and Gas, 15 Şubat 2004, Erişim 29 Ağustos 2013, <http://www.gulfoilandgas.com/webpro1/MAIN/Mainnews.asp?id=395>

“Suriye’nin ilan ettiği söz konusu yasanın detayları için bakınız,” <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/SYR.htm>

“Süveyş Kanalı Trafik İstatistikleri, Erişim 26 Eylül 2013”, <http://www.suez-canal.gov.eg/TRstat.aspx?reportId=4>

Strategy and Defense in the Eastern Mediterranean: An American-Israeli Dialogue, Konferans Bildirileri (Washington DC: The Washington Institute for Near East Policy, 1987).

“Türkiye’ye Akdenizde Büyük Oyun”, Bugün, 29 Kasım 2011, Erişim 25 Ekim 2013, www.bugun.com.tr/turkiyeye-akdenizde-buyu-oyun-haberi/176728

“Zorlu ve Turcas’tan ‘Boru Hattı’ Teklifi”, Hürriyet, 15 Eylül 2013, Erişim

25 Ekim 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/24712964.asp>

Anlar Güneş, Şule “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:56, Sayı:2,(2007).

Başeren, Sertaç H., “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,” *Stratejik Araştırmalar*, 8 14 (2010).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Tam Metni: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Dış işleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

Ekin, Cengiz, “Küresel Hegemonya Mücadelesi Açısından Deniz Yetki Alanları,” içinde *Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset*, yay. haz. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2013).

“1958 Convention on the Continental Shelf”, içinde *Article 1*, <http://cil.nus.edu.sg/rp/il/pdf/1958%20Convention%20on%20the%20Continental%20Shelf-pdf.pdf>

Erhan, Çağrı, “Kıbrıs’ın Kuzeyinde de Biz Petrol Arayalım”, Türkiye, 30 Eylül 2011, Erişim 28 Ekim 2013, www.turkiyegazetesi.com.tr/makaledetay.aspx?id=504455

Erol, Emin, “Doğu Akdeniz Bölgesinde Hidrokarbon Kaynaklar ve Bölgesel Barış,” içinde *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*, yay. haz. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2013).

Giamouridis, Anastasios, *Natural Gas in Cyprus: Choosing the Right Option*, Mediterranean Paper Series, (Washington DC: GMF, 2013).

Gürel, Ayla, The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios, PCC Report 1/2013, Peace Researc Institute Oslo, (PRIO), 2013.

Kaya, Şenay, Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları, *Yüksek Lisans Tezi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2007).

KKTC Resmi Gazetesi: <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/showtuzukharf.aspx?which-letter=S>

Kohen, Sami, “Dünya Neden Rumdan Yana?”, Milliyet, 4 Ekim 2011, Erişim 24 Ekim 2013, <http://dunya.milliyet.com.tr/dunya-neden-rumdan-yana/dunya/dunyayazardetay/04.10.2011/1446326/default.htm>

Leigh, Michael, *Energy Resource in the Eastern Mediterranean: Source for Cooperation or Fuel for Tension (Preliminary Reports and Recommendations)*, Policy Brief, (Washington DC: GMF, 2012).

Luis Baberia, Jose, “The Oil Slick Floating off the Rock”, El Pais, 11 Mayıs 2011, Erişim 24 Eylül 2013, <http://www.presseurop.eu/en/content/article/648661-oil-slick-floating-rock>

Önder, Adnan, Uluslararası Türk Yunan İlişkileri (Kıta Sahaneliği Meselesi), *Yüksek Lisans Tezi* (Edirne: Trakya Üniversitesi, 2008).

Özkan, Arda, “Doğu Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölge’nin Sınırlandırılması Uyuşmazlığı”, (II.Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 2012).

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, 8.Bası (Ankara: Turhan Kitapevi, 2003).

Sünnetçioğlu, Mehmet Akif, “Doğu Akdeniz’in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler,” *Stratejik Araştırmalar*, 9, 16 (2011).

Taşdemir, Fatma, “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları”, Rapor No: 2012-3 (Ankara: Ankara Strateji Enstitüsü, 2012).

Topsoy, Fevzi, “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında ‘Hakkaniyet İlkesi’ ve Dağılan Adaletin sağlanmasındaki Rolü”, Erişim 28 Ekim 2013, www.anadolu.edu.tr/sites/default/files/17pdf

USGS, “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean,” Fact Sheet 2010-3014, Mart 2010.

USGS, “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean,” Fact Sheet 2010-3027, Mart 2010.

Yaycı, Cihat, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, *Bilge Strateji*, Cilt:4 Sayı:6 (2012).

Yaycı, Cihat, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’nın Rolü ve Etkisi,” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7 14 (2011).

BİLGE ADAMLAR KURULU ÜYELERİ

ÖZGEÇMİŞLERİ

Salim DERVİŞOĞLU, Oramiral (E), Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı Bilge Adamlar Kurulu Başkanı

Salim Dervişoğlu, 1936'da İzmit'te doğdu. 1957 yılında Deniz Harp Okulu'ndan asteğmen rütbesi ile mezun oldu. Deniz Kuvvetlerinin çeşitli deniz ve kara hizmetlerinde bulundu. 1965-1967 yıllarında Deniz Harp Akademisi öğreniminden sonra Kurmay Binbaşı olarak Sultanhisar Gemisi ve bilahare Gayret Muhribi Komutanlığı yaptı. 1972-1973 yıllarında ABD'de İşletme alanında yüksek lisans yaparak yüksek işletme mühendisi oldu. 1974-1977 yıllarında Brüksel'deki NATO karargâhında görev yaptı. 1977-1979 yıllarında 3. Muhrip Filotillası komodorluğundan sonra çeşitli kara görevlerinde bulundu.

30 Ağustos 1981 yılında tuğamiral oldu. Deniz Kuvvetleri Personel ve Lojistik başkanlığı, Çıkarma Filosu, Hücumbot Filosu, Harp Filosu komutanlıkları yaptı. Dervişoğlu ayrıca Deniz Harp Akademisi Komutanlığı ve Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanlığı görevlerini yürüttü. İtalya'da (Napoli) da 2 yıl boyunca NATO görevlerinde bulundu. Dervişoğlu, Koramiral olarak Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreter Yardımcılığı, Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı görevlerini yürüttü. Oramiral olarak 1995-1997 yıllarında Donanma Komutanlığı yaptı ve 1997-1999 yıllarında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı yaparak emekli oldu.

Bayan Türkan Dervişoğlu ile evli olan Dervişoğlu'nun Mehmet ve Ahmet adlarında 2 oğlu vardır. Dervişoğlu, İngilizce ve Fransızca bilmektedir.

İlter TÜRKMEN, Dışişleri Eski Bakanı Bilge Adamlar Kurulu Başkan Yardımcısı

İlter Türkmen 1927 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Türkmen, 1949 yılında Dışişleri Bakanlığı'na girdi.

İlter Türkmen, 1961-64 yılları arasında Washington Büyükelçiliğinde

Müsteşar, 1964-68 yılları arasında Dışışleri Bakanlığında Genel Müdür ve Genel Sekreter Yardımcısı olarak görev yapmıştır. 1968-72 yıllarında Atina Büyükelçiliği görevini yürüten Türkmen, 1972-75 yılları arasında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler nezdindeki Daimî Temsilcisi olmuştur. 1979-80 yıllarında Birleşmiş Milletler Teşkilatında Genel Sekreter Yardımcısı, 1980-83 yıllarında ise Dışışleri Bakanı olmuştur. 1984-88 yılları arasında tekrar Birleşmiş Milletler nezdinde Daimî Temsilci olarak görev alan Türkmen, 1988-91 yıllarında Paris Büyükelçiliğine getirilmiştir. Türkmen, 1991-96 yılları arasında Birleşmiş Milletler teşkilatında Genel Sekreter Yardımcısı ve Filistin Mültecilerine Yardım Örgütü Genel Komiseri görevlerini yürütmüştür.

İlter Türkmen, Bilge Adamlar Kurulu Başkan Yardımcılığının yanında OBİV Dış ve Savunma Politikası Grubu Başkanlığını da yürütmektedir.

Sami SELÇUK, Prof. Dr., Yargıtay Eski Başkanı
Bilge Adamlar Kurulu Başkan Yardımcısı

1937'de Konya-Taşkent'te doğmuştur. 1955'te Konya Lisesi'ni ve 1959'da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Ankara yargıç adayı olarak mesleğe başlayan Selçuk, sırasıyla Sütçüler, Akşehir, Yenice ve 1972'den sonra Yargıtay Cumhuriyet Savcılığı görevlerinde bulunmuştur. 21.09.1982 tarihinde Yargıtay Üyeliğine seçilen Selçuk, Yargıtay Büyük Genel Kurulunca, 10.07.1990 tarihinde ilk kez, 13.07.1994 tarihinde ikinci kez, 13.07.1998 tarihinde üçüncü kez Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesi Başkanlığına seçilmiştir.

Fransızca ve İtalyanca bilen Selçuk, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde doktora yapmış, 1986 yılında doçent olmuştur. Selçuk'un kitap ve çeviri çalışmalarının yanında yerli ve yabancı dergiler ile günlük basında yayımlanmış Türkçe ve yabancı dilde; hukuk, dil, laiklik ve Atatürkçülük konularında makale ve denemeleri vardır.

Yargıtay Büyük Genel Kurulunca 07.07.1999 tarihinde Yargıtay Birinci Başkanlığına seçilen Doç. Dr. Sami Selçuk bu görevden 15.06.2002 tarihinde yasal yaş sınırı nedeniyle emekliye ayrılmıştır. Emekliye ayrıldıktan sonra Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesinin öğretim üyeleri kadrosuna dâhil olmuştur ve Ceza Hukuku Anabilim Dalı Başkanlığına seçilmiştir. Selçuk, Fakültede Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukuku dersleri vermektedir.

Kutlu AKTAŞ, İçişleri Eski Bakanı, Vali (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Kutlu Aktaş, 1962 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuştur. Mezuniyetini müteakip 30 Temmuz 1962 tarihinde atandığı Çankırı Maiyet Memurluğunda Yumurtalık ve Küre Kaymakam Vekilliklerinde görevlendirilip staj süresini doldurmuş, Kaymakamlık kursu ile Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'ünü (TODAİE) bitirdikten sonra 1964'te Darende Kaymakamlığına atanmıştır.

30 Eylül 1967 tarihinde Yahyalı, 30 Nisan 1970 tarihinde Çüngüş, 31 Temmuz 1972 tarihinde Bozcaada, 1976 tarihinde Simav Kaymakamlıklarına atanan Aktaş, 3 Ağustos 1976 tarihinde Mülkiye Müfettişliğine, 20 Ağustos 1976 tarihinde 1. sınıf Mülkiye Müfettişliğine, 4 Şubat 1977 tarihinde Mülkiye Başmüfettişliğine, 28 Mart 1979 tarihinde de Mülkiye Müşavirliğine atanmıştır. Kutlu Aktaş, 26 Haziran 1981 tarihinde Ağrı Valiliğine, 22 Aralık 1986 tarihinde Malatya Valiliğine, 21 Nisan 1990 tarihinde İzmir Valiliğine ve 15 Temmuz 1997'de ise İstanbul Valiliğine atanmıştır. Aktaş, 5 Ağustos 1998-11 Ocak 1999 tarihleri arasında İçişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.

Özdem SANBERK, Büyükelçi (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Özdem Sanberk, Dışişleri Bakanlığı memuru olarak Madrid, Amman, Bonn ve Paris Büyükelçiliklerinde ve İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Daimi Temsilciliklerinde çeşitli derecelerde görevde bulunduktan sonra, 1985-1987 yılları arasında dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın dış politika danışmanlığını yapmıştır.

1987-1991 yılları arasında Avrupa Topluluğu nezdinde Büyükelçi Daimi Temsilci, 1991-1995 yıllarında arasında Dışişleri Müsteşarı ve 1995-2000 yılları arasında da Londra Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. 2000 yılında emekliye ayrılan Sanberk, 2003 Eylül ayına kadar Türkiye Ekonomik Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) Direktörlüğü görevinde bulunmuştur. Sanberk 2011'de, İsrail'in Mavi Marmara gemisine yaptığı saldırıyı müteakiben Birleşmiş Milletler'in yürüttüğü soruşturma sürecinde oluşturulan Palmer Komisyonu'nda Türkiye'yi temsilen yer almıştır. Sanberk, Kadir Has

Üniversitesi Mütevelli Heyeti üyesidir.

Özdem Sanberk, Sumru Sanberk ile evli olup Nazlı Sanberk'in babasıdır.

Sönmez KÖKSAL, Büyükelçi (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Sönmez Köksal, 8 Mart 1940 İzmir'de doğdu. Köksal, Saint Joseph Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Köksal, 1963 yılında Dışişleri Bakanlığı'na girdi. Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliğinde, Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dairesinde Şube Müdürü, Burgaz'da Başkonsolos, Paris Büyükelçiliğinde Müsteşar, Siyaset Planlama Dairesi ve Orta Doğu ve Afrika Dairelerinde Başkanlık görevlerinde bulundu.

1980'de Avrupa Ekonomik Topluluğu nezdindeki Türkiye Daimi Temsilci yardımcılığına atandı. 1983'de Çok Taraflı Ekonomik İlişkiler Genel Müdür Yardımcılığını üstlendi. 1986 yılında Bağdat Büyükelçiliği'ne atandı. 1990'da Avrupa Konseyi nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliği görevini üstlendi. Türkiye'nin dönem başkanlığına rastlayan 1992 Nisan-Eylül ayları arasında 6 ay süre ile Avrupa Konseyi Bakan Delegeleri Komitesi'ne başkanlık yaptı. Köksal, 1992 Ekim ayında Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı oldu. 1998 Şubat ayında Paris Büyükelçiliği'ne atandı. 1 Ağustos 2002 tarihinde kendi isteği üzerine emekli oldu. Sönmez Köksal, 2002-2006 döneminde Işık Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak bulundu ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı görevini üstlendi.

Güner ÖZTEK, Büyükelçi (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Güner Öztekin 1935 yılında Çankırı'da doğdu. 1955 yılında St. Joseph Lisesi'nden mezun oldu. 1959 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu.

Güner Öztekin, 1959-1960 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği Özel Kaleminde Ataşe, 1961-1963 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğünde 3'ncü Kâtip, 1963-1966 tarihleri arasında Paris Büyükelçiliğinde 3'ncü ve 2'nci Kâtip ve 1966-1969 tarihleri

arasında Dakar Büyükelçiliğinde 2'nci Kâtip ve Başkâtip olarak görev yapmıştır. Öztekin, 1969-1971 tarihleri arasında Dışışleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğünde Başkâtip, 1971-1972 tarihleri arasında Başbakanlık Özel Kalem Müdürü, 1972-1976 tarihleri arasında Londra Büyükelçiliği Müsteşarı, 1976-1978 tarihleri arasında Uluslararası Kuruluşlar Genel Müdür Yardımcılığı, Elçi, Genel Müdür Yardımcısı, 1978-1982 tarihleri arasında Moskova Büyükelçiliği Birinci Müsteşarı ve 1982-1986 tarihleri arasında İkili Siyasi İşler Genel Müdür Yardımcısı görevlerinde bulunmuştur.

Güner Öztekin, 1986-1991 tarihleri arasında Kuveyt Büyükelçisi, 1992-1995 tarihleri arasında Dışışleri Müsteşar İdari İşler Yardımcısı, 1995-1999 tarihleri arasında Belçika Krallığı nezdinde T.C. Büyükelçisi ve Batı Avrupa Birliği nezdinde Daimi Temsilci olarak görev yapmıştır. Güner Öztekin, 1 Ocak 2001'den itibaren Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı ve Direktörü olarak görev yapmaktadır. Öztekin, Fransızca ve İngilizce bilmektedir.

Ümit PAMİR, Büyükelçi (E)

Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

1942 yılında İstanbul'da doğdu. Saint-Joseph Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. 1965 yılında Dışışleri Bakanlığı'na girdi. Gümülcine Konsoloslugu ve Cumhurbaşkanlığı döneminde Fahri Korutürk'ün Özel Kalem Müdürlüğünü yaptı.

Pamir, 1990 yılında Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün daimi temsilciliğini yaptı. 1991 yılında Türkiye'nin Cezayir Büyükelçisi oldu. 1995 – 1997 yılları arasında Yunanistan Büyükelçiliği görevinde bulundu. Başbakan Bülent Ecevit ve Mesut Yılmaz'ın başdanışmanlığını yaptı.

2000'de Türkiye'nin BM nezdindeki daimi temsilciliğine getirildi. Kıbrıs'ın ele alındığı Bürgenstock görüşmelerinde Dışışleri Bakanı Abdullah Gül ile beraber çalıştı.

2004 – 2006 yılları arasında NATO Daimi Temsilciliği yaptı. 2007 yılında Dışışleri Bakanlığı Müşavirliği görevine getirildi ve aynı yıl yaş haddinden emekli oldu. Dilek Pamir'le evli ve iki çocuk babasıdır.

Necdet TİMUR, Orgeneral (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

1937 yılında Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde doğmuştur. 1958 yılında Kara Harp Okulu'ndan, 1960 yılında Muhabere Okulu'ndan mezun olmuştur. Timur, 1968 yılında Kara Harp Akademisi'nden mezun olmuş, ardından Kurmay Subay olarak, 1'nci Ordu Muhabere İşletme Bölük Komutanlığı, 2'nci Zırhlı Tugay Harekât Eğitim Şube Müdürlüğü, Kara Harp Akademisi Öğretim Üyeliği, 1'nci Ordu Genel Sekreterliği Harekât Subaylığı, Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Harekât Eğitim Şube Müdürlüğü, Paris Kara Ataşeliği, 3'ncü Ordu Plan ve Harekât Şube Müdürlüğü ve Işıklar Askeri Lisesi Komutanlığı görevlerini yürütmüştür.

Necdet Timur, 1983 yılında tuğgeneralliğe, 1987 yılında tümgeneralliğe terfi etmiştir. Timur, tümgeneral rütbesi ile Genelkurmay Muhabere Elektronik ve Bilgi Sistemleri Başkanlığı, Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığı görevlerini yürütmüştür.

1991 yılında korgeneralliğe terfi ederek Genelkurmay Muhabere Elektronik ve Bilgi Sistemleri Başkanlığı, 2'nci Kolordu Komutanlığı ve Harp Akademileri Komutan Yardımcılığı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Başyardımcılığı görevlerinde bulunduktan sonra 1997 yılında orgeneralliğe terfi etmiştir. Bu rütbede Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı görevini müteakip 1'nci Ordu Komutanlığı'na atanmıştır. Fransızca bilen emekli Orgeneral Necdet Yılmaz Timur, Bayan Nezih Timur ile evlidir ve 1 çocuk sahibidir.

Oktar ATAMAN, Orgeneral (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Oktar Ataman 1939'da İstanbul'da doğmuştur. 1961 yılında Kara Harp Okulu'ndan topçu subayı olarak mezun olmuş, 1966-1968 yılları arasında Kore Cumhuriyeti'nde Askeri Ataşe Yardımcısı ve Birleşmiş Milletler nezdinde İrtibat Subayı görevlerinde bulunmuş ve 1975 yılında Kara Harp Akademisi'ni bitirerek Genelkurmay Plan Harekât Daire Başkanlığı'na proje subayı olarak atanmıştır. 1977'de İngiliz Kraliyet Kara Kurmay Koleji'ne seçilen Ataman, mezuniyetini müteakip Kara Harp Akademisi'nde üç yıl öğretim üyesi olarak, 1980-1983 yıllarında ise Belçika'da SHAPE Karargâhı Plan ve Prensipler Başkanlığı'nda karargâh subayı olarak görev yapmıştır. 1988'de tuğgeneral

rütbesine terfi eden ve Genelkurmay Başkanlığı Plan Harekât Daire Başkanı olarak görev yapmaya başlayan Ataman 1992’de tümgeneralliğe terfi ederek Genelkurmay Başkanlığı Strateji ve Kuvvet Planlama Daire Başkanlığı’na atanmıştır.

Orgeneral Ataman, 1997’de korgeneral rütbesine terfi etmiş ve Genelkurmay Başkanlığı Harekât Başkanlığı’na atanmıştır. Eylül 1998’den itibaren NATO Askeri Komitesi nezdinde Türk Askeri Temsil Heyeti Başkanı olarak görev yapan Orgeneral Ataman, 2000-2001 yıllarında 6’ncı Kolordu Komutanı olarak görev yapmıştır. 2001’de NATO Güneydoğu Avrupa Müşterek Kuvvetler Komutanlığı görevini devralan Ataman aynı yıl içinde orgeneralliğe terfi etmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri Üstün Hizmet Madalyası ile taltif edilen Orgeneral Ataman, Bayan Nedret Ataman ile evli olup bir kız ve bir erkek çocuğu babasıdır.

Sabahattin ERGİN, Koramiral (E) **Bilge Adamlar Kurulu Üyesi**

Emekli Koramiral Sabahattin Ergin 1926’da İstanbul’da doğmuştur. 1935 yılında İstanbul Belediye Konservatuarı piyano bölümüne devam ederek başladığı müzik yaşamını çeşitlendirerek sürdürmüştür. Sabahattin Ergin, 1983 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuarı’nda sanatçı ve öğretim üyesi olmuştur. Ergin, İ.T.Ü. Türk Müziği Devlet Konservatuarı’nda lisans, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisans, sanatta yeterlik ve doktora programlarında Müzik Pedagojisi, Müzik Eğitimi Felsefesi, Çağdaş Müzik Eğitimi Yöntemleri ve Mukayeseli Müzik Tarihi gibi dersleri Türkçe ve İngilizce olarak vermiştir.

İ.T.Ü. dışında, Türk Mûsikîsi Vakfı, Anadolu Bilim ve Teknoloji Stratejileri Araştırma Enstitüsü ve diğer bazı kültürel ve bilimsel dernek ve kurumlarda, kurucu, yönetim kurulu başkanlığı ve kurucu üyelikler de yapmıştır.

42 yıl süren bir askerlik hizmetinde bulunan Ergin, Atatürkçülük ve jeopolitik konuları üzerinde çalışmalar yapmakta olup, meşgul olduğu çeşitli alanlarda ulusal ve uluslararası bilimsel etkinliklere; konuşmacı, bildiri sunucu ve panelist olarak katılmaktadır. İlgilendiği konular üzerine kaleme aldığı bazı çalışmaları kitap, makale ve tebliğ olarak basılmıştır.

Nur VERGİN, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Nur Vergin, 1941’de İstanbul’da doğdu. Çocukluğunu ve gençliğini yurt dışında geçirdi. Paris-Sorbonne Üniversitesi’nde Sosyoloji lisans ve yüksek programlarını tamamladıktan sonra aynı üniversitede Sosyoloji Doktoru unvanını aldı. 1973’te Türkiye’ye dönüp İstanbul Üniversitesi’nde göreve başladı.

Nur Vergin Bilkent Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi’nde öğretim üyeliği görevinde bulundu. Vergin, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden emekli olmuştur.

Çeşitli uluslararası Sosyal Bilimler Derneklerine üye olan ve siyaset, kimlik ve din sosyolojisi üzerine çalışan Vergin’in, Industrialisation et Changement Social en Milieu Rural (1976), Türkiye’ye Tanık Olmak (1998), Din, Toplum ve Siyasal Sistem (2000) ve Siyaset Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar ve Yaklaşımlar (2008) başlıklı kitapları yayımlanmıştır.

Orhan GÜVENEN, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

1973 yılında OECD İstatistik Danışmanı olarak iş hayatına başlayan Prof. Dr. Orhan Güvenen, 1976 yılında Paris-Sorbonne Üniversitesi (EPHE) Öğretim Üyesi, 1977-1984 yıllarında Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales’de Öğretim Üyesi, 1979-1988 yıllarında Paris Üniversitesi Araştırma Direktörü ve Ekonometri Profesörü olarak çalışmıştır. Prof. Dr. Güvenen, 1988-1994 yıllarında T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı görevine atanmıştır.

1995-1997 yıllarında Büyükelçi olarak İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi olarak görev yapan Prof. Dr. Güvenen, 1996 yılında ABD, Case Western Reserve Univ., “Systems Engineering Department” bölümünde Misafir Profesör olarak görev yapmıştır. 1997-1999 yıllarında T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı ve 1997-2000 yıllarında Büyükelçi ve Başbakan Başmüşavirliği görevlerine getirilmiştir. Güvenen, 2002 yılında UNESCO Yönetim Kurulu Türkiye Temsilcisi ve Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini üstlenmiştir.

Milli Güvenlik Akademisi'nde Uluslararası Ekonomi Profesörü ve Paris Üniversitesi'nde Misafir Profesör olarak görev yapan Güvenen, 1988 yılında “Dünya Sistemleri, Ekonomileri ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü”nü kurmuş ve halen adı geçen Enstitü'de Ekonometri ve Uluslararası Ekonomi Profesörü ve Başkan olarak görevine devam etmektedir. Ayrıca, Ağustos 2000'den itibaren, Bilkent Üniversitesi Uygulamalı Yabancı Diller Muhasebe Bilgi Sistemleri Bölüm Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Ali KARAOSMANOĞLU, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Uluslararası Hukuk doktorasını Lozan Üniversitesi'nden almış olan Prof. Karaosmanoğlu, Stanford Üniversitesi Hoover Institution'da, NATO'da, Lahey Uluslararası Hukuk Akademisi'nde ve Princeton Üniversitesi'nde araştırma bursları kazanmış ve misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Bilkent Üniversitesi'ne katılmadan önce Boğaziçi Üniversitesi ve ODTÜ'de öğretim üyeliği yapan Prof. Karaosmanoğlu, Türk dış politikası, strateji ve güvenlik politikaları konularında çalışmalar yapmaktadır.

Yayınları arasında Les actions Militaires coercitives et non coercitives des Nations Unies (Droz); İç Çatışmaların Çözümü ve Uluslararası Örgütler (Boğaziçi Üniversitesi); Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance (Dış Politika Enstitüsü, Editör); The Europeanization of Turkey's Security Policy (Dış Politika Enstitüsü, editör) başlıklı kitapları ve Foreign Affairs, Politique Etrangère, International Defense Review, Europa Archiv, Security Dialogue ve Journal of International Affairs gibi dergilerde basılmış makaleleri bulunmaktadır. Prof. Karaosmanoğlu, Avrupa Bilim ve Sanat Akademisi üyesidir.

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden 2010 yılında emekli olan Karaosmanoğlu, İhsan Doğramacı Vakfı'na bağlı Dış Politika ve Barış Araştırmaları Merkezi'nin başkanıdır.

İlter TURAN, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

1941 yılında İstanbul'da doğmuştur. Orta öğrenimini Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tamamlamıştır. 1962 yılında Oberlin Koleji'nden (ABD) Siyasal Bilimler Lisansı, 1964 yılında Columbia Üniversitesi'nden

Siyasal Bilimler Yüksek Lisansı almıştır. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset İlmi Kürsüsü'ne asistan olarak girmiştir. Aynı kürsüde 1966 yılında Doktor, 1970 yılında Doçent, 1976 yılında da Profesör olmuştur.

1984 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne intisap etmiş, 1991 yılında aynı fakültede yeni kurulan Uluslararası İlişkiler Kürsüsü Başkanlığı'nı üstlenmiştir. 1993 yılında İstanbul Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılmış ve Koç Üniversitesi İdari Bilimler ve İktisat Fakültesi'nde Siyasal Bilimler Profesörü olarak görev almıştır. Ekim 1998-2001 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin Rektörlük görevini üstlenmiştir. Hâlihazırda aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

Prof. Dr. İlter Turan'ın Mukayeseli Siyaset, Türk Siyasal Hayatı, Siyasal Davranış, Siyasal Kültür, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika konularında yayımlanmış İngilizce ve Türkçe kitap ve makaleleri bulunmaktadır. Akademik mesleğine ek olarak muhtelif şirket ve vakıf yönetim kurullarında görev yapmakta, Dünya Gazetesi'nde haftalık yazılar yazmaktadır.

Ahmet Çelik KURTOĞLU, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Ahmet Çelik Kurtoğlu 1942'de Ankara'da doğdu. Kurtoğlu, 1965 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nden lisansüstü derecesini alan Kurtoğlu, ABD'de Yale Üniversitesi'nde doktora sonrası çalışmalar yaptı. Kurtoğlu, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde İktisat Profesörlüğü görevinden 1995 yılında emekliliğe ayrıldı ve 1997-2006 yılları arasında Galatasaray Üniversitesi'nde ders verdi.

Çelik Kurtoğlu, öğretim üyeliği yanında 1978-82 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı'na uluslararası ekonomi politikaları konusunda Danışmanlık yapmıştır. 1987-1995 yılları arasında İstanbul'da bulunan Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu'nun (DEİK) Direktörü olarak görev yapan Çelik Kurtoğlu, 1998 yılında Kurdoğlu Danışmanlık A.Ş.'yi 2002 yılında ise "iyi şirket" Danışmanlık A.Ş.'yi kurmuştur. Kurtoğlu, halen bu iki şirket kanalı ile yatırım bankacılığı ve kurumsal yönetim konularında bilgi ve tecrübelerini paylaşmaktadır.

Çelik Kurtoğlu, DEİK Yönetim Kurulu Üyesi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği İş

Konseyi Yönetim Kurulu Üyesi, TEMA Yönetim Kurulu Başkanı, Tekfenbank Yönetim Kurulu Üyesi, Avrupa Sanayiciler Yuvarlak Masası (ERT) “Asosiye Üyesi” dir.

Ersin ONULDURAN, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Ersin Onulduran, 1945 yılında Bandırma’da doğdu. Lisans eğitimini Claremont Men’s College’de Siyaset Bilimi dalında, Yüksek Lisans eğitimini California State University’de Uluslararası İlişkiler bilimi dalında tamamladı. Doktora eğitimini University of Southern California’da Siyaset Bilimi alanında yaptı. 1973 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Aynı fakültede 1983’de Doçent, 1989’da Profesör oldu.

Onulduran, Ankara Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyeliği ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanlığı görevlerini yürüttü. Aynı zamanda Üniversitede Yabancı Diller Yüksekokulu Müdürü olarak görev yaptı. Ersin Onulduran 1986-2010 yılları arasında Türkiye-ABD Kültürel Mübadele Komisyonu (Fulbright Eğitim Komisyonu) Genel Sekreteri görevini yürüttü. Prof. Dr. Ersin Onulduran 2012 yılında Ankara Üniversitesi’nden emekli oldu. Onulduran, evli ve bir çocuk babasıdır.

BİLGESAM YAYINLARI

Kitaplar

Çin Yeni Süper Güç Olabilecek mi? Güç, Enerji ve Güvenlik Boyutları
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Değişen Dünyada Türkiye'nin Stratejisi
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Türkiye'nin Bugünü ve Yarını
E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası
E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye'nin Vizyonu: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Bildiri Kitabı
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

IV. Ulusal Hidrojen Enerjisi Kongresi ve Sergisi Bildiri Kitabı
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim
Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Terörle Mücadele Stratejisi
Bilge Adamlar Kurulu Raporu
Hazırlayan: Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Türkiye'de Kürtler ve Toplumsal Algılar
Dr. Mehmet Sadi BİLGİÇ, Dr. Salih AKYÜREK

Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Asya’da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları

(Ed.) Doç. Dr. R. Kutay KARACA

Raporlar

Rapor 1: Küresel Gelişmeler ve Uluslararası Sistemin Özellikleri

Prof. Dr. Ali KARAOSMANOĞLU

Rapor 2: Değişen Güvenlik Anlayışları ve Türkiye’nin Güvenlik Stratejisi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 3: Avrupa Birliği ve Türkiye

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 4: Yakın Dönem Türk-Amerikan İlişkileri

Prof. Dr. Ersin ONULDURAN

Rapor 5: Türk-Rus İlişkileri Sorunlar-Fırsatlar

Prof. Dr. İlter TURAN

Rapor 6: Irak’ın Kuzeyindeki Gelişmelerin Türkiye’ye Etkileri

E. Büyükelçi Sönmez KÖKSAL

Rapor 7: Küreselleşen Dünyada Türkiye ve Demokratikleşme

Prof. Dr. Fuat KEYMAN

Rapor 8: Türkiye’de Bağımsızlık ve Milliyetçilik Anlayışı

Doç. Dr. Ayşegül AYDINGÜN

Rapor 9: Laiklik, Türkiye’deki Uygulamaları Avrupa ile Kıyaslamalar Politika Önerileri

Prof. Dr. Hakan YILMAZ

Rapor 10: Yargının İyileştirilmesi/Düzeltilmesi

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 11: Yeni Anayasa Türkiye’nin Bitmeyen Senfonisi

Prof. Dr. Zühtü ARSLAN

Rapor 12: Türkiye’nin 2013 Yılı Teknik Vizyonu

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Rapor 13: Türkiye-Ortadoğu İlişkileri

E. Büyükelçi Güner ÖZTEK

Rapor 14: Balkanlarda Siyasi İstikrar ve Geleceği

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK, Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 15: Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 16: Afrika Vizyon Belgesi

Hasan ÖZTÜRK

Rapor 17: Terör ve Terörle Mücadele

M. Sadi BİLGİÇ

Rapor 18: Küresel Isınma ve Türkiye'ye Etkileri

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 19: Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi

M. Sadi BİLGİÇ, Dr. Salih AKYÜREK, Doç. Dr. Mazhar BAğLI,
Müstecep DİLBER, Onur OKYAR

Rapor 20: Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 21: Türk Dış Politikasının Bölgeselleşmesi

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 22: Alevi Açılımı, Türkiye'de Demokrasinin Derinleşmesi

Doç. Dr. Bekir GÜNAY, Gökhan TÜRK

Rapor 23: Cumhuriyet, Çağcıl Demokrasi ve Türkiye'nin Dönüşümü

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 24: Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 25: Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 26: Kürtler ve Zazalar Ne Dnyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakı

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 27: Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar

Doę. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 28: Mısır’da Türkiye ve Türk Algısı

M. Sadi BİLGİÇ, Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 29: ABD’nin Irak’tan Çekilmesi ve Türkiye’ye Etkileri

Doę. Dr. Cenap ÇAKMAK, Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 30: Demokratik Açımlı ve Toplumsal Algılar

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 31: Ortadoğu’da Devrimler ve Türkiye

Doę. Dr. Cenap ÇAKMAK, Mustafa YETİM, Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 32: Güvenli Seçim: Sorunlar ve Çözüm nerileri

Kasım ESEN, zdemir AKBAL

Rapor 33: Silahlı Kuvvetler ve Demokrasi

Prof. Dr. Ali L. KARAOSMANOğLU

Rapor 34: Terör nleme Birimleri

Kasım ESEN, zdemir AKBAL

Rapor 35: İran, ii Hilali ve Arap Baharı

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Emin SALİHİ

Rapor 36: Yeni Anayasadan Toplumsal Beklentiler

BİLGESAM

Rapor 37: Etnik Çatışma Teorileri Işığında Dağlık Karabaę Sorunu

Yrd. Doę. Dr. Reha YILMAZ, Elnur İSMAYILOV

Rapor 38: Çağcıl Hukuk Sistemlerinde ve Türkiye’de Tutuklama

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Rapor 39: Afrika’da Türkiye ve Türk Algısı
BİLGESAM

Rapor 40: Kaos Senaryolarının Merkezinde İran
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Bilgehan EMEKLİER

Rapor 41: Ermenistan’da Türkiye ve Türk Algısı
Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 42: Yasa dışı Göç ve Türkiye
Bilge Adamlar Kurulu Raporu
Emine AKÇADAĞ

Rapor 43: Kırgızistan’da Türkiye ve Türk Algısı
Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 44: Kazakistan’da Türkiye ve Türk Algısı
Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 45: Çatışma Çözümü ve Türkiye’de Kürt Meselesi
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Erdem KAYA

Rapor 46: Afganistan’da Sivil Ölümleri
Dr. Salih AKYÜREK, Nursema KIBRIS, Dilara ÜNAL

Rapor 47: İran Nükleer Krizinin Türkiye’ye Olası Etkileri
Bilge Adamlar Kurulu Raporu
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Bilgehan EMEKLİER

Rapor 48: Çağcıl Hukuk Sistemleri ve Türkiye’de İşkence
Erkam MALBELEĞİ

Rapor 49: Balkanlarda Türkiye ve Türk Algısı
Dr. M. Sadi BİLGİÇ, Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 50: Suriye Sorunu ve Türk Dış Politikasına Toplumsal Bakış
Dr. Salih AKYÜREK, Prof. Dr. Cengiz YILMAZ

Rapor 51: Terörle Mücadelede Toplumsal Algılar

Dr. Salih AKYÜREK, Mehmet Ali YILMAZ

Rapor 52: Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Ali SEMİN

Rapor 53: İnsansız Hava Araçları: Muharebe Alanında ve Terörle Mücadelede Devrimsel Dönüşüm

Dr. Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz & Mustafa Taşkiran

Rapor 54: Türkiye'nin Dış Yardım Stratejisi Sorunlar ve Öneriler

Hasan ÖZTÜRK, Sevinç ÖZTÜRK

Rapor 55: 2. Körfez Savaşı'nın 10. Yılında Irak

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Ali SEMİN, Tuğçe ERSOY ÖZTÜRK

Rapor 56: Türk Silahlı Kuvvetlerine Toplumsal Bakış

Dr. Salih AKYÜREK, Mehmet Ali YILMAZ

Rapor 57: Çözüm Sürecine Toplumsal Bakış

Dr. Salih AKYÜREK, Mehmet Ali YILMAZ, Esra ATALAY, Fatma Serap KOYDEMİR

Rapor 57: Çözüm Sürecine Toplumsal Bakış

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Demokratikleşme ve Sosyal Dayanışma Açılımı

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Sonuç Raporu

BİLGESAM

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2011) Sonuç Raporu

BİLGESAM

Dergiler

Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 3, Sayı 4, Bahar 2011
Bilge Strateji Dergisi Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011
Bilge Strateji Dergisi Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012
Bilge Strateji Dergisi Cilt 4, Sayı 7, Güz 2012
Bilge Strateji Dergisi Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013
Bilge Strateji Dergisi Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013

Söyleşiler

Bilge Söyleşi-1: Türkiye-Azerbaycan İlişkileri

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-2: Nabucco Projesi

Arzu Yorkan ile Söyleşi
Elif KUTSAL-Eren OKUR

Bilge Söyleşi-3: Nükleer İran

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-4: Avrupa Birliği

Dr. Can BAYDAROL ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-5: Anayasa Değişikliği

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMELİ

Bilge Söyleşi-6: Son Dönem Türkiye-İsrail İlişkileri

E. Büyükelçi Özdem SANBERK ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMELİ

Bilge Söyleşi-7: BM Yaptırımları ve İran

Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI ile Söyleşi
Sina KISACIK

Bilge Söyleşi-8: Füze Savunma Sistemleri ve Türkiye

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-9: Gelişen ve Değişen Türk Deniz Kuvvetleri'nin Bugünü ve Yarını

E. Oramiral Salim Dervişoğlu ile Söyleşi
Emine AKÇADAĞ

Bilge Söyleşi-10: Soru ve Cevaplarla Yeni Anayasa

Kasım ESEN ile Söyleşi
Özdemir AKBAL

Bilge Söyleşi-11: Türk Hava Kuvvetleri'nin Bugünü ve Yarını

E. Hv. Korgeneral Şadi Ergüvenç ile Söyleşi
Emine AKÇADAĞ

Bilge Söyleşi-12: Arap Baharı Süreci, Mısır Seçimleri, Türkiye-Suriye Krizi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Ali SEMİN

Bilge Söyleşi-13: Esed Sonrası Suriye

Halit Hoca ile Söyleşi
Ali SEMİN & Tuğçe ERSOY ÖZTÜRK

Bilge Söyleşi-14: Türk Kara Kuvvetleri'nin Bugünü ve Yarını

Orgeneral (E) Oktar ATAMAN ile Söyleşi
Emine AKÇADAĞ

Bilge Söyleşi-15: Nükleer Enerji ve Nükleer Silahlanma

Prof. Dr. Nurşin Ateşoğlu Güney ile Söyleşi
Hasan Öztürk, Ömer Faruk Türk

